

Rebuten

Jan Greshoff

bron

Jan Greshoff, *Rebuten*. N.V. Em. Querido's Uitgevers-Maatschappij, Amsterdam 1936

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/gres002rebu01_01/colofon.php

© 2017 dbnl / erven Jan Greshoff

*Voor M.B.B. Nijkerk,
cuius quotidie maxima
fidelitate usus sum*

LE VRAI HONNÊTE HOMME EST CELUI QUI NE SE PIQUE DE
RIEN.

LA ROCHEFOUCAULD

CE MÉRITE, SI C'EN EST UN, PEUT SE RENCONTRER AUSSI DANS
UN IMBÉCILE.

VAUVENARGUES

Aan een debutant

Gij vraagt mij om raad nu gij voor u zelf besloten hebt u geheel aan de schoone letteren te wijden. Eerst was ik niet van plan u dien te geven. Eerlijk gezegd: uw schrijven was mij niet aangenaam. Ik houd niet van jongemenschen die raad vragen aan ouderen. Als je twintig jaar bent, behoort je te denken dat je alles beter weet, dat alle kerels van veertig aftandsche idioten zijn die niets van het Nieuwe begrijpen; en dan is het normaal in jezelf en je vrienden geniale veroveraars en in de vorige generaties machteloze, talentloze stumpers te zien. Werkelijk er is, in dezen tijd, iets onnatuurlijks in uw manier van doen. Maar anderzijds zie ik niet goed in hoe ik u een antwoord zou kunnen weigeren zonder onheusch te zijn, hetgeen ik steeds tot elken prijs wensch te voorkomen. De raad dien ik u thans geven ga, put ik uit de ervaringen van mijn leven. Ik zelf deed lang niet altijd gelijk ik het u thans ga voorhouden, maar ik ben dan ook het slechte pad opgegaan. Begin

met nooit te zeggen dat gij op eenigerlei wijze, hetzij mondeling of schriftelijk, met mij in verbinding staat. En wend u, met dezelfde vraag als waarmede gij mij zoo onverwachts op het lijf gevallen zijt, tot een der grootmeesters van de voor-vorige of de voor-voorvorige generatie. Neem bij voorkeur een tijdschriftredacteur, een romancier-tijdschriftredacteur; en vertel hem hoe onrechtvaardig het is van de vorige en de voor-vorige generaties dat zij zijn machtig oeuvre zoo miskend hebben. Doe hem weten dat de allerjongsten, door een spontane bewondering aangegrepen, het dringende eerherstelwerk met ijver ter hand zullen nemen. Geef hem duidelijk te verstaan, dat gij u in het bijzonder tot die hooge taak aangetrokken voelt en dat gij genoeg overwicht in uw vriendenkring hebt om het herstelwerk te leiden. Hierop volge dan het verzoek om raad, dat eveneens kiesch opgesteld dient te worden. Gij doet het natuurlijk voorkomen, dat gij in niemand ter wereld hetzelfde vertrouwen zoudt kunnen hebben, dan juist in hem, die al van uw eer-

ste jaren des onderscheids af uw Meester geweest is. Vraag hem om vooral ronduit te spreken. Vrees niet een onaangenaam schrijven terug te ontvangen. Wanneer gij den juisten toon weet te treffen, slikt hij alles en het ligt aan u, wanneer hij niet dadelijk uit de zending, welke gij niet verzuimen moogt aan uw brief toe te voegen, eenige gedichten kiest. Natuurlijk niet de beste. Maar dat doet er niet toe, het komt er op aan om gedrukt te worden. Wát er gedrukt wordt is, althans voorloopig, bijzaak. De groote man schrijft u minzaam en hartelijk, maar natuurlijk een tikje uit de hoogte terug en sluit daarbij de niet-geplaatste verzen in, voorzien van volkomen nuttelooze, onjuiste en pedante opmerkingen; waarvoor gij hem per keerende post moet bedanken. Van dezen tweeden brief hangt veel af. Wees in 's hemelsnaam niet eigenwijs! Zeg, dat gij nog nimmer een zoo scherpzinnig en tegelijkertijd humaan oordeel over uw bescheiden en in elk opzicht onvoldoende proeven mocht ontvangen, dat gij voor het eerst werkelijk iets geléerd hebt en

dat ge in het vervolg duchtig rekening zult houden met 's Meesters opmerkingen bij al wat ge schrijft, niet omdat gij hem aangenaam wenscht te zijn - o neen! - maar omdat gij voelt, dat hij gelijk heeft en dat hij precies weet wat voor de ontwikkeling van een talent als het uwe noodig is. Stoor u verder niet aan deze correspondentie en ga rustig voort, gelijk het u lust en goed dunkt. Na een maand of zes is de tijd voor een tweede zending rijp. Gij moet uw Meester vooral niet lastig vallen, bedenk, dat hij al die ingewikkelde romanfamilie-ergernissen aan zijn hoofd heeft en dat hij voor de vervelendste quaesties een oplossing moet zoeken. Bovendien moet gij den tijd hebben om uws Meesters raadslagen te verwerken. Dus na een maand of zes stuurt gij weer verzen. Vooral niet te veel ditmaal. Met een kort briefje. Daarin zegt ge, dat gij in stilte geprofiteerd hebt van de bevruchtende lessen van zijn genie en dat het hem reeds bij den eersten oogopslag duidelijk zal zijn, hoe hij niet voor niets zijn inkt verspild heeft aan een zoo scherp-

zinnige analyse van de eerste proeven. In normale gevallen plaatst de Meester uw nieuwe bijdrage in zijn geheel. Zonder commentaar. Gij kunt nu geregeld sturen. Gij zijt Medewerker van den Meester geworden. Dit is het oogenblik om het veld van uw actie uit te breiden. Ga bij uw Meester op bezoek en tracht het gesprek discreet te brengen op de eminente positie, welke hij in het letterkundig leven inneemt. Geef te verstaan, dat het u héérlijk lijkt om dagelijks met alle grooten der kunstwereld als broeder te verkeer en dat het u zoo interessant voorkomt om de conversatie van die heeren te volgen, daar zij zich natuurlijk constant bezig houden met de hoogere aangelegenheden des geestes. Leg het zóó aan, dat de Meester glimlacht om uw naïveteit. Dat is het zekerste teeken, dat hij zich geveleid en waarlijk Mééster gevoelt. Vraag hem dan om uw eerste wankelen schreden in die wonderwereld te leiden door u een introductie voor zijn vrienden X. en Y. te geven. Zorg er voor dat gij alléén X. en Y. vraagt als zij tijdschrift-redacteuren zijn, an-

ders hebt gij niets aan de relatie. Ik ken het genre, waartoe die heeren behooren, door en door: het is laag-bij-den-grond en dom achterdochtig en ijdel. Hun conversatie loopt over hùn oplage, hùn succes en de schitterende recensies op hùn laatste boek. Wanneer zij een tijdschrift hebben gaat de zaak natuurlijk héél anders liggen. Dan worden hun boeken héél interessant, denk er om, mijn jongen: buitensporig interessant. Wanneer gij in drie groote tijdschriften gepubliceerd hebt, liefst een paar maal met niet al te breede tusschenruimten, is het oogenblik daar om tot inkeer te komen en krijgsraad te houden. Tegenover uw familie zijt ge dan min of meer gerehabiliteerd. Het is natuurlijk nooit leuk als je zoon of je neef aan de dichterij slaat, maar als hij door den Meester en door X. en door Y. au sérieux genomen wordt, is dat toch een pleistertje op de wonde.

Maar nu?

Als gij zóó doorgaat wordt ge, - mits gij u bijtijds vrienden maakt in de dagbladpers,

hetgeen u niet moeilijk zal vallen, want kieskeurig is men in die wereld niet, - binnen tien jaren een Bekend Nederlandsch Dichter. Gij wordt opgenomen in acht van de tien schoolbloemlezingen, welke per jaar verschijnen, en men kiest u tot bestuurslid van de Vereeniging van Nederlandsche Letterkundigen. Natuurlijk moet ge zoo nu en dan een bundel publiceeren. Als ge dat rustig aan doet en vooral niet te dikwijls, behoeft u dat niet zoo verschrikkelijk veel geld te kosten. En zoo haalt ge als fatsoenlijk dichter, omringd door de achting van uw medeburgers en de bewondering van uw gezin, uw vijftigsten verjaardag, welke waardig gevierd wordt door een intiem diner, gepresideerd door den Grootmeester der Nederlandsche Letteren, J.W.F. Werumeus Buning, die dan een krasse, schoon wat corpulente zeventiger is. Op uw zestigsten verjaardag komt er een ècht comité met een veel uitgebreider diner, gepresideerd door den dan heerschenden dichtgeneralissimus, mr. H. Marsman, een krassen, schoon wat al

te mageren zeventiger. En tusschen zestig en zeventig zult gij wèl doen te sterven. Uw positie is niet van dien aard, dat gij een zevende kroonjaar met goed fatsoen en eenige kans op succes kunt doorstaan. En van tachtig is natuurlijk heelemaal geen sprake. Als ge koppig wilt zijn en aanblijft, zult ge zien, dat gij volkomen vergeten sterft, met twintig regels op zijn allerhoogst in de N.R.C. en met anderhalf, misschien twee, kolom in Den Gulden Winckel, welke helaas niet meer van de hand van mr. J.C. Bloem zullen zijn. De gedachte dat hij, die zoovelen heeft gehuldigd en uitgeluid, volgens alle regelen der kunst in kiesche en nietszeggende termen, - dat hij óók - zelfs hij - ééns, na behoorlijk gehuldigd te zijn, uitgeluid zal worden, stemt mij droevig, jonge vriend. Trouwens al dat praten over de toekomst ontroert mij. Sta mij toe er verder niet op door te gaan. Gij kunt ook, op het keerpunt hiervoren aangeduid, een anderen weg inslaan. Gij kunt, volgens de beproefde methode-Cocteau, uw draai nemen en u aan-

sluiten bij de jonger-dan-jongsten: gij kunt revolutionnair worden. Wees er zeker van dat zij u met gejuich zullen inhalen. Iemand, die al in 'De Grootte Tijdschriften' geschreven heeft, is voor hen een onschatbare aanwinst en een even onschatbaar middel om daar zelf binnen te komen. Lukt dat niet of niet snel genoeg, dan richt gij met uw vriendjes een tijdschrift op en binnen de vijf jaar vormt gij tezamen zèlf de almachtige redactie van een Groot Tijdschrift. Verder verandert er niets. Ook op die wijze wordt ge een bekend dichter, bestuurslid van de Vereeniging van Nederlandsche Letterkundigen en gehuldigd op de achtereenvolgende kroonjaren. Als gij echter tijdschrift redacteur zijt, kunt gij het gerust wagen om ook zeventig en tachtig te vieren. Dan kunt gij mijnentwege honderd worden, want er is ten allen tijde overdaad van huldigers, die hunkeren naar een plaatsje op een bladzijde.

Er is nog een derde mogelijkheid. En wij deden er verkeerd aan die niet onder het oog te zien. Wanneer gij eens rustig in Delft afstu-

deerde, gelijk uw vader en uw lieve moeder het zoo graag zouden zien, en wanneer gij daarna dan eens havenwerken in Chili ging helpen aanleggen? Zoudt ge dat eigenlijk wel zoo heel gek vinden? Ik niet, beste vriend, want als je wat te zèggen hebt, iets wat je absoluut niet onder je kunt laten, vind je daar altijd nog wel den tijd voor. Ronduit gezegd lijkt mij dat de éénige weg om aan de Vereeniging van Letterkundigen en aan die seniele kroondinertjes te ontsnappen en ook de éénige om iets belangrijks en iets goeds te schrijven.

Met etc. etc.

Aan een dichter

Zou het werkelijk niet mogelijk zijn, geachte vriend en puikpoëet, over poëzie te schrijven in denzelfden rustigen toon, welke men aanslaat als men in een beschaafd gezelschap over de slippertjes van zijn buurman of over de voorbereidingen tot het kerstdiner spreekt? Er zijn menschen en het zijn de minsten niet, die meenen, dat bij de poëzie een eigen terminologie past, een soort code voor de ingewijden bestemd, een confidentieel dialect, waarin de woorden hun normale beteekenis voor een mystieke verwisseld hebben. En zij leven ook in de overtuiging, dat bij de poëzie een paar graden koorts past: men moet over poëzie warmer en dwazer, verhevener en met meer spanning spreken, dan over het vrijhandelvraagstuk.

Langen tijd heb ik gemeend dat zij, die deze leer verdedigen, het bij het rechte eind hebben. En nog ben ik er niet zeker van dat zij in hun ongelijk staan. Maar de praktische resultaten van hun opvatting zijn in elk ge-

val deplorabel. Er is langzamerhand een soort poëziecritisch jargon ontstaan, dat op zich zelf genomen onuitstaanbaar van preciositeit, eigenwaan en onoprechtheid is en dat bovendien in negen van de tien gevallen slechts dient om gebrek aan waarachtige liefde voor de poëzie en aan critischen zin te verbergen.

Wanneer 'Les Grands Initiés' beginnen te schermen met het woord dat zich losgezongen heeft van zijn beteekenis, met de vitaliteit in al zijn vormen, kortom met wat Dr. Menno ter Braak zoo kenmerkend noemt: 'De Engelen en het Bloed', word ik bestormd door een machtig heir van twijfels. Gelijk overal is het ook hier zóó, dat de formules, welke voor hen die deze gevonden hebben rijk aan substantie waren, holle doppen zijn in de hand van de nabauwers, die zich heele heeren wanen, wanneer zij er een beetje handig mee weten te jongleeren.

Bij wijze van hygiëne is het noodig een kuur van nuchterheid te ondergaan, elk élan in den aanvang reeds met kracht te onderdruk-

ken, iedere vervoering a priori te wantrouwen.

Wij hebben behoefte aan een nauwkeurige verificatie der waarden en der woorden.

Wij hebben te dikwijls klakkeloos aangenomen, wat men ons als fundamenteele waarheden voorhield, wij zijn te dikwijls dupe geworden van verleidelijke klankcombinaties, zoodat wij vergaten na te gaan, met welke realiteiten die corresponderen. Het gevolg hiervan is dat wij verplicht zijn nu tot inkeer te komen en, zelfs tegen onzen aard in, iedere phrase met wantrouwen te ontvangen. Het is op het oogenblik beter een beetje geborneerd dan al te goed van vertrouwen, al te naïef, te zijn.

Wanneer men de poëtische litteratuur rustig bekijkt, ziet men in elk geval twee dominerende opvattingen, welke beide met talent verdedigd en met talent geïllustreerd worden. De eerste is de theorie van de poëzie als zelfstandig object, of wat ik graag, met een woord aan Nijhoff ontleend, noem: de theorie der Perzische tapijtjes.

Nijhoff, namelijk, gaf mij, op een mooien Juni-avond in 1931 in een tuin te Overveen, een zeer instructieve uiteenzetting van zijn ideaal. Een Perzisch tapijt is mooi (daar kwam het grosso modo op neer) en toch weet je niet wie het gemaakt heeft, weet je *niets* van diens persoonlijkheid, noch van zijn levenslot. Het is mooi op zich zelf en in zich zelf, geheel onafhankelijk, vrij en los, van den maker. Zoo behoort het ook met een gedicht te zijn. Een gedicht is eerst een goed gedicht als het soeverein geworden is, wanneer het als een nieuw ongebonden organisme, náást zijn maker staat, met wien het geen enkele relatie meer heeft. De waarde van het gedicht wordt bepaald door de mate van zijn autonomie. En onsterfelijk kan alleen zijn wat volkomen bevrijd is van het sterfelijke, van den mensch en de natuur. Het onsterfelijke gedicht is dus een bovenzinnelijk wezen, waarvan substantie en vorm, ofschoon door een mensch in deze wereld geschapen, niet meer door menschelijke en wereldsche wetten bepaald worden.

Ik hoop dat ik je Nijhoff's gesproken formuleering, na zoovele maanden, hoe vrij ook, toch niet al te ontrouw weergeef. Je begrijpt overigens dat met zijn charme en talent voorgedragen een dergelijke theorie veel bekoorlijks heeft. Maar ik wàs en ben niet te overtuigen. Ik kàn - hoe ik ook mijn best doe - de poëzie niet anders zien dan als een menselijke functie. En hier zijn we aan de tweede opvatting toe: naast de poëzie als object, de poëzie als functie, naast de soevereine poëzie, de poëzie als dienaar. Aangezien er buiten den mensch, naar ik geloof, *niets* bestaat, is ook de poëzie zonder den mensch een ondenkbaarheid. En dichten is voor mij niet verbonden met den wil tot creatie, maar met den wil tot uitspraak. Het object heeft geen beteekenis. Een Perzisch tapijt kan inderdaad heel fraai zijn, maar dat 'fraai' is iets héél *anders* dan het 'mooi' dat wij als epitheton bij gedicht gebruiken. Een Perzisch tapijt behoort tot een andere categorie van waarden. Het is kunstnijverheid. En over kunstnijverheid zwijgen wij,

wanneer wij over poëzie spreken. Het laat mij werkelijk (Nijhoff, dat zul je wel met me eens zijn, heeft daarin gelijk) volkomen koud welke Perzische handwerksman mijn kleedje geweven heeft en dat kleedje zelf leert mij niets omtrent zijn menselijke qualiteiten, hoogstens iets betreffende de vaardigheid zijner handen. Maar met een gedicht is juist het omgekeerde het geval: de vaardigheid laat mij koud en ik interesseer er mij voor in de mate, waarin de mensch die het schreef mij interesseert. Wat ik zoek, waar ik behoefte aan heb zijn géén voorwerpen, omdat ik daar in alle omstandigheden buiten kan, géén zaken welke nooit eenige rol in mijn leven gespeeld hebben; het zijn uitsluitend contacten met menschen, of met een ander, klassieker woord: confessies. Ik ben zoo verzot op alle details van menschelijk leed en menselijke vreugde, dat quaesties van mooi of leelijk, dat de aethetica, mij au fond volmaakt onverschillig is. Wat mij aangaat is dus ten eerste, òf er een menselijke aanwezigheid in een gedicht te constateeren

valt en ten tweede met welk accent die zich verwezenlijkt. De schoonheid is in dat geval een quaestie van oprechtheid, volledigheid en intensiteit van uitspraak. Ik bemin de poëzie bovenmate omdat geen ander middel mij zoo direct en zoo innig naar het binnenste middelpunt van een menschelijk wezen kan voeren. En daarom houd ik, hoezeer verzot op sommige schilderijen, méér van poëzie dan van de beeldende kunsten, die nooit geheel vrijkomen van het ‘voorwerp’. De tapijten-theorie, welke de poëzie veronmenselijkt, heeft ten gevolge, dat er tegenwoordig meer dan ooit aan vormquaesties een mijns inziens door niets gemotiveerde aandacht wordt besteed. Ook door jou, vereerde lierdichter. Tot welke excessen die voert, kan ik je bewijzen uit een citaat van denzelfden Nijhoff, die een bundeltje gedichten van Achterberg besprekende in ‘De Gids’ van November 1931, te keer ging, naar aanleiding van deze acht regels, welke mij al bijzonder zwak voorkomen:

‘Wat is dit een zoete verbintenis
 u en de dood en ik.
 Dat liefde er niets bij heeft ingeboet
 te geraken tot deze rust.
 Nu al de vuren zijn gebluscht,
 gaan we over de zachte asch
 en denken wat geleden moest
 voor ieder tevreden was.’

Hij zegt:

‘Als de vorm van dit gedichtje opmerkelijk is, dan is het door het rijmraffinement. “Ingeboet” van regel 3 rijmt niet op “verbintenis” van regel 1, maar op het “zoet” der verbintenis waarop het een nagekomen accent legt. “Verbintenis” zelf, met zijn dubbele doffe i-klank vervaagt het rijmlooze “ik” van regel 2, dat anders na “u en de dood” een aanmatigende climax zou worden, en bovendien assoneert het reeds op “asch” en “was” van de volgende strofe, waar het terstond door “gebluscht” wordt opgenomen en door “moest”, met een verfijnde klankherinnering aan “ingeboet”, assoneerend wordt

voortgezet. Dan komt, als samentrekking van de geheele innerlijke beteekenis van het gedichtje in de onderste regels, het binnenrijm “geleden - tevreden”, terwijl de laatste regel een merkwaardige uitglijdende lengte verkrijgt doordat “was” voor het eerst normaal rijmt op “asch”. Dit “was” is echter een irrealis, het beteekent in dit zinsverband eigenlijk “is” in de aanvoegende wijs, en het werd, als gij voor zulke schakeeringen gevoelig zijt, niet slechts door “asch”, maar reeds door “verbintenis” van den bovensten regel voorbereid. Ik zou nog langer op de structuur van zulk een versje kunnen voortgaan, er bijvoorbeeld op wijzend, hoe, door de alliteratie der b's in regel 3 en der r's in regel 4, de rijmloosheid werd verdoezeld, die daar anders te sterk in het oog zou loopen, maar ik vrees dat het u reeds tegenstaat, dit poëtisch apothekerspraatje.’

Aldus de goede Nijhoff.

Zoo iets begint, onder ons gezegd en verzwegen, verdacht veel op boerenbedrog te lijken. Wanneer Nijhoff's verklaring inder-

daad het wezen der poëzie raakte, zou ik, wars van zulke kinderachtige subtiliteiten, van zulk een schijnintelligente chinoiserie, de poëzie gaan misachten als een puzzle voor seniel geworden grijsaards en seniel geboren jongelingen. Wanneer daarentegen de poëzie geheel buiten zulke vernuftspelen omgaat, blijkt er uit dat de theorie welke ze toelaat, ondeugdelijk en onhoudbaar is. Ik vrees bovendien dat men, zonder zich bovenmate in te spannen, dezelfde ‘vondsten’ kan doen in het poëtisch oeuvre van Charivarius, van P. Gasus of van den lijflimmerickfabrikant van ‘D'Uitkijk’. Voor zulk een muggenzifterij, waarmede Nijhoff zich een air van diepzinnigheid wil geven dat hij niet nodig heeft, waar zijn eigen dicht zoo overtuigend voor hem spreekt, is het woord apothekerspraatje nog te goed. Want de apotheker mengt realiteiten, terwijl Nijhoff met leege woorden en hersenschimmen goochelt, opdat de goegemeente, star van verbazing, fluisteren zal: ‘wat is hij geléerd en knap.’

Maar ik begrijp nu, en dat is ten minste al iets, dat iemand die zich in trouwe met zùlke onwaarschijnlijke beuzelarijen amuseert en die op zulk een spitsvondige wijze gedichten keurt, het werk van Slauerhoff niet waardeeren kan. Je moet hierbij vooral niet vergeten dat Nijhoff, een intelligent en belezen man, de dichter van eenige der prachtigste verzen uit de Nederlandsche taal is, om je te kunnen voorstellen waartoe een dergelijke wijze van beschouwen moest leiden bij lieden, die Nijhoff's geest, noch zijn talent hebben.

Ik schreef dit citaat voor je over en ik zou er nog vele van hetzelfde gehalte aan toe kunnen voegen, om mijn meening, dat nuchterheid op dit oogenblik meer dan iets anders noodig is, te verdedigen. Ik zou wel eens willen probeeren (ik weet van te voren niet of het lukken kan) om over poëzie te schrijven, niet als een apotheker, niet als een tapijtwever, niet als een vrijmetselaar; maar als een lezer, die al lezende maar één doel heeft, zich zelf, d.w.z. den mensch, in al het

geschrevene te zoeken. En terecht of ten onrechte (want wie op deze wereld heeft de ijdele pretentie van gelijk te hebben?) alleen omdat ik niet anders kan, zou ik de poëzie, waarover ik in dat geval te berichten kreeg, lezen als biechten, als mededeelingen van man tot man!

Maar nog liever zou ik welbeschouwd niet over poëzie schrijven. Er wordt al zoo veel over poëzie geschreven. Zou er niet tè veel over poëzie geschreven worden?

De bedoeling van dezen brief was je te bedanken voor de toezending van je nieuwen bundel en je er mijn meening over samen te vatten. Maar daar zie ik nu toch maar van af. Ik zal hem liever herlezen.

Met etc., etc..

Aan een ervaren dagbladschrijver

Gij poogt mij, hooggeachte vakgenoot, te overtuigen van het nut der enquête, een genre waar ge u in het bijzonder op wilt gaan toeleggen.

Dat is niet noodig. Ik ben er reeds geheel van doordrongen. In Frankrijk, waar ik gaarne rondkijk, houdt men veel van dit soort journalistieke gezelschapsspelen. Er zijn daar schrijvers (het zal u goed doen dat te vernemen) die er een dikbelegde boterham mee verdienen. En gemakkelijk verdienen: men vraagt hetzelfde wat aan hetzelfde wie en publiceert dat hetzelfde waar. De ondervraagden antwoorden vrijwel altijd, onderwille van de eer en reclame. En de kranten zijn dol op kopij welke bezit, wat voor het directeursgemoed de hoogste deugd uitmaakt: de gratisheid, welke bovendien meestal met goede namen geteekend is en veelal mee doet aan de kort-maar-krachtigheid. Want kort-kort-kort is tegenwoordig

de stelregel van alle redacties, die er belang bij hebben bij een publiek, dat te lui en te dom is voor lange stukken, in het gevlj te komen. Hier doet men nog niet veel aan enquêtes. Maar dat zal wel komen. Aangezien men in Nederland alles nádoet, zal men, vroeg of laat, ook dit vragen-en-antwoorden-vermaak overdadig gaan imiteeren.

Een van de laatste Fransche onbescheidenheden, om u een aanwijzing te geven (een tip of hint heet zooiets in ons nieuwe jargon, geloof ik), luidde: Wat leest gij in uw dagblad met het meeste genoegen? Voorwaar, een vernuftige vraag. En de antwoorden hebben mij, tot mijn intiem plezier, bevestigd in sommige van mijn geliefdste overtuigingen. Alle analphabeten, alle barbaren, alle primairen haastten zich, met nadruk, den volke te verkondigen, dat zij bij voorkeur, ja uitsluitend, de hoofdartikelen en het wetenschappelijk en litterair nieuws van hun krantje consulteeren. Natuurlijk! Hoe zou het anders kunnen? Om zich een air van vernuft te geven, doen zij net of ze in staat zijn

de stomme verveling der hoofdartikelen te doorstaan. Om toch vooral wat intellectualiteit te afficheeren, laten zij het voorkomen of letteren en kunst hun dagelijksche kopzorg uitmaken. Dank zij die houding van ernstig krantenlezer hopen de eerste de beste kantoorbediende en Herman Robbers (een Frànsche Herman Robbers, bedoel ik natuurlijk) voor vol te worden aangezien.

De tweede categorie antwoordde: de beursberichten. De heeren die daartoe behooren interesseeren ons niet. Wie 't proza van C.A. Klaasse (de Fransche C.A. Klaasse, bedoel ik) leest, wordt automatisch buiten de samenleving der welgeschapen geesten gestooten. Maar, gelukkig, herkende ik onder de heeren, die op die vragen ingingen, ook enkele broeders. Enkele rustige, eenvoudige, oprechte jongemannen die zeiden: ‘Aan het hoofdartikel hebben wij lak, gelijk aan de kroniek der theaters; de politiek kan ons gestolen worden tegelijkertijd met de negotie. Het eenige wat ons in de krant interesseert is het Gemengd Nieuws.’

Wie zoo spreken zijn mannen naar mijn hart. Op die enquête zou ik niet anders geantwoord hebben. En... naar waarheid. De kern van de krant is de moord. En men kan daar niet genoeg ruimte aan besteden, men kan er niet genoeg details van geven, men kan de situaties niet kleurig genoeg schilderen. De moord (en natuurlijk later de rechtzaak) is het eenige *menschelijke* element in het troost- en nuttelooze drukwerk, dat wij dagblad noemen. De lijken vormen het levende element in de algeheele verdorring van geest en gemoed, welke door de dagbladpers gesymboliseerd wordt. En in de gemengde berichten alléén houdt de journalistiek (die tegenwoordig in hoofdzaak door beambten wordt uitgeoefend) contact met de warme, trillende werkelijkheid. Wié, behalve een paar onwaarachtige kwibussen en misschien enkele betrokkenen, stelt er belang in een zendbrief van Roosevelt, in een drogrede van Laval, in een Italiaansche schettertrompetstoot, in een zwaar gedocumenteerde uiteenzetting van een hoogleer-

aar in de rassenfantasie? Wie, behalve een maniak, kijkt òm als de een of andere Hitler weer wat zinneloos lawaai maakt, als mijnheer Mussolini op een balkon klimt omdat hij zoo noodig praten moet? Al dat soort nieuws, al die ijdele bijzonderheden staan in de krant voor de vakmensen en voor hen die zich als vakmensen willen voordoen. Dat is, schoon het drie kwart van de ruimte inneemt, lectuur voor nog geen tiende van de lezers. Maar de moord is nectar-en-ambrozijn voor negentienden der abonnés. En onder de negentienden zijn alle echte kunstenaars, alle waarachtige intellectueelen. Waarom? Omdat die maar één levensdoel, maar één reden van bestaan hebben: *de kennis van den mensch*. En alles, alles, alles wat die kennis kan vermeerderen is van hun gading.

Welk een rijk en boeiend studiemateriaal vinden wij in een mooie, zorgvuldig afgewerkte moord! Hoe spannen wij alle zintuigen om ieder detail op te vangen, om elk motief te wegen, om iedere nuance van het ge-

voel in en aan ons zelf te toetsen! En men moet niet vergeten dat iedere nieuwe misdaad weer zoo *gansch* anders is dan de vorige, weer zoo veel verschillende opzichten biedt, zooveel onverwachtsche waarnemingen en aanleidingen tot overpeinzing. Iederen dag opnieuw betreur ik het geringe aantal der werkelijk goedopgezette, goeduitgevoerde moorden. Ook behoorlijke oplichterijen, serieuze, intelligente chantagegevallen en briljante inbraken zijn helaas veel te zeldzaam. En nu zwijg ik nog van de onvolprezen zedeschandalen, welke in waarheid een ideaal veld voor menschenstudie zijn. Men vergeet vrijwel altijd, hoe normale en fatsoenlijke menschen alles behalve interessant en altijd vervelend zijn en dat wij dus zonder uitvoerige verslagen over misdaad en bedrog eenvoudigweg verstoken zouden blijven van ieder contact met de éénige corporatie die nog een innig belang voor ons heeft, die der *mauvais garçons*. De éénige is niet juist. De psychopathen zijn ook boeiend. Maar om hierover juiste inlichtingen te ver-

krijgen moet men vakbladen consulteren, hetgeen weer te veel bijzondere kennis vereischt.

De neiging die er, onder den drang van opgedroogde moralisten, begint te komen om den moord uit de krant te verbannen of althans als *quantité négligeable* te beschouwen, beteekent het verbreken van den láátsten band, welke de journalistiek nog bindt aan het leven. Wanneer deze stokvischmoraal de overhand krijgt, heeft de krant geen enkel belang meer. Men kan er dan beursnoteeringen en weerberichten in lezen, alsmede het juiste uur voor het opsteken der fietslantarens, de agenda der vermakelijkheden en der predikbeurten; men kan er kennis nemen van de effecten der lintjesregen en van de verplaatsingen der regeeringspersonen. Zeer nieuwsgierige lieden vermogen er wijsheid omtrent den heer Van Zeeland of den heer Slotemaker de Bruïne uit te puren. En dwazen, het spijt mij dat ik het zeggen moet, consulteren hun blad om te vernemen hoe een zekere mijnheer X, dien zij niet kennen en

die door zijn kwade geweten gedwongen wordt zich angstvallig schuil te houden, denkt over de verborgen bedoelingen van Eden (waar hij niets van af weet).

Bovendien is dit alles (dat, geheel buiten de werkelijkheid van het leven der mensen omgaande, een met ongelooflijke moeite in stand gehouden, zeer gecompliceerde fictie is): heel die vooze, schamele santekraam, in laatste instantie van geen enkel belang. Vooral niet vergeleken bij een sappigen moord met veel oorspronkelijke bijomstandigheden. Het is alleen maar jammer dat de meeste dagbladschrijvers niet beseffen welk een essentiele waarde een misdaad vertegenwoordigt. En dat zij, die deze rubriek verzorgen, meestal het inzicht en de kennis missen om uit de gegevens der realiteit alles te halen wat er in zit. Deze reportage zou men uitsluitend aan psychiaters of romanciers moeten toevertrouwen. De redactie van 'Les Nouvelles Littéraires', die eenige beroemde rechtzittingen liet verslaan door niet minder beroemde prozaschrijvers, heeft daarmede

een oprecht succes, en, wat méér zegt, een prachtig resultaat bereikt.

De moord is en blijft de kern van de krant. En wie de journalistiek nog een beetje liefheeft, wie nog eenig idealisme bezit, wie nog hoopt op een mogelijkheid om het dagblad met den mensch verbonden te houden, moet al het mogelijke doen om de misdaad voor de pers te conserveeren.

Als dat niet lukt is het ook meteen uit. Dan zullen wij om het proza van de Elouts (van de Fransche Elouts, bedoel ik natuurlijk) te ontloopen, gedwongen worden alle dagbladlectuur te staken. Dan zullen wij ons moeten beperken tot uitnemende vakbladen als 'Déetective' of 'Police News'.

Ik hoop dus dat gij, zoodra de aardigheid van de enquête af is, al uw ijver en talent in dienst van de crimineele verslaggeverij, dat schandelijk verwaarloosde genre, zult willen stellen. Gij zult er om veracht worden door het intellectueele vulgus, maar de menschenvrienden zullen u dankbaar zijn en blijven.

Met de meeste etc., etc..

Aan een neef in Katanga

Herinner je je nog, oude jongen, dat je mij een opgave van boeken hebt gevraagd? Van boeken die mén gelezen *moet* hebben? Hoe moet ik daar nu mee aan? Je formulering is al dadelijk onjuist. Laat ik beginnen met daarop te wijzen, zelfs al loop ik het risico voor frik te worden uitgemaakt. Ik heb hier namelijk een hartgrondig bezwaar tegen dat woordje ‘moeten’. Moeten behoort nooit in verband te worden gebracht met lezen. Lezen, lezen zoals de ware lezer leest, is te gelijker tijd een zielsbehoefte en een plezier; en elke gedachte aan dwang dient daar verwijderd van gehouden te worden. In de formule: ‘boeken, welke wij lezen moeten’ wordt een offer aan de mode aangekondigd. Zoodra een boek in meer dan tienduizend exemplaren verspreid is, wordt het een boek-dat-men-lezen-moet. Want niemand vindt het prettig op een gegeven oogenblik met zijn mond vol tanden te staan. En wanneer op een thee bij den gouverneur de

vrouw des huizes je oordeel vraagt over ‘New-York’ van Paul Morand, vind je het vervelend de eenige in het gezelschap te zijn, die dit aardige, luchtige werkje niet geconsulteerd heeft.

Ik kan je natuurlijk héél gemakkelijk een lijstje sturen van de boeken, welke men, op die wijze, gelezen moet hebben. Laat ik je er dadelijk bij zeggen, dat ik persoonlijk er het grootste gedeelte van niet anders dan van-hooren-zeggen ken. Zoodra ik bemerk, dat een boek mode wordt, ga ik het wantrouwen. Een enkele maal heb ik daarin ongelijk. Maar in de meeste gevallen doe ik er toch zeer goed aan. Een paar jaar geleden was ‘Climats’ het boek, dat men gelezen moest hebben. Ik las het dus niet. Maar eindelijk liet ik mij toch door een vriendin overhalen er kennis van te nemen: een mensch vindt het weleens vervelend altijd in de contramine te zijn. Welnu, typischer voorbeeld van wat men noemt een ‘faux chef-d'oeuvre’ is mij nog nooit onder de oogen gekomen. Wat mijn vriendin charme noemde bleek

een soort griezelige aanhaligheid te zijn. De edele, sobere vorm was slechts de klassiekerigheid van een knap, al te knap schoolopstel. En het verhaaltje leek mij van een mondaine onbeduidendheid, welke mij voortdurend de kriebel in mijn kuiten gaf. Ik had mijn tijd verdaan met een pretentieuze, opgestopt maakwerk. Eigen schuld. Dat komt ervan wanneer je naar vriendinnen luistert. Ik word er iederen dag meer van overtuigd, dat de eigenwijsheid een kapitale deugd is, welke den man bovenal siert.

Maar de eerlijkheid noodzaakt me je ernstig te waarschuwen. Die eigenwijsheid is in theorie héél mooi, maar je krijgt er den grootsten last mede. Bereid je er op voor, dat je in de oogen van je entourage een analphabeet wordt. Je kunt zoo belezen zijn als je wilt, je kunt de Grieksche meesters in den oorspronkelijken text reciteeren voor je slapen gaat, je kunt Diderot en Choderlos de Laclos en Stendhal op je duimpje kennen; - dat alles heeft geen enkel belang. Wanneer je niet

zweert bij de litteraire goden van den dag, ben en blijf je een idioot, een gewone, ongevaarlijke, maar evenzeer ongeneeselijke idioot.

Die goden van den dag nu veranderen voortdurend. Het is een heele administratie. De eene week is het een mijnheer Zweig uit Salzburg, de volgende een zekere Remarque, de hemel weet waar vandaan; de derde is het plotseling weer Morand, die we al zoo'n beetje aan het vergeten waren, en de vierde is het mevrouw Nemirowska.... Eenig peil is er nooit op te trekken. De zonderlingste verschijnselen hebben wij op dit gebied al kunnen waarnemen. Maar één ding staat als een paal boven water: het zijn *nooit* schrijvers van den eersten rang, die de gunst van de wereld genieten. Terwijl een ijdele mooiprater als Maurois (on prend son bien où on le trouve) duizelingwekkende oplagen beleeft, brengt een werkelijk meester als Gide, een indringende, levende geest, die direct of indirect het geheele intellectueele leven van West Europa beheerscht, het nooit verder

dan een respectabel, maar bescheiden gemiddelde. Precies hetzelfde geldt voor alle goede schrijvers, voor Roger Martin du Gard, voor Valery Larbaud, voor Léautaud, voor Guilloux. En het gaat zóó ver, dat in het oeuvre van een veelgelezen auteur het beste boek altijd het minste verkocht wordt. Benoit's 'Atlantide' is een rage geweest; - maar 'Mademoiselle de la Ferté', dat niet zoo heel ver meer van het meesterwerk af is, had slechts matig succes en bijna niemand kent het nu nog.

Telkens en telkens duiken er weer van die halfwas idealisten op, die met klem van redenen betoogen, dat 'het publiek' de eenig ware waardemeter is, etc. etc. Iedereen kent dat refrein. Welnu, dan zijn Maurice Dekobra en Clement Vautel de twee machtigste geesten van het hedendaagsche Frankrijk; dan zijn dat de twee puik-prozaïsten bij uitnemendheid, de crême van de crême van de litteratuur. Laten wij dan de boeken maar sluiten en het woord letterkunde uit onze vocabulaire schrappen. Dan vermaak ik mij

nog véél liever met de prijscourant van ‘Le Printemps’, die vol aardige leerzame en niet zelden prikkelende plaatjes staat....

Mijn waarde, de boeken ‘die men lezen moèt’ zijn het lezen niet waard. En de goede boeken móét men heelemaal niet lezen. Er bestaat naar aanleiding van deze aangelegenheden veel misverstand. Vele lieden, en gij schijnt er bij te hooren, waarde neef, zijn van meening, dat het deftig, verstandig, sierlijk staat veel te lezen of veel gelezen te hebben; en dat zij, die niet lezen, minderwaardig zijn. Ik ben zeer positief van meening dat dit onjuist is. De litteratuur is immers niet de éénige vorm, waarin de geest zich uit. En ik zie niet in, waarom de litteraire vorm van geestelijk leven interessanter of edeler zou zijn dan iedere andere. Wanneer men op een verheven wijze wiskundige, natuurkundige, chemicus, medicus, bioloog, economist of wat dan ook is, is men op volkomen gelijke wijze betrokken bij de hoogere aangelegenheden des geestes, als een mijnheer, die een behoorlijken roman of een paar

verdienstelijke verzen geschreven heeft. Er komt meer en meer een neiging aan de kunstenaars en in het bijzonder aan de schrijvers een soort van halfgodische eereplaats in de hiërarchie toe te kennen. Dat is een typisch verschijnsel van zedelijke en maatschappelijke decadentie. Er zijn maar twee dingen van werkelijk belang: de kwaliteit der menselijkheid en het plan waarop de geest zich natuurlijk beweegt. De vraag is dus alleen, hóé men mathematicus, ethnograaf of geneeskundige is. En dat is dan nog maar de tweede vraag. De eerste is en blijft altijd, hóé men mensch is. Wanneer een goede fee, een soort thans schaarscher dan ooit, mij vroeg: wat wilt gij dat ik uw zoon schenke, een groot talent of een warm hart? - zou ik geen seconde aarzelen: 'geef hem een warm hart, maak hem tot een driftig, volledig mensch, dat in staat is lief te hebben en te haten; en mijnentwege wordt hij daarmee groothandelaar in guano. Talent heeft iedereen tegenwoordig en hart wordt met de week zeldzamer.'

Is het niet ridicuul en vernederend tegelijk, dat de groote geleerden verlaten en vergeten arbeiden met een bijna bovenmenselijke offervaardigheid zonder dat zich iemand ter wereld om hen bekommert; terwijl alle kranten er vól van staan wanneer een mijnheer Maurois (natuurlijk zoo beschaafd en klassiek mogelijk) een héél klein poepje laat. Er zijn tientallen litteraire grootheden van den dag, die met mekaar nog niet zooveel intelligentie en gemoedswarmte bezitten, als menige dorpsdokter die met liefde opgaat in zijn patiënten en in zijn vak. Er zijn natuurlijk ook vele bekrompen en hinderlijke dorpsdokters.

Al dat geschrijf en gepraat over litteratuur heeft de juiste verhouding verstoord. Gij meent, beste neef in de verte, dat het noodig is ‘belezen’ te zijn. En ik meen, dat belezenheid op zichzelf geen waarde heeft. Ten eerste komt het er ganschelijk niet op aan, hoeveel gij gelezen hebt, maar uitsluitend wát en hóe gij dat gelezen hebt. Maar ten tweede is de z.g. ‘belezenheid’ altijd, wil het goed

zijn, een bijproduct. Het mag nooit een levensdoel zijn belesenheid te verwerven. Men leest, als ik je zei, voor zijn plezier, of omdat men het nu eenmaal niet laten kan; en het resultaat van dat lezen is, vanzelf, 'belesenheid'. Hoeveel ongelukkige jongelingen en juffrouwen zitten niet te zwoegen over boeken, waar ze geen genoegen aan beleven, omdat zij deze niet of maar vaag begrijpen; alléén om op het tennisveld te kunnen zeggen: 'Ik ben XYZ aan het lezen, een heerlijk boek, hé....' Na jaren van zulk een strafexpeditie worden die zielen ook 'belesen' en ze krijgen er de reputatie van en de nichtjes zeggen: o die tante Gé, zeg, heeft zoo zalig veel gelezen....

Beste kerel, hoe meer ik er over nadenk, hoe minder ik er voor voel je een lijstje met boeken-die-men-lezen-moet te zenden. Wees toch wijzer. Laat je niet uit je doen brengen door de dames uit den salon van de gouverneursche. Laat die maar kweelen over Cocteau en over Giraudoux. Wat er nog werkelijk goed in de boeken van die heeren is,

snappen zij niet en wat zij uit al die teksten vaag begrijpen, vinden zij, in het diepste van hun wezen, eigenlijk onzinnig. Maar ze zingen niettemin allemaal het zelfde liedje van hoe beelderig. De litteratuur wordt niet gemaakt voor de vrouw van den ontvanger, de dochter van den notaris en het nichtje van het openbaar ministerie. En de litteratuur wordt ook niet gemaakt voor jou. Jij bent geschapen om hard te werken en om ruim te leven, met een onfeilbaar instinct voor al het goede der aarde; je bent een oprechte ronde kerel die g.v.d. speelt, maar zijn laatsten cent zou geven om een makker te helpen. En ik verzeker je, dat ik den omgang met jou verre verkies boven dien met dichterlijke dames en dichtende heeren, die zich zelf tot de naaste familie van Onzen Lieven Heer rekenen. Lezen is heelemaal niet noodig om een rijk, bekwaam, rechtschapen mensch te zijn en behalve de litteratuur is er nog zóóveel voor den geest te vinden! Het kunstmatig kweeken van een belezenheid is jouwer onwaardig. Lees, zoo veel als je wilt; maar alleen

als je er een dringende behoefte toe gevoelt, als je d'orst naar dat bijzondere genot;
als het een levensquaestie of een edel vermaak voor je is. En anders kun je beter
peuëren in de Lomani.

Het ga je goed.

Met, etc., etc.

Aan een oolijken vaderlander

Zooeven krijg ik uw schrijven en tegelijkertijd een brief van onzen wederzijdschen vriend Jansen, waarin hij mij uitvoerige mededeelingen doet betreffende uw gedrag, mededeelingen welke gij mij stelselmatig en wijselijk onthouden hebt. Gij zijt dus naar Parijs getrokken om moderne schilderkunst te zien, om nieuwe muziek te hooren en gij vertoeft er nu drie maanden. Gij hebt uw tijd niet verbeuzeld en, met de degelijkheid welke een Hollandschen jongen uit den deftigen koopmansstand kenmerkt en siert, hebt gij alle manifestatiën van nabij bestudeerd. En het blijkt mij, dat gij u daarbij kostelijk vermaakt. Gij behoort dus tot het genre der lachers. Ook hierin zijt gij een echte zoon uws volks, het zij tot uw eer gezegd, want een Hollander lacht gaarne en te onpas. Niet uit een onweerstaanbaren drang zijn levensvreugde te uiten, maar alleen om zijn superioriteit te bewijzen. Wanneer een mensche-

lijk wezen zich vermeet anders te doen of anders te denken, dan de makelaars, de leeraren M.O. en de renteniers, die tezamen de kern en de kracht der natie vormen, tracht men hem door den lach te overwinnen. Waar een zuiderling lacht, omdat het zonnetje zoo heerlijk op zijn body brandt, omdat de dochter van zijn buurman er weer zoo frisch en lieflijk uitziet, omdat het mogelijk is om luierend heel gelukkig te leven, lachen de Nederlanders uit nijd. De Nederlandsche lach is een giftig wapen. Verstaat gij iets niet? Laat dat vooral nooit merken. Een waarachtig vaderlander weet en doorgrondt alles. De mogelijkheid, dat de fout bij hem zou liggen, is a priori uitgesloten. De fout ligt altijd en onder alle omstandigheden bij 'den ander'. Wanneer gij dus een gedicht, een schilderij of een symphonie niet 'begrijpt', komt dat alléén omdat de dichter, de schilder en de componist afzonderlijk en in vereeniging stapelkrankjorem zijn. En om stapelkrankjoreme artisten mag men lachen, wat zeg ik, moet men lachen. Zulk hinderlijk en ge-

vaarlijk uitvaagsel moet men wèglachen, moet men met lachen verdelgen. Waar zou het in 's hemelsnaam naar toe moeten, indien een kunstenaar, die tòch al zoo'n scheeve positie in het maatschappelijk verband inneemt, de pretentie zou gaan krijgen van dingen te zien, te weten, te hooren, te begrijpen, te vermoeden, welke aan normale, behoorlijk onderlegde, pientere Nederlanders van onbesproken zedelijk gedrag verborgen blijven?

Is het dan toch ook werkelijk niet om te lachen, om te brullen van het lachen! Je begrijpt gewoon de brutaliteit van zulke kerels niet. Een snotjongen van drieëntwintig jaar, die nog te beroerd is om behoorlijk af te studeeren, zou denken, dat hij een leeraar aan een rijksinrichting van middelbaar onderwijs, doctorandus in de Nederlandsche taal en letteren, een man met levenservaring, die al bijna 25 jaar voor de klas staat en altijd heel goed orde wist te houden, dat hij zulk een steunpilaar der intellectualiteit schaakmat zou kunnen zetten met een zooge-

naamd modern gedicht waar kop noch staart aan te ontdekken is? Als je om zóóiets absurds niet lacht, ben je net zoo ontoerekenbaar als die artisten zelf! En laten wij nou wel wezen: heb ik oogen in mijn kop of niet? Gewone, gezonde, christelijke, oudvaderlandsche oogen-zonder-bril; ja of neen?

Ja, toch zeker even.

En als ik met zóó'n stel patente oogen niet zien kan wat een schilderij voorstelt, kan je praten als Brugman-en-Duys; maar ik blijf beweren, dat dat schilderij onzinnig gefladder van een gek is, die een oplichter wordt, zoodra hij voor dat knoeiwerk geld durft vragen en aannemen. Het is om te gieren. En laten ze daar nou in dat Parijs idioot genoeg zijn om zich bij den neus te laten nemen, hier in ons polderlandje zijn wij (Heer, wij danken U) verstandiger en nuchterder.

En muziek is muziek. Dat is toch logisch? En muziek moet muziek blijven. En nu moet je niet denken, dat ik niet van muziek hou, want in onze familie is er altijd véél aan gedaan. Mijn vader was lid van den Dierentuin

en als kinderen gingen we al naar het concert. En later hadden we de Tent in het Bosch en het Kurhaus. Neen, ik weet drommels goed, wat muziek is en ik hou er ook héél veel van, maar dan van een echte muziek en niet van die rare en afschuwelijke menageriestukken, die ze ons als de Nieuwe Muziek willen voorzetten. Ze hebben het mij ook eens willen lappen. Ik weet niet meer hoe dat fraais heette en ik weet natuurlijk nog veel minder, wie de eereburger van Meerenberg was, die het maakte, maar ik weet wèl dat ik me niet heb laten némen door zoo'n losgebroken idioot. Ik heb geschuifeld, gefloten, gegild. En gelukkig waren er heel veel verstandige en fatsoenlijke mensen in de zaal; zoodat de muzikanten midden in dat lawaai moesten ophouden. Toen het eindelijk stil was, barstte de zaal in lachen uit. Het was grootsch en verrukkelijk. Nog nooit heb ik zóó van ganscher harte, zóó daverend, zóó nierspoelend hooren lachen. Communitylach. Een reiniging, een reactie van de volksconscientie, een Nationale Wraak! Als wij

den Lach niet hadden, zou Nederland, net als zooveel andere ongelukkige naties, de prooi worden van de ongebreidelde krankzinnigheid, welke men tegenwoordig kunst noemt. De lach is ons insecten-poeder, waarmede wij ons de luizen van het modernisme van het hoofd houden. En zoodra wij ophouden met alles wat wij niet begrijpen luidkeels en van ganscher harte uit te lachen, zijn wij verloren; hoort ge: verloren, voor goed en volkomen. Bovendien zie ik niet in, wat we met al die zoogenaamde moderne kunst zouden doen. Dat is allemaal vreemde import, terwijl de kunsthandel nog vol zit met onze onvolprezen eigen meesters, die toch veel meer tot het hart ontwoekerd aan de baren spreken, dan al die uitheemsche snoeshanen. Ga naar Pulchri, ga naar Arti. Ga daar te gast aan het feest voor de oogen, geef daar uw geld voor èchte schoonheid. Zoolang er nog één Maris leeft, al is het Simon maar, hebben wij geen Picasso's en geen Klee's, of hoe die charlatans verder heeten mogen, van noode. Wij hebben alles waar we behoefte

aan hebben: we hebben de Piet-Hein Rhapsodie en wij hebben ‘Rubber’ en wij hebben Verkade's Biskwie.

Zijt ge al lid van de Vereeniging Nederlandsch Fabrikaat? Amerika slaat iederen dag zijn invoerrechten op. Laten wij ons aan de Amerikanen spiegelen, want het zijn knappe kooplieden. Laten wij iederen dag harder en hatelijker lachen, wanneer men van die geschifte buitenlandsche nieuwlichterijen wil importeeren. Dat is onze manier ons geestelijk leven te beschermen. En op den bodem, waar eens een Bennink Janssonius en een Robbers heerlijk zijn ontsproten, zal, zoolang wij leven, geen ontaardende nieuwlichterij zijn parasietenwortels uitslingeren.

Gij hebt dus ontzettend veel gelachen in Parijs. Gelijk hebt ge, mijn waarde. Ten eerste doet het de lever schudden, wat door de faculteit als een hygiënische maatregel van den eersten rang beschouwd wordt; en ten tweede zal uw gepaste vroolijkheid u van alle vreemde smetten vrij houden, hetgeen,

naar niemand onzer den grooten Tollens zal afstrijden, het ideaal van ieder waarachtig Nederlander behoort te zijn en te blijven. Lach dan, want aan uw lach meten wij uw vaderlandsch bewustzijn, uw nationalen zin. De Trompen en De Ruyter's leven nog. Ze varen niet meer, ze schieten niet meer, ze pruimen niet meer, maar ze lachen, magistraal en afdoende, om alles wat ze niet a prima vista begrijpen.

Als ge uit Parijs terugkomt, voldoende gestaald voor den strijd, moet ge in Bussum gaan wonen. Dat is een lief plaatsje, villatjes-met-tuintjes in alle stijlen, waar de keur der makelaardij zijn rustkwartieren heeft. Het is een milieu, dat absoluut safe is. Nooit zal daar ooit de schandelijke nieuwigheid vasten voet verkrijgen. Gij zult u er thuis en op uw gemak gevoelen. Nog onlangs waagde een onverlaat het dáár, te midden van de puursten der puren, een zoogenaamd muziekstuk van een zekeren Milhaud (Darius, Godbetert, luidde zijn voornaam!) ten gehoor te brengen, onder het kinder-

achtige voorwendsel, dat die onzin in alle hoofdsteden van Europa met veel succes was uitgevoerd. Maar het is hem slecht vergaan. De makelaars hebben heerlijke longen van Jan de Witt en ze hebben gelachen, dat de wanden der zaal scheef gingen staan. Als alle Sodoms en Gomorrha's eindelijk weer eens opgeruimd worden - het wordt tijd daarvoor! - vinden de redelijke mannen van stavast en van wat-ben-je-me een laatste toevlucht in Bussum. Het is alléén vervelend, dat met zoo'n uitbreiding der bevolking de belasting natuurlijk weer opslaat.

Mijn vroolijke Fransje, behoud nog héél lang uw reine goedlachsheid. Dat wensch ik u toe uit den grond mijns harte. Keer met een onbesmette ziel terug in den kring der uwen en vertel hun van de universeele krankjoremigheid welke heerscht in dat Lutetia, breinloos uitgespat. Vertel hun van den waanzin, dien ge gehoord, gelezen en gezien hebt, en lach gezamentlijk in het zalige bewustzijn, dat gij niet zijt gelijk deze verdwaasden. Vertel aan de bittertafel van uw ervaringen. Doe het

vooral smakelijk, want de mannen houden van een goede grap. Laat ze lachen, zoals gijzelf gelachen hebt. En ga dan rustig en in het volkomen zedelijke en geestelijke evenwicht, dat het onschatbaar voorrecht der ontzinden is, aan uw grootsche taak in de firma uwer vaderen. Koop van uw eerste overgespaarde duiten een kapitale Van Waning, wordt lid van de Grootte Club en neem een abonnement op 'Nova'. Dan zijn al uw geestelijke behoeften inééns geheel en voor eeuwig bevredigd. En lach verder, consequent en met het stijgen der jaren steeds zuurder, om alles wat gij, bloem van de werkende en denkende Nederlandschap, niet begrijpt. Lach tot aan je dood en lach je zelfs, mijnentwege, dood!

Wanneer gij uit den poel des verderfs naar Nederland terugkeert, mijn waarde, heb dan niet het onzalige idee onderweg uit te stappen om mij te komen bezoeken. Ik houd ook wel eens, en mijn goede vrienden niet minder, van lachen. Maar het is toch niet de ware lach. Wij lachen als het eigenlijk niet te

pas komt: als wij bijvoorbeeld met onzen kater spelen, als wij ‘Rust een Weinig’ in Het Vaderland lezen, als wij met het kamermeisje dartelen, kortom, als wij gewoon, echt, kinderlijk plezier hebben.

Maar wij lachen soms ook (alleen een beetje anders) wanneer wij geborneerde, eigenwijze, bet-en-alweterige kwibussen op bezoek krijgen als gij er een zijt. En ik weet bij ondervinding, dat zij die het hardste lachen om een ander, het eerste nijdig worden als een ander lacht om hen. Ik eindig dus, ten einde uw gevoeligheid te sparen, maar niet met een: ‘tot ziens’. De groeten aan Jansen. En verder met etc., etc..

Aan een Moskoviet

Ik heb de werkjes welke gij, zelotenjager, mij deed toekomen gelezen, alsmede uw brieven, welke uit een oprechte overtuiging voortgekomen toch allesbehalve overtuigend werkten. Ik wil mij echter niet onttrekken aan uw verzoek u te melden wát mij belet uw vervoering te deelen. Ik stel er echter prijs op u duidelijk te doen weten, dat deze brief een particulier karakter heeft. Ik ben geen deskundige, ik heb even weinig aanleg voor de groote als voor de kleine politiek. Ik ben een man van goeden wil, die graag rust zou vinden voor zich zelf en een beetje geluk voor zijn medemenschen.

Gij zijt ervaren en bevoegd. De geheimen der kanselarijen zijn u geopenbaard en met de spelregels der économie dirigée gaat gij naar bed en staat gij op. Ik weet niet wat dit alles beteekent. Ik weet alleen, dat het overal, zelfs in uw lieve Rusland, allerbelabberdst leven is. De fleur en de sjeu zijn er af, óók daar.

In artikelen, gericht tegen den staat van zaken in Rusland, lees je altijd dat de werkelijke toestand zeer verschillend is van de idealen welke de sovjetistische propaganda ons voor oogen toover. De schrijvers vertellen ons dat ellende en onrust heerscht, waar reizigers, rondgeleid door de heerschende autoriteiten, slechts levenslust, arbeidsdrift, welvaart zagen. En op die marge tusschen werkelijkheid en schijn bouwen de tegenstanders hun betoogen. Mij lijkt de methode, juist waar die zoo algemeen gevolgd wordt, niet juist. Dat ideaal en realiteit niet samenvallen, is een algemeen verschijnsel. Men toont zich al te naïef indien men er zich over verbaast en men is een huichelaar wanneer men speciaal in Rusland misprijst wat overal elders in vrijwel gelijke mate te constateeren valt. Wil men de resultaten der Russische revolutie beoordeelen, dan moet men niet afgaan op de onvoldoende gegevens welke wij bezitten over de reële situatie, doch men moet de idealen, den schijn, voor de werkelijkheid nemen en daarop een

betoog bouwen. Dat het in Rusland, in tegenstelling met wat de belanghebbenden ons zoo gaarne zouden willen wijsmaken, nog niet botertje tot den boom is; dat er misstanden, onrechten bestaan; dat de menschelijke ellende in zijn afwisselendste en wreedste vormen er gevonden kan worden; - dit alles kan ons koud laten, omdat de nieuwe staatsorde daardoor in geen enkel opzicht van de oude verschilt, omdat *iedere* samenleving van menschen, door het enkele feit dat menschen menschen zijn, een agglomeratie van ondeugden, misdaden en onrechtvaardigheden is. Waarom zou de Unie der Sovjet-Republieken op die fundamenteele levenswet een uitzondering maken? Een revolutie is nooit iets anders en nooit iets méér dan een verplaatsing van de macht en een daarmee gepaard gaande verandering van het Profiteerend Personeel. Een revolutie maakt nimmer van menschen engelen. Integendeel, als iedere diepindringende verandering in de levensomstandigheden, ontketent een revolutie, gelijk een oorlog, de dier-

lijkste elementen. In Rusland is alles dus vrijwel precies zooals het wezen moet. En juist de groote afwijkingen, welke men vaststelt, tusschen de feiten en de ideeën, geven ons sterk den indruk van een normaal verloop der gebeurtenissen.

Hoe méér die afwijkingen zich accentueeren, hoe schrijnender de misstanden worden, des te zekerder wordt de kans op een bevredigende oplossing. Het tegenwoordige gouvernement in Rusland, met al zijn brutaal geweld en zijn volkomen afwezigheid van menschelijke consciëntie, is niet wezenlijk verschillend van andere gouvernementen en waarlijk geen groot gevaar voor de wereld.

Het gevaar voor de wereld school en schuilt nog altijd alléén in de Sovjetistische Idealen. Wanneer werkelijk de Russische Heilstaat, welke men voorspeld heeft, waarvan men nog altijd hoog opgeeft, wanneer werkelijk de Communistische Gemeenschap gesticht en gegrondvest ware, dàn eerst zou er werkelijk reden tot vreeze zijn.

Want afschuwelijker dan de dwangarbeid, de knevelarijen en het machtsmisbruik, welke overal heerschen en waar we in den loop der eeuwen aan gewend geraakt zijn, zijn de Idealen, welke aan de Russische revolutie ten grondslag liggen. Tegen die Idealen moet men zich keeren en niet tegen tekortkomingen, welke nu eenmaal aan ieder menschenwerk onafscheidelijk verbonden zijn. Men moet zich schrap stellen tegen *ieder* gemeenschapsideaal. Want dat beteekent altijd en in alle omstandigheden een terugval tot een barbaarsche geestesgesteldheid. Iedere ontwikkeling is een langzame loswikkeling van den mensch uit de banden van stam, staat, familie. Het is overbodig voorbeelden te geven. Altijd en overal zien wij den gezonden, sterken mensch strijden voor zijn vrijheid, strijden tegen alles wat hem, onverbreekbaar helaas, bindt: tegen zijn verleden, zijn overleveringen, zijn vooroordeelen; tegen kerk, conventie, mode; tegen overheden, machthebbers, wetgevers. Met als heerlijk visioen voor oogen, de laatste en

hoogste phase der menschelijke ontwikkeling: de Eenzame Man.

De kleinste aanslag op onze vrijheid, de geringste vermindering van onze eenzaamheid, gevoelen wij, die den mensch liefhebben in ons zelf, als een aanslag op ons leven, dikwijls onvermijdelijk, maar altijd even pijnlijk en prikkelend tot verzet. En het is toch, dunkt mij, overduidelijk hoe iedere vorm van gemeenschap, zelfs de simpelste, zelfs het bekende 'vereinigingsleven', nooit te rijmen is met een sterk gevoel van eigenwaarde. Met eenvoudigweg lid te worden van den Algemeenen Nederlandschen Wielerbond, doet men een concessie, boet men iets, hoe weinig ook, van zijn kans op een hooger vorm van levensgeluk in.

Het allermerkwaardigste voorbeeld van de peilverlaging, welke ieder samenzijn natuurlijk meebrengt, zien wij niet zelden op wetenschappelijke congressen, waar honderd mannen, die op zich zelf en afzonderlijk beschouwd zeer intelligent en geletterd en beschaafd zijn, *in massa* capabel blijken tot de

domste daden, ontvankelijk voor de kinderlijkste suggesties. Geheel volgens de stellingen van Le Bon die verkondigde dat iedere groep een eigen mentaliteit heeft, oneindig simplistischer, primitiever, brutaler, dan de normale geestesgesteldheid van de afzonderlijke lieden die zulke groepen vormen. Het is misschien Le Bon's grootste verdienste ten opzichte van de menschheid dat hij duidelijk het abrutiseerende van absoluut van *alle* massa's heeft aangetoond. Daarmede waarschuwde hij ons voor de komende ellenden, wanneer de Groep eens oppermachtig geworden zal zijn. En waarlijk geen mensch-alleen, hoe dom ook, is zoo hartverscheurend en zielsonteerend stompzinnig als een troep soldaten, een congres van kiezers, een volle kerk, een bruiloft of een kegelclub. Men begrijpe mij goed: concessies doen wij *allen* en *dagelijks*. En, ten slotte, maken die ons in de practijk des levens niet ongelukkig. Maar wij moeten er ons wel dag en nacht bewust van blijven *dat het concessies zijn*, concessies welke ons zij het slechts een millime-

ter af voeren van ons ideaal van den Eenzamen Man. De ellende van dezen tijd is niet, dat het aantal van die afgedwongen concessies steeds gróóter wordt, maar ligt hierin, dat men zijn ongeluk niet meer als ongeluk voelt, dat men, met een ziekelijke overdrijving van het optimisme, de abdicatie als ideaal is gaan stellen. En de heeren van gemeenschapszin en sociale discipline zijn sinistere slaven die de zweep aanbidden, die hun kettingen kussen en die, onmachtig om vrij mensch te zijn, zich gelukkig voelen in hun staat van dieren-in-het-gareel. Deze knechten die gehéél knecht zijn en zich verbeelden dat zij vrijwillig het knechtschap hebben aanvaard, maken waarschijnlijk zoo'n ophef van de gelukzaligheid waarin zij leven, omdat zij niet meer behoeven te denken, te oordeelen, te vechten, omdat zij er langzamerhand in geslaagd zijn ieder innerlijk geluid met hun vulgaire clublied te overschreeuwen. Langzaam maar zeker verbreidt zich de dwaze suggestie, dat het geluk bestaat in een terugkeer tot den primitieven

toestand der kudden, der stammen, der clans, der families; tot de gemeenschap kortom, want wat doet het er toe of men de grenzen wat nauwer of wat ruimer neemt?

Zij die zich de 'vooruitstrevenden' noemen zijn eigenlijk de verwoedste reactionairen, die met geweld een toestand terugbrengen, welke wij al sedert vele generaties hebben overwonnen. En de eenigen, die vooruit gaan, zijn zij die, in hoe geringe mate ook, medewerken aan de langzame maar onvermijdelijke ontwikkeling die gaat van kuddebeest tot kluizenaar.

Het spreekt van zelf dat wij, als resultaat der blinde gemeenschapsdrift op het gebied der kunsten, de afschuwelijkste wansmaken thans plotseling tot de opperste schoonheid zien verheven. Wie het onbeschaamde wilden-gebrul der spreekkoren wel eens gehoord heeft, begrijpt waar de sociale kunst toe leidt en toe leiden móét. Sociale Kunst is een contradictio in terminis, omdat kunst alléén en 'par définition' in de volmaakte eenzaamheid kan geboren en genoten wor-

den. Wat men dus gemeenschapskunst belieft te noemen heeft *niets* met kunst te maken. Het is eenvoudig het usurpeeren van een naam. Wanneer een warhoofd meent met de mode mede te doen als hij een gevangenis den hemel noemt, is daar misschien weinig tegen in te brengen en niets tegen te doen, maar daardoor wordt de bajes niet plotseling en inderdaad een bovenaardsch eden. Het is gemakkelijk genoeg op alle mogelijke stumperige probeerseltjes van en à la Petrus Alma het etiketje 'kunst' te plakken. Maar het blijven desondanks niets anders dan bewijzen van een smadelijken terugkeer tot den staat der pygmeeën, bewijzen welke met wat door beschaafde wezens in hooge cultuurperioden kunst genoemd wordt *niet* te maken hebben.

De Russische revolutie naar zijn *idealen* beoordeeld is aldus een massale reactie, een brutale terugkeer tot een zeer primitieven, bijna elementairen ontwikkelingsstaat. En wannéér de zoogenaamde ideeën van de Russische revolutie veld zouden winnen, om

ook voor West-Europa een onvermijdelijkheid te worden, is dat nog geen reden om die onvermijdelijkheid dadelijk als een zegen te aanvaarden. Ook zonder revolutie zijn wij al een goed eind op den weg der socialiseering. En iederen dag beginnen de ketenen duidelijker te rinkelen. Wij kunnen aan onzen smaad misschien niet ontsnappen. Soit. Maar laten wij dan ten minste onzen laatsten trots behouden en *erkennen* dat een smaad een smaad is, erkennen dat wij vernederd worden en gemarteld, erkennen dat de Hunnen onze beschaving en onze levenskansen vernield hebben. Laten wij de vuile voeten, welke zich op onzen nek plaatsen, niet laf en dom kussen. Het is niet altijd oneervol voor een overmacht te zwichten, maar het is zeker oneervol die overmacht zonder protest en zonder verweer te aanvaarden.

En wat beteekent nu de misère in Rusland, waar de burgerlijke bladen zoo vol van staan? Niet veel, wanneer men die vergelijkt bij de grenzenlooze armoede, bij de onbeschrijfelijke verontmenselijking en de ze-

delijke verwording van de zoogenaamde bevoorrechte klassen in dat land van de Overtuigde Partijgenooten; de klassen van hen die zich gelukkig prijzen dat zij leven als recruten in een onmetelijke kazerne, die zich koesteren in hun vernedering, die masochistisch genieten van de striemen over hun bast. Bij dezen gezamentlijken afstand van alle menselijkheid valt de materieele nood der dwangarbeiders volkomen in het niet. Deze reactie, deze verblinde terugkeer naar een donker verleden, stelt de ontwikkeling der menschheid eenige eeuwen terug. Dit is niet de eerste keer en het zal de laatste niet zijn. Maar ondanks de zigzaglijn, blijven wij hopen dat, hoe traag ook, een redelijke vooruitgang mogelijk is, zoolang er maar enkele 'voorstrevenden' blijven, die leven en sterven met voor oogen het eenige ideaal, waarin de mensch een beeld geeft aan zichzelf-in-zijn-hoogste potentie: het ideaal van den Mensch-Alléén, het volstrekte en verbitterde tegendeel van de barbaarsche drogbeelden der gemeenschap.

Maar één ding is zeker. Bij de verhoudingen en toestanden in Duitschland vergeleken is Rusland een paradijs.

In een klein gezelschap werd de vraag gesteld: indien er nu werkelijk maar één keuze bestond, Moskou of Berlijn, wat zoudt ge dan kiezen?

Ik, in mijn onschuld, zei spontaan: Moskou. Een vriend antwoordde: zelfmoord.

Ik begin te gelooven dat het een wijs man was, die zoo sprak.

En hiermede hoop ik aan uw vereerend, doch moeilijk verzoek om uitlegging te hebben voldaan.

Met etc., etc.

Aan een kunstcriticus

Houdt het mij ten goede, vereerde vakgenoot, dat ik uw enthousiasme over ons handwerk niet deel. Ik ben het dunkt mij aan onze goede vriendschap verplicht u als antwoord op uw brief eenige van mijn argumenten voor te leggen. Zijn het wel argumenten? Het moeten veeleer spelingen des gevoels genoemd worden. En misschien zijn het niet meer dan luimen van het vernuft. Wat doet het er toe? Het zijn losse invallen en ik geef ze u voor wat ze zijn. Heden hebben ze geldigheid, morgen wellicht niet meer. En dan uitsluitend voor mij alleen. De hechtste overtuigingen zijn immers gebouwd op de toppen van een golflijn. Gedwongen door de omstandigheden en geleid door mijn onverzadiglijke nieuwsgierigheid, heb ik in mijn leven een groot aantal, een veel te groot aantal, monografieën over schilders, kunsthistorische studiën en aesthetische beschouwingen gelezen. Achteraf beschouwd heb ik er bitter weinig in gevonden dat ik gebrui-

ken kon voor den opbouw van mijn persoonlijk wezen, voor de bevestiging van mijn neiging en mijn oordeel. Ik heb er eenige kennis der feiten uit opgediept. We weten allen hoe gering daar de waarde van is. Het is, dunkt me, te vergeven dat ik ben gaan twifelen aan het nut, aan het bestaansrecht van proza over schilderijen. Tenzij natuurlijk de prozaschrijver als mensch mij boeit, maar dan vergeet ik ook ten eenenmale den armen schilder, die het slachtoffer wordt. Deze staat van zaken behoort geen verbazing te wekken. Neen, het is de eenige natuurlijke toestand. Wat een schilder ons te zeggen heeft kan hij alléén schilderend verkondigen. Wanneer hij het even goed, dat wil zeggen even volledig en zuiver, even duidelijk, precies en direct, schrijven of praten kon, zou het niet noodig zijn om al die rommel van ezels, spieramen, penseelen, paletten en die vieze smeerboel van verf over den vloer te halen. Schrijven is nu eenmaal de beknoptste en zindelijkste manier om met onze medeburgers in contact te komen. Maar

het is niet ieder gegeven te kunnen schrijven. Vandaar dat er schilders en muzikanten zijn. Er zijn zelfs zeer belangrijke mensen, die zich uitsluitend door middel van kleuren en tonen kunnen uiten. Iedere parafrase van hun uiting is een verraad. Ik tart elkeen mij een 'beschrijving' van een schilderij of van een sonate te geven, welke in de plaats van het origineel gesteld zou kunnen worden; ik tart een iegelijk mij een nauwkeurig en waarachtig beeld te geven van het gevoel, van de gedachten, van de concepties van een schilder, het komt er niet op aan welke. De kunstbeschouwing der historici en de kunstcritiek der dagblad- en tijdschriftschrijvers is een ratjetoe van 'à peu près', van frank en vrolijk 'hinein-interpretieren', van letterkundige woordenpraal, van zelfverheffing, van vooroordeel, van welbehagen in bijzaken en van nog meer lieflijke verschijnselen. Ik zwijg nu nog van de slagersrekeningen van Rembrandt, welke de een of andere Bredius met een verheerlijkt aangezicht in een rijksstofnest ont-

dekt. Maar niet alleen de geschiedschrijvers, de beschouwers en de oordeelvellers staan hier schuldig. Men moet, als men behoefte aan verstrooiing heeft, eens lezen wat er voor den dag komt, zoodra de H.H. Kunstschilders zelf met de pen gaan zwaaien, ten einde, naar zij in hun onschuld gelooven, hun geheimste roerselen en hun diepste bedoelingen nauwkeurig te openbaren. Critiek of zelfcritiek, het is al om het even. En ik stem in met Croce als hij zegt: 'De criticus is niet artifex additus artifici'. Maar heeft hij óók gelijk, wanneer hij voortgaat: 'maar (de criticus is) philosophus additus artifex'? Laten wij aannemen dat er in beginsel niets tegen deze stelling is. Dan moet men zich meteen klaar voor den geest stellen dat, als gevolg er van, het kunstwerk voor ons ophoudt te bestaan als een autonome waarde. Het wordt een thema. Actief en van wezenlijk belang zijn nu nog alleen de beschouwer en zijn beschouwing. Zooals de dominee en zijn preek voor de kerkgangers gelden en *niet* de bijbeltext, welke tot punt van uit-

gang verkozen werd. Zoo komen wij, altijd wanneer wij over een persoonlijke verhouding ten opzichte van het kunstwerk nadenken, tot deze simpele waarheid, welke in de practijk aan hen die ‘beoordeeld’ worden maar niet bij te brengen is: dat in het schilderij de schilder, maar in de critiek op dat schilderij de criticus het belangrijkste is. De heeren Luc en Paul Haesaerts, een broederlijk paar critici, ook buiten hun vaderland België en bij jou, belezen deskundige, zeker, welbekend, hebben eerst gevoeld, daarna begrepen dat de traditioneele manier van kunstbeschouwen weinig substantieel is en vooral weinig bruikbaar, als het er om te doen is schilderijen en schilderijenkijkers met elkander in contact te brengen. Iedere kunst is nu eenmaal onverbrekkelijk verbonden aan haar middelen. Het woord is nooit bij machte weer te geven welke effecten de schilder bereikt, noch hoe daarbij zijn intenties waren. De geschreven critiek is dus, op zijn zachtst gezegd: ontoereikend. Wat kan er in de plaats van de geschreven critiek ge-

steld worden? De plastische techniek. Men late de plastische techniek critiek oefenen op de plastische kunst: la critique par la photographie. Zie hier de vondst der Haesaerts, waar zij de basis van hun kapitale werk 'Flandre' van gemaakt hebben. Dit boek is 'anders' en beter, bevredigender, dan enig boek aan de beeldende kunsten gewijd, dat mij in handen kwam. Men krijgt hier honderdtallen uitnemende fotografieën. Uitnemend in puur technischen zin. Maar ze zijn daarenboven vernuftig gekozen en zinrijk gegroepeerd. En inderdaad door hun wijze van opnemen, hun rijpelijk overwogen vergrotingen van fragmenten en vooral door hun juxtaposities, slagen de Haesaerts er in ons geheel nieuwe indrukken van bepaalde werken, een gansch anderen kijk op een schilder te geven. Het is niet mijn bedoeling dit dikke boek tot in details voor je te ontleden, maar ik zou je graag één voorbeeld geven. Alléén door de hier gepubliceerde foto's zie ik, dat we ons van Henri de Braekeleer een volkomen onzuiver beeld ge-

vormd hadden en dat hij, in zijn geest en in zijn manier van doen, een voorganger is van gansch een school van jongeren. Op bladzijde achtenzeventig van 'Flandre' tref ik een sterk vergroot detail van 'La Femme à la Toilette' aan, dat de forsche brutaliteit, den zwier en den durf heeft van Breitner in zijn beste oogenblikken. Wie had dit ooit kunnen vermoeden: De Braekeleer en Breitner verwant en verbonden! Betreffende Jan Stobbaerts, James Ensor, Henri Evenepoel leeren deze fotografieën mij zeer veel verbijsterend nieuws. Het is niet mogelijk dit boek eerlijk te bekijken zonder daarna het oordeel over een of meer schilders grondig te wijzigen of althans te retoucheeren. Er zijn er die uit deze vuurproef grooter, sterker te voorschijn komen; er zijn er die onder deze woordeloze critiek volkomen ineenschrompelen. Verder toonen de Haesaerts, door alleen maar twee reproducties naast elkaar te zetten, invloeden, welke hier en daar tot rustig nà-schilderen leidden. Ik zie bruuske overgangen en evoluties; ik zie ver-

wantschappen, welke niemand vermoedde en grondige verschillen, waar men tot nu toe van gelijkgezindheid sprak; ik zie zwakheden in werken die onaantastbaar leken en qualiteiten waaraan ik onvergeeflijkerwijze achteloos voorbijgegaan was. Dit prentenboek is van het begin tot het einde boeiend, prikkelend. Het is een onuitputtelijk genot er in te bladeren. Altijd weer opnieuw ontdekt een liefhebber als ik er iets merkwaardigs in. Bovendien is er, nog nimmer voor de verschijning van 'Flandre', zulk een omvangrijke en intelligent gesorteerde en gerangschikte documentatie over de schilderkunst in Vlaanderen verschenen.

Als er nu maar alléén reproducties in dit boek stonden! Maar (en nu kom ik terug op den aanvang van deze missive, waarin sprake is van de ijdelheid der kunstbeschrijving en kunstbeoordeeling), Luc en Paul Haesaerts hebben deze reproducties van een overvloedige commentaar voorzien. Zoolang ze zakelijk blijven, gaat het best. En, bereisde roelen als zij zijn, oprechte minnaars, gron-

dige kenners der beeldende kunst, zeggen zij telkens zeer juiste dingen, welke men met genoegen hoort uitspreken. Dingen die noodig eens gezegd moesten worden. Op één daarvan wil ik hier wijzen. De Haesaerts komen, terecht, in opstand tegen de theoretici, die onder nawerking van cubistische invloeden, een tyrannieke waarde toekennen aan de compositie, die sacrosante compositie, welke nog altijd een onmisbaar element is voor de mystici der schilderijenkunst: de Compositie met een hoofdletter. De Haesaerts zeggen: 'Choisissez un fragment au hasard, dans une toile quelconque de Breughel: ça fera un tableau complet, irréprochablement composé. Un Vogels, un Floquet, détachez-le de son cadre, privez-le de ses dimensions initiales en le morcelant: il tombe en poussière'. Alleen vergeten de Haesaerts een verklaring voor dat fenomeen te geven. Een groote persoonlijkheid is in ieder onderdeel van de uiting direct en volledig aanwezig en ieder fragment getuigt met dezelfde intensiteit van den maker als het ge-

heel. Een klomp van de Boerenbruiloft is altijd nog door Breughel geschilderd en vertegenwoordigt Breughel. Een Vogel vertegenwoordigt niets dan een vaardigheid en een tijdsvooordeel. Een fragment van een Vogel is een lapje linnen met hard geworden verf.

Maar, helaas, Luc en Paul Haesaerts houden zich niet bij de nuchtere mededeelingen, welke bij de nuchtere critiek der foto's past. Zij worden lyrisch, menschonteerend lyrisch. Na een ietwat te zwaar aangezette, maar toch nog wel behoorlijk leesbare en, als ik zeide, niet zelden interessante inleiding, begint het gebral. Zoo maar. Inééns. 'Eh! lecteur, es-tu vivant (ne te mets pas à remuer bras et jambes)? Aimes-tu l'art (j'écris ce mot sans majuscule)? Pour toi, un joli papier peint, un Voisin à la ligne parfaite, le visage mobile de Charlot, un masque indien, cette façade simple sont-ce des joies? Aimes-tu Apollinaire, Chagall, Strawinsky, Ghandi, Lindbergh, l'orchestrion malade, le paysage banal, le tableau raté, tout?' Eh bien, non!

Neen, voor den hier en gunter, neen, neen. En als ik er van hield dan zou ik het nu niet erkennen. Die opgewonden inventarisatie der snobismen, die kouwe drukkie der bijzonderen werkt onweerstaanbaar op mijn burgermans-nederlandsche nuchterheid.

Doe daar eens wat tegen. 'La main sur le coeur, aimes-tu Modigliani?' Neen, neen, neen. En Bach niet en Grünewald niet en Greco niet, en 'L'Opéra de Quat'-Sous' niet en nog een heeleboel niet. De heele schilderkunst, waar ik anders een zwakje voor heb, kan me integraal gestolen worden, wanneer ik de hand op mijn hart moet leggen en aan het oor van Luc en Paul Haesaerts moet fluisteren of ik Amedeo wel waarlijk bemin. Kom, kom, Haesaerts', zoo erg is het niet. Het gaat wel over met de jaren. Maar laten wij nu serieus blijven en serieus plaatjes kijken en daar een korte vernuftige toelichting bij lezen. Zóó.... dat is nu alles wat wij verlangen, alles wat wij noodig hebben. Al heet men nu Luc en Paul, daarom behoeft men toch niet dadelijk een aposteltoon aan te

slaan. Op het oogenblik houden we toch immers allemaal (en bloc gelijk dat behoort) volgens de laatste mode meer van fotografen dan van apostelen!

Hier onderbreek ik even mijn brief, omdat ambtsplicht mij naar buiten drijft.

Toen ik thuis gekomen was, heb ik om mij weer in de stemming te brengen het wonderlijke jaarboek 'Palet' nog eens doorgebladerd. Ik had daarmede een bedoeling.

Ik wou zien of ik daarin voor mij het bewijs kon vinden, dat niet alleen wij, scribenten van beroep, schromelijk te kort schieten als wij over de schilderkunst gaan praten, maar dat ook de schilders-zelf, vaklieden nourris dans le sérail, er niets van terecht brengen.

Ik kan niet beter doen dan je zoo nauwkeurig en uitvoerig mogelijk mijn bevindingen met dit kenmerkende werkje mededeelen.

In een kort bericht vooraf, zegt de samensteller, de heer Citroën, het navolgende over zijn opzet:

'Dit boek geeft een "Querschnitt" van de schilderkunst, die heden in Holland en door

Hollanders in het buitenland geproduceerd wordt. Het toont het nieuwe, dat in de schilderkunst nog zoekende is, of zijn uitdrukking al gevonden heeft, het oudere, dat voorbode en wegbereider van dit nieuwe was, en het onafhankelijke en bijzondere, dat in onze kunst leeft.

De keuze der schilders, die in dit boek vertegenwoordigd zijn, geschiedde zoo, dat bij alle noodzakelijke beperking een toch zoo volkomen mogelijk beeld tot stand kwam der verschillende en zeer talrijke stroomingen, richtingen en doeleinden onzer schilderkunst.

Het is niet de bedoeling van het boek den Hollandschen schilder een maatstaf aan te leggen. Dat mag hieruit blijken, dat de volgorde der kunstenaars alphabetisch, dus zuiver objectief is, en dat de kunstenaars, voor zoover zij dit willen, zelf aan het woord kwamen, zonder dat hun bijdrage of werk aan een oordeel onderworpen werd.

Dit is dus niet een boek over, maar van Hollandsche schilders.

Moge het voor ons, en ook voor het buitenland - dat onbekend is met hetgeen tegenwoordig de Hollanders in de schilderkunst presteeren - de veelzijdigheid van ons geestelijk leven documenteeren.'

Deze zakelijkheid wars van mooie woorden en van litteratuur om de schilderkunst heen, is in principe zeer aangenaam en geeft aan deze uitgave een faux-air van oprechtheid, properheid en goede trouw. Het boekje laat dus zien wat er is en de heer Citroën kan het waarlijk niet helpen dat er zoo weinig omgaat in de Nederlandsche kunst. Hij blaast de gevoelens niet op. Hij geeft geen schijn aan wat een wezen mist. Hij oreert niet. Hij tóónt. Hij toont reproducties en hij legt daarbij schriftelijke verklaringen van de schilders over. Deze nu zijn over het algemeen grotesk en verre van zakelijk, verre van klaar, eenvoudig, oprecht. Gij moogt dat den schilders eigenlijk niet ten kwade duiden, al prikkelt de lectuur van hun proza je ook evenzeer als mij. De taak van den schilder is schilderen en hij behoeft heelemaal niet te

kunnen schrijven. Er zijn ook talloze schrijvers die niet kunnen schilderen (en schrijven evenmin). Maar die hanteeren dan ook de kwast zelden of nooit. Terwijl de schilders telkens blij van schrijf lust geven. Dat komt omdat schrijvers (over het algemeen) intelligenter zijn dan schilders. Men moet (min of meer, maar altijd) intelligent zijn om iets leesbaars te schrijven. Terwijl men een prachtig, hartvervoerend schilder kan wezen en daarbij in het geheel niet intelligent. De voorbeelden liggen voor het grijpen. Maar ik geef ze niet, want jij kent ze beter nog dan ik. Ik laat nu de reproducties links liggen en praat niet over de plastische kunsten, ik heb het uitsluitend over de geschreven bladzijden, over het proza der beeldende kunstenaars.

De schilders zijn dikwijls zeer apodictisch. Ze denken, dat wij alles wat met een luide en brutale stem gezegd wordt, zonder blikken of blozen gelooven zullen. Onze oude vriend Peter, eertijds Petrus, voordien Piet Alma beweert: 'Zich bezig te houden met

de sociale toestanden der menschen is belangrijker dan met persoonlijke emoties en liefhebberijen'. Zou ik niet mogen zeggen: 'Zich bezig houden met ziel en geest der menschen is belangrijker dan belangstelling voor sociale toestanden, die ten slotte uitsluitend betrekking hebben op de regeling der materie'. De heer Peter, ci-devant Petrus, anciennement Piet Alma kan zijn longen uit zijn borstkas brullen, zonder dat hij mij - en jou waarschijnlijk evenmin - daardoor overtuigt van de waarheid van zijn rooden scheurkalendervolzin, welke van een primairen staat van ontwikkeling getuigt. Nu moet je niet denken dat het bij die eene uitspraak blijft. Er volgen er nog vele, even positief en even kinderachtig. 'De oorlog verwekt meer afschuw door eenvoudig het getal van 13 millioen gefusilleerden en 11 millioen verminkten te noemen dan door de beschrijving van het lot van soldaat X aan het front.'

Hoe haalt iemand het in zijn hoofd? Die millioenen zeggen ons absoluut niets, omdat ze

ons voorstellingsvermogen te boven gaan en dus enkel cijfers blijven en ook omdat altijd de veelheid ons minder aandoet dan de eenheid. Een tooneel vol poedelnaakte danseressen in een revue is een kuisch schouwspel. Terwijl één jonge dame in dien staat op onze kamer groote kans heeft een ernstige verwarring in ons gemoed te verwekken. De meest elementaire waarneming der werkelijkheid leert ons het tegendeel van Alma's axioma. Hetgeen hem niet belet het met overtuiging en aplomb voor te dragen. 'Het particuliere leven van Lord D. interesseert ons maar matig. Maar Lord D. de directeur van een groot concern.... etc.. Het particuliere leven van den arbeider K, heeft onze belangstelling niet, maar zoodra K zich met zijn makkers in een volksvereeniging organiseert.... etc.!' Neen, Alma, die directeur en die partijganger laten mij steenkoud, want het directeurschap en het partijlidmaatschap zijn geen essentieel menschelijke functies, doch louter accidenten, welke maar een uiterst geringen invloed oefenen op de ar-

chitectuur van drift, verlangen en begeerte die de mensch van oudsher was en is. Mij interesseert dus alléén het intieme leven van Lord Dirk en arbeider Kees. Maar dat dan ook tot in de geringste details. Er bestaat op Gods wereld geen fabriek en geen vergaderzaal die zóó interessant zijn als de eerste de beste slaapkamer, of met andere woorden (om niet misverstaan te worden) er is geen openbaar leven zóó wezenlijk boeiend als de intimiteit van het menselijk bestaan.

Alma's theorieën zijn redeloos en dus slecht geformuleerd, maar juist daaruit blijkt hoe eerlijk ze gemeend zijn: deze schilder is namelijk lang kinderlijk gebleven en vroeg kindsch geworden.

Op Alma volgt Bendien: 'Het Hollandsche publiek is ten opzichte der schilderkunst bijna zonder uitzondering idioot.' Een zekere openhartigheid mishaaft mij noch jou. En bovendien schrijft Bendien goed. Zijn stuk heeft één gebrek. Het is te lang en daardoor ietwat zeurderig. Maar het is verder klaar en in behoorlijk Nederlandsch gesteld. Het

is niet noodig met hem in te stemmen. Maar uit zijn toon en zijn opstelling van zijn argumenten blijkt het, dat hij iemand is, waard om mee te discussieeren. Maar juich niet te vroeg, want één zwaluw maakt nog geen zomer!

Het boek van Citroën is alphabetisch samengesteld, zoo volgt dus Bieling op Bendien. Wat de heer Bieling te zeggen heeft is zonder belang en hij zegt het zonder te beseffen wat de wáárde van *goed* zeggen is. Hij spreekt van ‘amerikaansch georiënteerde’ havensteden en toont ook overduidelijk dat de Nederlandsche taal hem vreemd bleef.

De heer Citroën zelf bedoelt het goed, maar met de pen in de hand beginnen die goede bedoelingen te vervluchtigen. Wat hij te kennen wil geven lijkt mij zeer redelijk; maar zijn middelen tot uitdrukking zijn tot een minimum beperkt, zoodat wij moeten raden naar de beteekenis, welke zich achter de stuntelige zinnen verbergt. Dit is het typische voorbeeld van wat, naar mijn meening, een schilder bereiken kan indien hij de pen

op het papier zet en zijn bijdrage is daarom zoo te waardeeren, zoo sympathiek. Citroën *voelt* dat zijn macht te kort schiet wanneer hij wil schrijven en hij vindt dat terècht een natuurlijk geval. Wat de wezenlijke waarde van de schilders uitmaakt is *alleen* al schilderend aan het licht te brengen. Wat een schilder al schrijvend kan vermelden, zijn nooit anders dan bijzaken, commentaren van ondergeschikt belang. En Citroën doet ons dit onmiskenbaar gewaar worden.

Colnot, de volgende, is een brave kerel, die niets op het hart had en toch niet met eenige regels proza wilde ontbreken. Daarom zegt hij bijvoorbeeld: ‘ik schilder, omdat ik gedreven door een innerlijke drang moet schilderen’, en ik, als ik dit lees, brul van het lachen omdat ik gedreven door een innerlijken (imperatieven) drang moet brullen. Maar.... zoo kan ik niet dóórgaan. Wie neemt er nu de litteratuur van Colnot au sérieux?

Ik kan niet het gansche a.b.c. langs gaan om de kinderachtige lapalissades en de domme opmerkingen van onze penseelheeren voor

je op te sommen. Vooral daar de schilders door Citroën bijeengeroepen lang niet alle een ernstige bespreking waard zijn. Dit geldt niet voor Theo van Doesburg, een figuur die te groot voor Nederland, miskend, uitgelachen en weggetreiterd werd. Ook door jou, waarde vriend, ook door jou en uit naam van een wezenlooze traditie, welke jij noch een ander ooit precies en duidelijk hebt kunnen definiëren. Hij leefde en werkte in het buitenland. Natuurlijk. Wat moet een Van Doesburg doen in een land waar Schuhmachers en de Leydens geaccepteerd, wat zeg ik: bewonderd worden. Ik ben het vierkant oneens met Van Doesburg's theorieën betreffende rationalisatie der schilderkunst. Maar dat is van geen enkel belang. Wat hij mededeelt is redelijk, goed doordacht, scherp, zuiver, juist geformuleerd. Van Doesburg, dat leert men uit iederen volzin, was een klaar verstand, een strakke wil. Hij was puur en eerlijk.

Ik verfoei zijn opvattingen, hij breekt wat ik bemin af, hij is mijn vijand. Maar hij is een

vijand dien ik vrees en eer, omdat hij intelligent, oprecht en krachtig is. Zijn dood was een verlies.

Dijkstra..., Gestel..., Hynckes.... en zoo voort, en zoo voort, en zoo voort. Kruyder! Van der Leck!! Neen, ik overdrijf met die twee uitroepsteekens geenszins. Ik zal het bewijzen. Zie hier een mededeeling van den auteur Van der Leck: 'De moderne schilderkunst is destructie van het plastisch natuurlijke tegenover het plastisch-natuurlijk constructieve van de bouwkunst.' De heer Van der Leck is behalve schilder ook filosoof, hetgeen uit dit aforisme overduidelijk en onweerlegbaar blijkt; een filosoof van den meer en meer beminden kouden grond. Ook de heer Leyden is, voor den hier-en-ginter, een denker, een diepdenker, een doordenker van de essentiele waarheden. Aan mijn verzameling van de nog immer zeer geliefde levensdruppelen heb ik de volgende toegevoegd: 'Een cultuurperiode ontstaat doordat het uiterlijke samenleven (handelingen, gebaar etc.) doordrongen is van een gemeenschappelijk bele-

ven van het mysterie (algemeen geldende begrippen over God-ziel-leven-dood-etc.).’ Deze is - dat zal je gereedelijk met mij eens zijn - prima: een maxime van de bovenste plank. Vooral dat etc. bekoort mij zoo. En ik heb al uren verveling verjaagd met te bedenken wàt dat etc. wel zou kunnen verbergen.

En de heer Harmen Meurs is ook niet voor de poes als het op denken aankomt: ‘De hedendaagsche internationale problemen, de veranderde begrippen van: religie, filosofie, kunsten, wetenschappen, enz. hebben de stellige, vroegere waarden van voor den oorlog verplaatst, veranderd of vernietigd, andere idealen doen geboren worden, andere mogelijkheden geschapen!’ Van origineel gesproken, hè. Zoo iets persoonlijks, zoo iets merkwaardigs en gecondenseerds, zoo iets fonkelnieuws ontmoet men niet dagelijks. Wij, zielige stukjesschrijvers, nare penny-aliners, mogen er den heer Harmen Meurs wel van harte dankbaar voor zijn, dat hij ons op zulke grondleggende waarheden, welke

ons totaal ontgaan waren, opmerkzaam weet te maken.

En die beste, brave P. Mondriaan, die na den oorlog een a verloren heeft, waarschijnlijk geen Piet meer heet en daardoor plotseling geen Nederlandsch meer kent! Aangezien ik, gelijk je bekend is, geen Fransch geleerd heb, is het mij, tot mijn spijt niet mogelijk, om mij uit te spreken over de waarde van dit essay, dat den omvang van een roman heeft aangenomen. Aangezien Mondrian echter altijd een charmant, op een prettige wijze onnoozel man is geweest, ben ik bereid te gelooven dat hij het, zelfs in het Fransch, goed bedoelt. Het eenige waar ik bezwaar tegen heb is tegen de aanstellerij van het Franschschrijven: dat is goed voor iemand die in Frankrijk geboren en getogen is, maar Mondrian heeft een kleine *vijftig* jaar in zijn vaderland doorgebracht, waarschijnlijk zonder Fransch te kennen en zonder zich daardoor ongelukkig te gevoelen. Kor Postma mag een interessant schilder zijn (daar laat ik mij hier niet over uit!), hij is als auteur een

onuitstaanbare kwibus. Hij is een ernstige kwibus. S.L. Schwarz daarentegen is leuk, daverend leuk. Ik wist niet dat Nederlanders zoo menschonteerd leuk konden zijn. En dat in crisistijd. Jan Sluyters is een heel klein pietsie leuk, laten wij zeggen voor twee ten honderd, voor de rest léég. Henri van de Velde meent het. Dat is juist het erge. Neen, dan J.J. Voskuil: 'Het rythme van de nieuwe tijd is reeds hoorbaar in de nabije toekomst....' 'Het rythme van de verleden tijd is nog voelbaar in de verre toekomst....' 'Het rythme van de nabije toekomst trilt reeds in de verleden tijd.' Dat is helder als glas. En het gevolg ervan niet minder: 'Zoo staat de kunst op haar plaats in de loop der dingen en draagt de stempel van de tijd' of. 'Zoo gaat de kunst op de loop voor de stand der dingen en stempelt de dracht des tijds'. De heer Voskuil is een kloek scribent, een man die weet wat denken en schrijven is. Ik hoop van harte dat hij even duchtig schilderen kan. Ook de heer Jaap Weyand is vóór alles een helder denker, iemand die zich uit-

drukt in doorzichtige volzinnen, een puur prozaïst, die ieder woord op de juiste plaats weet te stellen. Maar hoe komt het dan, zult gij, muggenzifter, verzuurde criticaster, vragen, dat ik van zijn bijdrage zoo bitter weinig begrijp? Dat komt, mijnheer, omdat de heer Weyand zóó'n fenomenaal denker is, dat gij hem in zijn vlucht niet volgen kunt. Neen, maak u maar niet ongerust, het is met den heer Weyand dik in orde. Denk eens aan: iemand die zulk zuiver en veredeld proza schrijft!

Ik wist niet dat men in acht regels zooveel pretenties kon onderbrengen als de heer Wiegersma doet: 'La peinture c'est faire l'amour à l'île de Pâques'. Het staat tusschen aanhalingsteekens en het zal dus wel een citaat zijn. Van wien weet ik niet. Maar het is borrelpraat. En als ik Willink lees, denk ik dat iemand met zooveel geestesgaven niet zoo temerig, grijs en langzaam moest schrijven!

En hier ben ik aan het eind van de naamlijst. Enkelen sloeg ik over om ze tot nu te

bewaren. De éénige echte schrijver van al deze ‘auteurs de dimanche’, de éénige kunstenaar (let wel: ik spreek hier alleen over litteratuur) is Erich Wichmann, die, in weerwil van zijn lacunes, n'en déplaise zijn fouten, iets van het genie had. En de enkele regels in dit boek afgedrukt toonen overduidelijk wat nu werkelijk ‘schrijven’ is, naast zooveel moeizaam woordengelijm. Verder moet ik je er op wijzen dat Van Uytvanck, niet zonder pedanterie, juiste dingen vaststelde in een behoorlijken vorm; dat C.F. Roelofsz een amusante charge tegen den Hollandschen geest schreef met een onmiskenbaar talent en dat Joep Nicolas den gek steekt met alles en nog wat, maar dat hij daarbij het accent als gewoonlijk iets te veel aandikt. Hij mist takt. Dit nuttige boek bewijst overduidelijk, dat er iets voor te zeggen is wanneer de schoenmaker zich bij zijn leest houdt en de schilder bij zijn ezel. Dan is hij in goed gezelschap.

Je kunt niet zeggen, dat ik je brief lichtvaardig behandeld heb. Ik heb mij de moeite ge-

geven tientallen documenten bijeen te brengen, welke je bewijzen moeten dat wij, critiekschrijvers van professie, noch de schilders zèlf er in slagen essentiele dingen over de schilderkunst op te stellen.

Misschien is de wetenschappelijke methode der kunsthistorici de eenig juiste en wellicht geven de puurtechnische analyses van een Van Dantzig de eenige werkelijke houvast voor een oordeel....

Maar misschien is ook dat niet waar!

Ik kom er niet meer uit. Het is nacht en ik moet slapen.

Met etc., etc..

Aan een interviewer

Neen, Geachte Heer, dat gáát zoo niet. U wenscht mij te spreken. Goed. Ik deed u reeds per omgaande, gelijk mijn gewoonte is, een mogelijkheid van samenkomst aan de hand op een geschikt uur in een aangenaam lokaal. En daar antwoordt gij mij op, dat gij mij ‘in mijn milieu’ wilt ontmoeten. Alsof dat iets doodgewoons ware. Ge wenscht dus den drempel van mijn woning te overschrijden! Met welk recht? Om welke imperatieve redenen? U behoeft niet naar een antwoord op deze twee vragen te zoeken, want ik denk er in geen geval aan dien wonderlijken wensch in te willigen, te minder waar uit uw missive, welke mij, vergeef mij, mateloos mishaaide, een positieve afkeer van het café sprak. Mijnheer, dit is een misplaatst gevoel. Geloof mij, gij zijt op den slechten weg. Gij loopt gevaar u te onttrekken aan het gezelschap en de achting van de lieden die het hart op de rechte plaats dragen.

Vergeet nooit, mijnheer, dat zij die, onaan-

tastbaar, de bekoringen van het koffijhuis weerstaan, een van de rustigste en warmste genoegens, welke het leven aan te bieden heeft, moeten missen. En de waarde van deze levenswijsheid, welke op geen scheurkalender ontbreken mocht, ligt voor een belangrijk deel in het feit, dat ik het ben, een even volstrekt als hartstochtelijk geheelonthouder, die ze ter uwer intentie hier neerschrijf. Want wie naar een café gaat uitsluitend om der wille van den sterken drank is een vulgaire lap, die zelfs in zijn eigen oogen niet interessant kan zijn. Bovendien als men drinken wil, werkelijk, volgens de tradities en de regels der vaderlandsche onmatigheid, drinken, enkel met de bedoeling zoo spoedig mogelijk buiten westen te zijn, doet men veel beter niet naar een café te gaan. Een beschonken liefhebber voelt zich daar niet op zijn gemak en thuis: de openbare dronkenschap heeft te veel inconveniënten. Ernstige alcoholisten van standing, ik bedoel hier dus nadrukkelijk géén dagjesdrinkers, stellen zich eenzaam in hun woning op, waar zij alle

gemakken bij de hand hebben en met de plattegrond en de plaatsing der toestellen van dagelijksch gebruik volkomen vertrouwd zijn. Deze heeren, aan wie wij overigens onze sympathie niet onthouden mogen, omdat de genegenheid voor een degelijk stuk werk altijd lof verdient, vallen op het oogenblik buiten onze belangstelling. Nu bepalen wij onze aandacht tot het door u, barbaar, versmade koffijhuis en de door u, pedanticus, geminachte koffijhuisgangers.

Het blijkt uit uw brief weer eens overduidelijk, hoe noodig en nuttig het is, aan deze liefdadige inrichtingen en aan hen, die ze met een zoo loffelijke overtuiging steunen, bizondere aandacht te schenken, daar ik tot mijn schrik zie hoe meer en meer de neiging veld wint, er lichtvaardig, met geringschatting, ja zelfs met onverholen afkeer over te spreken. Natuurlijk geschiedt dat (het spijt me alweer oprecht u dat te moeten zeggen) uitsluitend door lieden van geringe ontwikkeling en van inferieure makelij. Maar helaas, het zijn juist dezulken, die thans in de

geheele wereld het hoogste woord voeren en die, vol eigenwaan en laatdunkendheid, de smoezelige lakens uitdeelen. Vandaar dat die wereld, eens een verblijfplaats vol geneugten, op een oord der verschrikking is gaan lijken.

Het café, mijnheer, is een instelling van openbaar nut, zeker in niet mindere mate dan het museum. En het is ongetwijfeld van grooter waarde voor den goeden gang van zaken in een ordelijke samenleving dan de gezondheidsdienst of de instituten van hooger onderwijs. Het café is namelijk de éénige plaats waar de mensch van heden zich nog tijdelijk verlost kan voelen van de schrijnende banden, welke hem dag in, dag uit, in zijn liefste bewegingen belemmeren.

Het café is voor ons, opgejaagden door de brutale fanatici, getreiterden door den fiscus, gekwelden door de overheid, bedrogenen door de dagbladpers, vernederden door de hygiëne, wat eens, in beter dagen, Vianen voor de bankroetiers was: een vrijplaats, een rustoord, een toevlucht.

En als het nu nog alleen maar fiscus en overheid waren, die ons geluk belaagden; maar zijn wij er niet ook nog bij, met onze neiging tot zelfanalyse en zelfverwijt, met onze pijnlijke ficties en looze kopzorgen? Wij worden geplaagd en wij plagen ons zelf. En als wij moe zijn van die dubbele plagerij is er één laatste uitkomst, één uiterste mogelijkheid tot heil: het doorgodgegeven koffijhuis.

Het koffijhuis is *niet* als ons kantoor, waar alles, zelfs het geringste voorwerp, ons aan onze zaken en onze zwaarigheden herinnert; het is ook niet als ons huis, dat vol zit met reminiscensies aan de reeks misverstanden, welke de hechte basis van het gezin vormen; het koffijhuis is een andere en een betere wereld, waar alles iederen dag nieuw voor ons is, waar wij vreemden zijn en ons toch geheel op ons gemak voelen, waar alles bestaat om onzent wille, voor ons genoeg, voor ons klein geluk en ons toch in laatste instantie niet aangaat.

Wanneer gij uw jas op den kapstok gehangen hebt, zijt ge een huid kwijt. Frisch, onbevan-

gen en zonder vooroordeelen zet gij u nu aan een tafeltje en scheidt behagen in de joviale en vriendschappelijke wijze, waarop de dienaar naar uw hartewensch informeert, vast besloten om die tot elken prijs in te willigen. Ook opent hij uw ziel voor de eeuwige natuurverschijnselen, (welke toch werkelijk héél wat belangrijker zijn dan een beursnoteering of een verschil van meening over het huishoudboekje) wanneer hij u er zonder hinderlijk aandringen op wijst, hoe de temperatuur, terwijl gij uw aandacht aan andere, geringer zaken besteedde, het nulpunt nadert, welk fenomeen zich gewoonlijk, naar hij met kennis van zaken mededeelt, eerst veel later in het jaar pleegt voor te doen. Uw gedachten, die somber en broeierig waren, gaan plotseling uit naar de koude helderheid van den naderenden winter. En bijna zonder overgang, ziet gij voor uw geestesoog prachtige sneeuwlandschappen glinsteren en gij bespeurt u zelf daar middenin, blozend en vol levenslust, met een paar gladde ski's aan de voeten. Welk een radikale ver-

andering brengt dat beeld in gansch uw wezen. Hoe wordt gij, bijna plotseling, van gedrukt en verveeld, kinderlijk blij en vol naieve levensdrift. En dat alvorens nog iets geproefd te hebben.

Intusschen is uw dienstvaardige vriend teruggekomen en heeft, als gij mijn liefde voor thee niet deelt, een lichte kina voor u neergezet. In het glaasje fonkelt het vaderlandsche vocht met een éven-rozigen zilverglans, welke aan uw kiesche oog welgevallig is. Ook uw neus wordt aangenaam aangedaan door een pittigen, vluchtigen geur, waarin toch altijd nog au fond de essentie, het graan, aanwezig is. Bij de eerste teug doorgloeit een lieve, ijle warmte gehéél uw lichaam van noord tot zuid, van oost tot west; en het valt u plotseling op, hoe juist van pas de temperatuur in het lokaal is en welk een droomerige atmosfeer de transparante, kruidige, exotische damp der sigaren om u heen weeft. Ik breek mijn fantasieën af....

Zóó, om kort te gaan, voor het eerst van den dag, gevoelt men zich geïsoleerd in een af-

gerond, volkomen te aanvaarden welbehagen; veilig voor de ongevallen en de driften, welke de wereld zoo rumoerig en rommelig en bovendien zoo gevaarlijk maken.

Het is dikwijls aangenaam in het koffijhuis met een vriend of eenige bekenden te praten, maar het is ook heel prettig er alléén te zitten. Nergens is de eenzaamheid, een van onze beste goederen, zoo tééder, zoo warm en weldadig, zóó humaan als in het koffijhuis. Nergens kan men zoo zuiver en helder denken, zoo vlot en puntig en substantieel schrijven; nergens lijkt het leven zoo eenvoudig, zoo goed, zoo zinrijk als, altijd weer, in het koffijhuis, dat misschien nog de laatste plaats is, in deze naar de verwildering terugstroomende wereld, waar de mensch, overal elders vernederd door onteerende contacten, zijn waarde voelt en op prijs stelt. Het is niet zonder grondige reden, gelijk een kind begrijpen kan, dat in alle landen en in alle tijden de dichters hun beste en hoogste oogenblikken in het café beleefden. Waar de poëzie geschuwd en gehoond wordt door

de menigte, zoekt zij heul in de besloten en in zich zelf complete wereld, die 'Procope' of 'Riche', 'Stefanie' of 'Passage' heet. Daar wordt zij niet alleen beschermd, daar vindt zij bovendien de ietwat rookerige en welwillende atmosfeer, welke zij absoluut noodig heeft om niet te sterven. Het café, het lieve, kleine, stille café, is het laatste honk der muze, die met een brutalen spotlach overal verjaagd wordt door hen, die, zwart of bruin behemd, géén gentlemen zijn en zich niettemin de Nieuwe Heeren wanen.

Wat doet het er toe, of men een kleintje koffie drinkt dan wel een straffe catz; of men alleen blijft of aanzit in den kring der getrouwen; - het éénige waar het werkelijk op áán komt, gelijk in alle omstandigheden des levens, is: *de gezindheid*, de innige, vriendschappelijke, vergevensvaardige gemoedsstemming, welke alléén (hoort ge het, mijnheer: alléén, uitsluitend en alléén) het koffijhuis in ons kan wekken. Van slaven van den plicht worden wij meesters van het plezier. Dit verbijsterend wonder der transfi-

guratie beleven de Stamgasten iederen dag. Iederen dag worden zij uit hun schamelen staat van ambtenaren, kooplieden, kolonels, docenten omgetooverd tot Stille Genieters, dat wil zeggen tot Dichters en Wijsgeeren tegelijkertijd.

Is het nu duidelijk, weledelgeboren heer, waarom ik onze bijeenkomst aan de schoone letteren gewijd in het café belegde? Is het u nu duidelijk, dat ik u daarmee een bewijs van mijn waardeering gaf; begrijpt gij, hoe ik wilde doen uitkomen, dat ik u voor vól aanzag? Is het u nu duidelijk, dat gij met uw briefjes een flater geslagen hebt? Is het u nu duidelijk, dat ik u liever niet meer zien wil, in mijn particuliere woning, noch in het Lokaal van mijn Keuze?

Adieu, mijnheer, wij zijn niet geschapen om elkander te verstaan. Laten wij het zelfs maar niet probéeren.

Met etc., etc....

Aan een belager

Wanneer men vijf en twintig jaren, hooggeschatte aanvaller, zoo'n beetje aan den zelfkant, het litteraire leven tegelijkertijd heeft gadeslagen en meegeleefd, is men geheel gewend geraakt aan alle wanbegrippen, aan alle onrechtvaardigheden, aan alle wraakoefeningen, aan alle onverantwoordelijke leugenpraatjes. Dan is er niets meer dat verbazing, niets meer dat afschuw wekt. Men is door de wol, door alle wollen, heen geverfd. Dank zij een langdurige ervaring van de letterkundige praktijk en praktijken heb ik tot heil van mijn ziel die Opperste Onverschilligheid verworven, welke door de heeren theologanten sereniteit geheeten wordt. Er is niets, neen in trouwe: niëts meer, dat mij van mijn stuk kan brengen. Zelfs de giftige rancunes van een duisterling, die door een journalistieke eerzucht verteerd de muze en zijn generatie verraden heeft, ontlokken mij slechts een glimlach. Het is immers niet de éérste keer dat ik zie hoe iemand, die

niet geworden is wat hij zelf en wij van hem verwachtten, zich in een blinde verbittering tegen de gelukkiger broeders keert.

Maar deze zielsrust, niet zonder moeite en schade verworven, belet mij niet te reageeren, wanneer iemand als gij, die ik in enkele opzichten waardeer en in vele eerbiedig, een dikke dwaasheid in dezen trant neerschrijft: ‘Gr. die zich vermaakt met niets au sérieux te nemen...?’

Wanneer ik zoiets lees, wrijf ik eerst mijn bril schoon: staat dat er werkelijk?

Ja, het staat er!

Het staat er met de prachtige zelfverzekerdheid welke der leugen altijd zulk een rustig en gezeten aanzien geeft. Ik ken toevallig die Gr. zoo'n beetje en nu moet men weten dat hij de risée van de heele buurt is, omdat hij alles, vrijwel alles, met een volmaakte onbevangingheid au sérieux neemt!

Ik ben iederen dag opnieuw verwonderd en bekommerd over de flagrante tegenstelling tusschen mijn gezeten huiselijke en maatschappelijke positie en de zachtaardige on-

gereptheid van mijn gemoed. En dikwijls, mijn zoons beschouwende, merk ik op hoe van ons drieën, ik de kinderlijkste ben! Ik schaam mij natuurlijk wel een beetje over die kinderlijkheid, maar ik ben er au fond toch wel erg blij mede. Ik houd wel van teedergestemde, traag verouderende mannen, die hoezeer hun gezicht ook begint te rimpelen een groen hart houden.

Om kort te gaan: ik weet van mezelf zoo positief mogelijk dat ik, naïef en onbevooroordeeld, alles, letterlijk alles, au sérieux neem, dat ik ten gevolge daarvan telkens in onaangename situaties raak. Ik neem in het bijzonder de letteren en beeldende kunsten zóó zeer au sérieux, dat ik weiger a priori eenige nieuwe bedoeling, eenig experiment hoe gewaagd het ook schijnen moge, af te wijzen, dat ik weiger zoo maar mir nichts dir nichts alle modeaforismen na te bouwen. Het is mij door een natuurlijken tegenzin onmogelijk iets te verkondigen, dat ik niet ervaren, niet nauwkeurig in mezelf heb waargenomen. Het komt niet aan op de absolute waarde van

mijn meeningen (een absolute waarde is altijd boerenbedrog) het komt alleen aan op de waarde, welke ze op het oogenblik dat ik ze formuleer voor mij hebben. Wat ik mijn leven noem, wat voor mij het wezenlijke deel van mijn bestaan uitmaakt, is één onafgebroken marteling onderwille van een zoo volkomen mogelijke 'sincérité'. Uit de begeerte daarnaar, den strijd daarvoor, komt een eindeloze reeks lasten en ergernissen voort, welke ik, geoeffend in den loop der jaren, met een opgewekt gemoed doorsta.

Wanneer ik na een reeks vernufts- en gemoedservaringen concludeer, dat een stelling juist is, en ik heb zulks met enthousiasme en nadrukkelijk verkondigd, kan het gebeuren, gebeurt het bijna noodzakelijkerwijze dat, door innerlijke verschuivingen, later diezelfde stelling mij minder juist, ja onjuist toeschijnt. Met niet minder nadruk en blijmoedigheid verdedig ik als het zoover is, het tegendeel van wat ik eertijds verdedigde. Is dat een bewijs van gebrek aan ernst? Maar, mijnheer, het is het bewijs van

verschrikkelijke, pijnlijke, tyrannieke ernst. De meeste medeburgers, zij die het hoogst in aanzien staan en dus bang zijn voor iedere verandering, proclameeren luider dan ooit een overtuiging, welke zij innerlijk niet meer aanhangen, alleen omdat het zoo slordig stáát en niet gepast is van opinie te wisselen. Ik voor mij, die dan ook, god zij dank, niet zeer aanzienlijk ben, heb niet het minste of geringste bezwaar tegen afwisseling. Integendeel. Ik ga er prat op dat ik zeer variabel van wezen en van oordeel ben, omdat ik overal om mij heen heb waargenomen hoe alles wat krachtdadig leeft onafgebroken verandert. Alleen standbeelden zijn stabiel. En de voorzitters van kiesvereeningen die met een trotschen slag op de breedgewelfde mannelijke borst verklaren: ‘veertig jaar geleden heb ik dit reeds verkondigd en nog steeds sta ik voor dezelfde overtuiging op de bres’, zijn altijd en in alle omstandigheden nuttelooze, zeer belachelijke kwanten, wier bestaan heel misschien maatschappelijk, maar zeker nooit menschelijk te rechtvaardigen.

gen is. In den mond der notabelen is het woord kameleon een scheldnaam. De onwetenden: er is geen heerlijker eeretitel denkbaar, want de waarde van een mensch wordt in de allereerste plaats bepaald door zijn capaciteit tot veranderen. Wie er prijs op stelt naar behooren te leven, moet zorgen dat hij heden anders is dan hij gisteren was, dat hij morgen anders zal zijn dan hij vandaag is. En de gestabiliseerden zijn het, die zonder het zelf te vermoeden en uit angst en traagheid, zich zelf en het leven met zijn oneindig aantal mogelijkheden niet au sérieux nemen. Een ander geval, dat mij telkens weer last bezorgt. Wat moet ik doen wanneer een ‘groot man’, een man met autoriteit en een overdonderend aplomb, dingen beweert, welke ik òf niet begrijp òf in een élan van gansch mijn wezen op dit oogenblik verwerp? Moet ik dan doen wat een niet onaanzienlijk percentage van beminde collega's-penvoerders doet en met een verheerlijkt gezicht ja-ja-ja knikken en snikken? Het schijnt dat ik, bij mijn geboorte toch al stiefmoederlijk be-

deeld, ook nog den Knobbel van den Eerbied moet derven. Dat is niet prettig. Want buigzame mannen, die op een innigen, hartelijken, vaderlandschen toon van hun onderwerping weten te spreken, zijn zeer in trek. Men moet zich zelf nemen zooals men is en ik troost mij zoo goed en zoo kwaad als het gaat over mijn mankementjes. De autoriteit van iemand-die-het-schijnt-te-weten imponeert mij evenmin als zijn nadruk, zoolang ik niet zelf heb kunnen verifieeren dat zijn gewicht en zekerheid gerechtvaardigd zijn. Het is mij met den besten wil van de wereld (want aan goeden wil ontbreekt het mij niet) alleen mogelijk te erkennen wat ik waardeeren kan, wat ik begrijp dus. En de heer Einstein, wiens werkzaamheid ik niet doorgronden en niet beoordeelen kan, is lucht voor mij. Ik heb ook geen eerbied voor den heer Einstein. Ik heb veel meer eerbied voor mijn schoenpoetser, die mij verrukt met een schitterend resultaat van zijn vakervaring, dan voor den heer Einstein, van wien ik *niets* weet. Moet ik nu meeliegen met mijn geliefde medeburgers, die

óók niets van Einsteins levenswerk verstaan, maar die in zwijm vallen van bewondering zoodra zijn illustre naam geciteerd wordt? Ik heb altijd de innige minachting gekoesterd voor de juffrouwen die Bergson's collegezaal vulden, zonder dat iets haarlui voorbestemde of geschikt maakte zijn filosofisch onderricht te volgen. Maar het schijnt mij nu soms toe dat ik ongelijk had en dat die snobinettes eigenlijk de finefleur van de menschheid vormen. Want de neiging om geblinddoekt achter een naam-op-pooten aan te wandelen wordt, naar ik waarneem, steeds grooter. En steeds nijpender wordt daarbij de openbare afkeer van de dwarskoppen, die weigeren op gezag te gelooven; steeds pijnlijker in een samenleving van jabroers de positie van hem die het zoo nu en dan verdomt nog langer mee te spelen, van hem die zoo nu en dan zijn vingertje op steekt en beweert dat hij het niet meer volgen kan. Deze neetooren nu, waarbij de natuur mij helaas heeft ingedeeld, zijn, zegt men: 'altijd in de contramine'. Dat zijn de mannen

die hier niet thuis hooren, omdat ze niets au sérieux nemen, de dwarsdrijvers voor wie niets heilig, niets onaantastbaar is.

Gij, dartele jonkman, die mij het parti pris der contramine toedichtte, verdedigde het goed recht van een schilderij. En gij hebt het grootste gelijk wanneer gij uw overtuigingen, hoe gezocht of absurd mij die ook toeschijnen, met nadruk en vuur verdedigt. Een overtuiging is een eendagsvlieg; maar aan het accent, den gloed, den gàng van een verdediging meet ik de waarde der persoonlijkheid. Hoe scherp en hoe snel uw argumentatie zijn moge, hoezeer ik uw talenten voor de polemieek ook bewondere, mijn positie wordt er niet door aangetast of gewijzigd. Ik geloof, voor en na, met de natuurlijke koppigheid der principieele twijfelaars, dat die hooggeroemde, altijd weer op de proppen komende ‘compositie’ waar gij zoo duchtig op stoft, een achterafbedachte slimmigheid is, om aan de kunsttheoretici ten minste een schijn van reden van bestaan te geven en om den schilders een goede gelegenheid te

schenken zich in eigen en andermans oogen gewichtig te maken. En omdat ik dat geloof, zou ik niets au sérieux nemen? Geloof tegen geloof! Waarom is het ja-geloof beter dan het neen-geloof? Ik heb van 1908 af mijn bult overal door West-Europa gerold; ik heb op mijn gemak en met een ware dorst naar kijken, met een oprechte overgave de meeste musea afgelopen. Deze studie, welke een van de innigste plezieren van mijn leven was, heb ik ondersteund door de lectuur van vele kunsthistorische en kunstphilosophische handboeken, door het consulteren van vele monographieën over levende en doode meesters, door het vergelijken van vele reproducties. Als resultaat van deze onderzoekingen en beschouwingen ben ik gaan gelooven, dat niet de compositie, maar de preponderante, alles overheerschende positie welke men er aan toekent, ‘une vaste blague’ is, een georganiseerd boerenbedrog ten bate der artistieke praatvaars, dat alleen door een overdadig gebruik van machtige krachttermen en somberdiepzinnige redinatiën te hand-

haven is. Tegelijkertijd meen ik opgemerkt te hebben, hoe het essentieele van een schilderij niet in die mystieke compositie ligt, maar in het handschrift van den schilder. En wars van theoretische ficties heb ik al mijn aandacht geschonken aan de picturale graphologie.

Ik zeg hier niet dat dit een bijzonder loffelijk, een bijzonder deugdelijk resultaat is van al mijn kijken en al mijn lezen. Ik accepteer altijd a priori de waarschijnlijkheid van een vergissing, ondanks reizen, ondanks lectuur. Maar (en hier is het in dit verband om te doen) ik zie niet in, ik zal nooit inzien, waarom ik liever dan mijn eigen ervaringen te gelooven, botweg zou moeten nawauwelen wat een *andere* meneer, al is hij zoo begaafd als gij, in musea en boeken ontdekt heeft!

Gij hebt u waarschijnlijk niet nauwkeurig rekenschap gegeven van de draagkracht uwer volzinnen. Wie slordig nalispelt wat anderen bedacht hebben, neemt niets au sérieux. Wie maar één doel heeft: trouw te blijven aan de manifestaties van zijn inner-

lijk leven, met angstvallige zorg, alle veranderingen in zijn wezen en dus in zijn meeningen te volgen, neemt alles au sérieux, neemt op een naïef openhartige, naïef oprechte wijze alles, letterlijk alles au sérieux. Ik weet niet zeker, omdat ik niets zeker weet, of in de quaestie zèlf gij gelijk hebt of ik. Ik weet zelfs niet of er in zulke subtiele aangelegenheden van gelijk en ongelijk gesproken mag worden. Ik weet alleen dat hij die spreekt gelijk hij spreken *moet*, altijd tegenover zich zelf en de wereld verantwoord is. Het éénige vermaak van spreken of schrijven is, daar heeft Léautaud gelijk in, precies te zeggen wat men denkt en voelt, zonder er zich één seconde om te bekommeren wat die gedachten en gevoelens voor de buitenwereld (voor de vijanden dus) waard zijn.

En.... nu ik mij zoo druk gemaakt heb om te betoogen dat ik alles zoo schrikbarend au sérieux neem, vraag ik mij af, met angst in het harte, of het niet een van de zekerste symptomen der seniliteit is iets, wat dan ook, au sérieux te nemen. Grijsaards willen tot

elken prijs au sérieux genomen worden! Waar moet dat naar toe, waar moet dat
scheepje stranden? O opponent, mijn brave opponentje, je hebt gelijk. Je hebt positief
gelijk.... God geve dat je gelijk hebt: ik neem *niets* au sérieux, zelfs (om met mijn
vriend en jouw vijand Multatuli te spreken) zelfs dit niet.

Met etc., etc..

Aan een dorpsdokter

Gij hebt mij gevraagd, Diaforus in Friesland, u te schrijven wanneer ik, door mijn vervloekt beroep tot dwanglectuur veroordeeld, een boek tegen kwam, dat u zou kunnen raken.

Door uw aangeboren weerzin tegen dikke woorden en subtiele schikkingen, uw afschuw van alles wat naar litteratuur zweemt, is het zoo moeilijk (het waren uw eigen woorden) drukwerk te vinden dat gij niet zoo spoedig mogelijk verwijst naar de nuttige vaten welke, gelijk bekend, door den prefect Poubelle uitgevonden zijn.

Ik geloof, dat ik iets voor u gevonden heb. Sta mij toe u verslag te doen van de ontdekking, als schreef ik voor mij zelf. Wanneer de toon van den brief er wat koel door wordt, weet gij, die de harten en de nieren proeft, dat mijn genegenheid voor u niet in het geding is en dus ook niet in de knel kan komen.

Ik steek dus van wal, in de hoop u te over-

tuigen en spoedig bericht betreffende ùw indrukken van dit werkje te mogen ontvangen. André Ebner, de laatste secretaris van Alphonse Daudet, heeft, met toestemming van diens weduwe en diens zoons Léon en Lucien, een keuze samengesteld uit de nagelaten, onuitgegeven aantekeningboekjes des meesters. Deze bloemlezing verscheen met een menschonteerd namaak-peau de suède-omslag bij den uitgever E. Fasquelle onder den titel 'La Doulou'. Ik heb dit boek met een buitengewone spanning gelezen. Het is van het begin tot het einde poignant, brutaal van openhartigheid en zoo direct als maar weinig andere geschreven teksten zijn. Bovendien, vond ik er, hetgeen altijd aangenaam is, voor de x-de maal de bevestiging van een van mijn geliefkoosde overtuigingen, n.l. dat de schets *altijd*, per se, 'mooier' is dan het schilderij, de notitie 'mooier' dan de novelle. Alleen wat onaf blijft kan mij boeien, alleen het onvolkomene, het onvolledige, het onopgemaakte is interessant. Wijl dat alleen een kans maakt de levende men-

schelijke waarheden te benaderen. Zoodra de kunstenaar begint te ‘wèrken’ is het mis. Werken in de kunst wil zeggen: liegen. Werken beteekent: de lacunes, onvermijdelijk in iedere eerste opzet welke spontaan en onder den dwang van een warme drift neergesmeten wordt, opvullen met.... woorden (of met verf). Die lacunes waren ècht, die lacunes waren natuurlijk. Zij gaven èn authenticiteit èn charme aan de eerste versie. Zij toonden de inzinkingen en zwakke plekken van de persoonlijkheid. En wat wij in den mensch beminnen is juist zijn zwakheid, juist zijn tekort. De volmaakte mensch (als die bestond of bestaanbaar was) zou een monstrum, een onverdraaglijk en afschuwelijk ondier zijn: onze fouten zijn onze redding, ons geluk en onze punten van directe aanraking met onze medemenschen. De mensch wordt ongenaakbaarder naarmate hij beter en edeler wordt. Alleen zij die ernstig beschadigd en van huis uit reeds niet volkomen gaaf zijn, kunnen inschikkelijk en liefderijk worden. Wat men met een belachelijken vakterm

noemt 'een compleet schilderij', of in de literatuur 'une pièce d'anthologie', is altijd een onwaarachtig máákwerkje zonder innerlijke bestaansnoodzakelijkheid. Hetgeen men opschrijft, teekent, noteert onder den directen imperatieven dwang van een ontroering telt uitsluitend. Al het andere is tarra. Was het maar tarra. Tarra is de verpakking die de kern beschermt. Maar hier bederven de 'mooie' vormen de essentiele waarden. Een kunstenaar die er in toestemt zijn eerste opzet, trillend van leven, warm van waarheid, 'uit te werken', gelijk dat heet; - op te vullen met zemelen om de gaten weg te werken; op te doffen, op te poetsen, bij te kleuren, toont een onvergeeflijk gebrek aan eerbied tegenover het beste van zich zelf. Hij die aan de botte cliëntèle van lezers en kijkers de concessie doet van zich te schminken en zich te verkleeden in een kermispakje, is een clown, die zelfs niet eens grappig en niet eens zielig is.

Iedere 'correctie' is een stap verder wèg van het doel dat ik zoek te naderen: het con-

tact, zoo direct en zoo innig mogelijk, met een levend wezen. Het is bovendien een aanslag op de natuurlijkheid; de natuurlijkheid waar wij naar hunkeren, nu meer dan ooit, waar de plechtige woordenlijmers, de ijverige verfplakkers ons tot spuwens toe afkeerig hebben gemaakt van wat men met een ridicuul accent van eerbied en met vele hoofdletters in de stem, de Heel-Hooge Kunst noemt. Het leekedichtje van een man, dien ik overigens neger, De Genestet wil mij niet uit de gedachte, omdat het, met een kleine wijziging, een kreet van mijn hart geworden is: 'verlos ons van de schoonheid, heer; geef ons natuur en waarheid weer.' Wat een kinderachtig gejammer over de schoonheid moeten wij nu al jaar en dag aanhooren! Zelfs zij die niet zoover gaan als de heeren die in de eerste periode van het tijdschrift 'De Nieuwe Gids' de lakens uitdeelden en die de schoonheid zoo maar ineens vergoddelijkten; - zelfs de rustiger gemoederen leven nog in de vreeze der muzen en zeggen het woord 'schóón' met een dwepend ge-

luid. Wanneer men ze dan eens wat krachtiger aan den tand voelt, blijkt meestal dat ze zich geen rekenschap geven van wat zij met 'schoon' eigenlijk bedoelen! Iets kan zéér, zéér schoon zijn in veler oogen en van geen beteekenis. Schoonheid is noch een attribuut, noch een qualiteit der dingen. Het drukt hoogstens de persoonlijke verbintenis tusschen kijker en het bekeken voorwerp, tusschen lezer en boek uit. Maar bovendien: ik kan een vrouw zeer schoon vinden, oprecht fraai en het kan een leeg, dom, ijdel, wreed, onbeteekenend wezen zijn. Ik kan een boek 'mooi' vinden en er volkomen onverschillig voor blijven omdat ik achter dat mooi *niets* essentieels ontdek. Bij de dingen welke mij werkelijk iets 'doen', die mij veranderen en mij door die verandering uit mijn evenwicht brengen, bij de dingen die mij bereidmaken tot een innige verwantschap of die mij opwekken tot kwaadaardig verweer, bij de dingen, kortom, die in mijn leven beteekenis hebben, is het nooit in mijn hoofd opgekomen aan fraai of onfraai, aan edel of

onedel, aan wat men noemt de *aesthetica*, te denken. Het dwaasklinkende spreekwoord ‘liefde is blind’, is au fond niet zoo dwaas; wanneer men er in leest dat, waar het te doen is om liefde of haat, om waarachtige driften der ziel, uiterlijke verschijningsvormen van geen enkel gewicht meer kunnen zijn. De vrouw die men waarachtig bemint is altijd ‘mooi’ of liever voor de vrouw die men bemint wordt het probleem ‘mooi of niet-mooi’ niet meer gesteld. Wat wij dus schoonheid noemen, te samen met alle quaesties in verband met de schoonheidsleer, komt pas aan de orde, wanneer er geen sprake meer is van liefde, afschuw, verdriet, blijde ontroering. Eerst wanneer men innerlijk volkomen onverschillig staat tegenover een mensch, een boek, een schilderij, een stuk muziek, kan men gaan overwegen in hoeverre die mensch of die voorwerpen schoon zijn. En een kunstenaar kan zich eerst met het mooi-maken gaan bezighouden, wanneer de ontroering, welke hem tot zijn eerste opzet dwong, uitgewerkt heeft, wan-

neer hij dus tegenover zich zelf onverschillig is geworden. Vandaar dat ‘complete schilderijen’, ‘gave gedichten’, en alles wat de goê-gemeente op commando bewondert onderwille van het prestige dat het werkmanschap uitoefent, mij zoo koud als een steen laten en, erger nog, zoo ridicuul toeschijnen.

O, dat werkmanschap! Wat een bêtises worden er in naam van het werkmanschap aan de markt gebracht. ‘Hij (schrijver, schilder, dichter) is zoo knàp!’ Weer het accent van bewondering in de stem, weer dat soort van mystieke verheerlijking: Knàp! Knap....! Wel, voor den drommel, knap kan iedere boerenjongen met een minimum van aanleg en een maximum van vlijt worden. Potgieter is knap en onleesbaar en behalve onleesbaar volkomen niet-de-moeite-waard-om-te-lezen en ten slotte verjaard. Multatuli is alles, behàlve juist op die manier knap, en hij is levend, actueel, boeiend, vol geest en vol gevoel, waaraan ook wij nu nog òns hart kunnen toetsen.

De romans van Alphonse Daudet hebben mij, laat ik het eerlijk bekennen, maar zeer matig bekoord. Ik las er verscheidene van in mijn jonge jaren, met een zeker vriendelijk plezier, maar toch zonder waarachtig profijt. Veel later herlas ik er enkele. Toen was het gevoel dat ik er niets mede te maken had nog veel sterker. Want naast de onmiskenbare qualiteiten van den mensch, zag ik al te duidelijk de toewijding waarmede de kunstenaar de materie arrangeerde ten einde bepaalde effecten, (om wat men noemde en nog noemt: bepaalde schoonheden) te bereiken. Het waren en bleven voor mij verhaaltjes. En vroeger onbewust, later bewuster, altijd heb ik het gevoel voor verhaaltjes gemist. Wat ik zocht (en zeker bij Daudet niet vond) waren directe uitspraken, getuigenissen, biechten. Maar desondanks lag de mensch Daudet mij buitengewoon na aan het hart. Dit kwam natuurlijk door de biografie, in 1898 gepubliceerd, door zijn zoon Léon Daudet, dien ik verfoei, maar die (dat kan al het water van de Roode Zee niet afwasschen)

meer schrijversdrift ontwikkelt, dan zijn goeie vader ooit bezat.

Biografieën zijn alleen belangrijk indien zij door vrienden of vijanden geschreven zijn. Gelijk dat ook met critieken het geval is. Zij die de hersenschim der objectiviteit nastreven, zijn meestal niet zeer vernuftig en zeker altijd vervelend. Het verlangen naar een onpartijdige wijze van beschouwen is het onmiskenbaar teken van een volkomen onverschilligheid van geest en gemoed. Hij die werkelijk en met al zijn functies leeft, moet beminnen of haten; wie bemint moet verheerlijken, wie haat moet vechten. Alleen wanneer men niet bang is om onrechtvaardig te zijn heeft men kans tot een ruiterslijk oordeel te komen. De biographie, welke Léon Daudet van zijn vader schreef, is het beste voorbeeld van een boek, dat, uitgaande van het vooroordeel der liefde, op den lezer den indruk maakt van nauwkeurig wáár, juist, echt te zijn. Men roept uit: zóó (en niet anders) is Daudet geweest, zóó heeft hij gesproken, zóó heeft hij geleden. Dit is ten slotte

heel begrijpelijk, volkomen natuurlijk: een natuurlijk schrijver als Léon Daudet is een magische dwingeland, die zijn concepties van de mensen en van het leven, die zijn waarheden, zijn liefden, zijn afkeeren, onweerstaanbaar opdringt aan den lezer. En dat door de macht van de directheid. Aan zoo'n boek als dit levensrelaas is niets gelijkmd. Er is niets ingestopt en niets afgeknipt. Het is niet bijgevijsd, niet gekleurd, niet in de was gezet. Het is een bekentenis zoo eenvoudig en zoo hartelijk als bij menschenmacht mogelijk is. En daarom is het ook zoo onveranderlijk, zoo altijd-jong en altijd-juist.

De Alphonse Daudet zooals wij dien liefhebben in het boek van Léon, is dezelfde man die op ons toekomt uit 'La Doulou'. Hier is niets meer over van den verteller van mooie, lieve, hartversterkende verhaaltjes. Hier zijn we mijlen ver van de Schoone Letteren. Hier leven wij in het land zonder hoofdletters. Want het woord pijn, het woord vernedering, het woord angst en het woord onder-

gang beginnen altijd bescheiden met een kleine letter. Van 1884, toen de eerste symptomen der ziekte (ataxie) zich voordeden, tot zijn dood toe heeft Alphonse Daudet de onmenselijke pijnen moeten lijden, heeft hij zich dag aan dag in al zijn faculteiten voelen verminderen, is hij lucide getuige geweest van zijn langzaam en onafwendbaar verval. En daarbij bleef hij met een merkwaardige wilskracht aan den arbeid, daarbij bleef hij, voor zijn gezin en voor zijn grooten kring van vrienden, de levendige, blijmoedige, beminnelijke, wijze raadsman en vriend. Ik las deze notities over de smart, over de lichamelijke pijnen en de geestelijke martelingen er mede verbonden, over het ineenzakken van een menschelijk leven, over de hoop en de vernietiging van de hoop, met een gevoel alsof een hand zich om mijn keel schroefde. Ik dacht aan mezelf en vroeg me af of ik in zulke omstandigheden denzelfden moed, dezelfde kracht en dezelfde oprechtheid tegenover mezelf zou hebben. Ziehier een aangelegenheid die ons allen aangaat, die ons

allen in de kern het hart treft. Daarnaast zinken alle mooie verhááltjes onherroepelijk in het niet. Deze aantekeningen, soms in elliptische zinnen neergegoid (want alle echte schrijvers, d.w.z. alle schrijvers die iets te zeggen hebben, hebben háást), zonder dat er aan publicatie, aan lezers, aan ‘schoonheid’ één seconde ook maar gedacht werd; heel deze wreede, nijpende documentatie is méér dan het heele oeuvre van Daudet, dat (al zegt het mij persoonlijk niet veel) toch lang niet te verwaarloozen is en dat men niet onderschatten mag. Dit boekje geeft ons Daudet, zooals hij gepijnigd werd in zijn vleesch en in zijn ziel. En het behoort tot de reeks ‘documents humains’, welke zeer beknopt is naast de vele Meesterwerken der Hoogere Letterkunde (hier hooren hoofdletters!), maar die het beste en duurzaamste bezit der menschheid vormt. Het eenige bezit dat niet verkleurd, niet verpulverd en niet waardeloos wordt. ‘La Doulou’ een boekje dat niet gebonden is aan tijd en ruimte en dat verstaan wordt altijd en overal, zoolang als er

ergens op de wereld nog mensen zijn die het leven mateloos liefhebben en die door een trage kwaal gesloopt worden.

Dit is, hoe meer ik er over nadenk, lectuur voor u, die wéét wat pijn, vernedering en leed in dit leven betekenen. Een boek voor menselijke medici. Laat mij spoedig uw oordeel vernemen.

Met.... etc., etc..

Antwoord op een enquête

Gij wenscht, waarde vakgenoot en koffijvriend, een gemotiveerd antwoord, ten bate van uw enquête, op de vraag, waarom de schrijvers schrijven.

Dat is een rare vraag.

Maar indien de schrijvers er werkelijk toe te bewegen waren precies en volledig mede te deelen wat zij van zich zelf weten, zou ik u boeiende resultaten van uw onderzoek kunnen voorspellen.

Helaas, de schrijvers vreezen bovenal de oprechtheid.

Zij verkiezen het op een voetstukje te klimmen, een interessant gelaat te vertoonen en eenige er-diepzinnig-uitziende orakelspreuken van hunne lippen in de open muilen van de gapende menigte te laten neerdruppelen. In die positie ziet het Nederlandsche volk zijn groote mannen het liefst. Hoe onmenschelijker ze zich voordoen, des te edeler, indrukwekkender en verhevener worden zij door de goêgemeente bevonden. Om aan de-

ze neiging der cliëntèle tegemoet te komen hebben de dichters de Goddelijke Roeping en de Inspiratie uitgevonden. Deze namen, zonder duidelijken zin maar mèt een hoofdletter, doen dienst als de puntmuts en de tooverstaf van den goochelaar. Zonder die attributen is het geval niet 'écht'.

'Waarom wij schrijven?'

Maar, mijnheer, dat behoorde u sinds lang te weten. Wij schrijven, omdat wij Gezondenen zijn, neergedaald om aan de aardsche menschheid een Boodschap van Schoonheid en Hooger Leven te brengen; omdat wij, Uitverkoornen, méér dan de lagere schepselen afweten van de Goddelijke Geheimnissen, waarvan wij zoo nu en dan in onze mateloze goedheid een Fragmentje openbaren; omdat wij, Profeten, den Toekomstheilstaat voorspellen niet alleen, maar ook voorbereiden met het Woord....; kortom, mijnheer, omdat wij de Room-van-de-Room van het menschelijke geslacht zijn, een soort 'Model A. 1 super-luxe'.

Meent gij, dat ik aldus spottend overdrijf?

Dan hebt gij het toch heusch mis. Ik kan als ik wil tien, twintig, honderd citaten geven, waaruit de sidderende zelfverheerlijking der litteratoren onomwonden blijkt. Denk maar eens even na. Gij kent ze ook zoo goed als ik, die fraaie, gratis uitspraken van de Dichters, die de Leiders der Menschheid zijn, van de Kunstenaars, die de Sleutels der Wereld in hun broekzak dragen. Ja, ja, er is veel bovenkast noodig om met waardigheid over de Schrijvers te schrijven en Eere te geven wien Eere toekomt.

Ter zake.

Waarom schrijven de schrijvers, vraagt ge onbescheiden en instantelijk.

Om u de waarheid te zeggen: dat vraag ik mezelf ook voortdurend af. Uit deze, natuurlijk verwerpelijke, twijfel aan de hechtheid der bestaansredenen van mijn lieve vakgenooten en van mezelf, blijkt reeds voldoende, dat ge van mij geen positief uitsluitsel op uw gewetensvraag te wachten hebt. Maar ik wil niet onaardig zijn en ten minste mijn best doen u een beetje op weg te helpen met

uw onderzoek. Laten wij dan, om te beginnen, vooral niet generaliseeren.

Er bestaan honderdduizend en méér redenen om naar de pen te grijpen. Ik zal mij wel wachten te verklaren, dat de eene beter is dan de andere! Voor de kunst heeft maar één ding waarde: het resultaat. Bovendien past het niet de motieven te beoordeelen omdat men daartoe niet over de juiste gegevens beschikt. Ik weet werkelijk niet, wát au fond de andere heeren beweegt zich in geschrifte uit te spreken. Hoogstens kan ik er achter zien te komen, waarom ik zelf na iedere afdwaling zoo hardnekkig tot dit zonderlinge bedrijf terugkeer.

Ik schrijf niet uit roeping, niet uit hooger plichtsbesef, niet om de wereldsche instellingen of de ziel der menschheid te verbeteren. Gij hebt er geen flauw vermoeden van hoezeer mij dat alles koud laat. Neen, ik schrijf meestal gewoonweg voor mijn plezier. Ik heb vrienden, die hun vermaak zoeken in het kweken van cactusplanten, in het trictracspel, in het wedden op renpaarden, in

het repareren van pendules. Ik ben niet zoo handig, ik mis esprit de jeu en de natuurverschijnselen boeien mij, waarschijnlijk ten onrechte doch onmiskenbaar, slechts zeer matig. Zoodat tenslotte alle amusements hierboven vermeld mij weinig of niets zeggen. Ik vind het echter prettig om te schrijven; om in een klein, warm kamertje te zitten spinnen als een poes en met zorg, zoo nauwkeurig mogelijk, te formuleeren, wat er in mij omgaat. Dat deze bewegingen van mijn geest en mijn gemoed eenig belang zouden hebben in de eeuwigheid en de oneindige ruimte lijkt mij absurd. Maar voor mij, nù, zijn ze van het allerhoogste gewicht. Ze zijn zoo ongeveer het eenige wat ik bezit. En ik vergeef mij dus grif mijn belangstelling ervoor. Om ze goed van dichtbij te kunnen bestudeeren, om ze in de hand te kunnen nemen, moet ik ze een vorm geven. En deze bezigheid, dat zoeken naar een gestalte, is mij buitengewoon aangenaam en geeft mij een onbeschrijfelijke voldoening.

Het schrijven is een gecompliceerd amuse-

ment. Het is een middel om tot zelfkennis te komen. De onderzoekingstochten in de eigen binnenlanden zijn boeiend, opwindend soms; het vastleggen der resultaten geeft een zelfrespect, dat buiten kijf rooskleurig aandoet.

Ten slotte is het overlezen van een goedgelukte bladzijde een der innigste vermaken den mensch gegeven en doet zeker niet onder voor een serie van 62 caramboles op een partij met veel toeschouwers.

Ijdelheid? Ik geloof het niet. Zelfbevestiging. Dàt lijkt mij het beste woord. En zelfbevestiging hebben wij noodig om te blijven leven. Het is heusch toch al zoo moeilijk aan te nemen, dat onze korte aanwezigheid op aarde eenigen zin en eenig nut zou kunnen hebben. Wij moeten zoo nu en dan eens ons zelf bemoedigend op den schouder kunnen kloppen en met een warme intonatie zeggen: ‘Zie je nu wel, ouwe jongen, dat je toch niet heelemaal niets bent.’

Wanneer gij het toch ijdelheid gelieft te noemen, dan is dat mij ook goed. Ik schrijf dus

voor mijn plezier en uit ijdelheid. Ik schrijf omdat het tot nog toe de éénige manier is, waarop ik voor mezelf mijn voorloopig verblijf alhier min of meer aantrekkelijk, althans, plausibel kan maken.

Ik schrijf óók, omdat ik het niet laten kan. Is het een aangeboren kwaal of een slechte gewoonte langzamerhand gekweekt? Ik geloof, dat het een oorspronkelijke neiging is, niet bijtijds onderdrukt, welke zich nu voor goed in me vastgezet heeft en een onuitroeibare tic werd. Ik geloof niet, dat ik er mij voor moet schamen. Maar ik zie er toch ook geen reden tot hoovaardij in. Het verschijnsel komt (zelden, goddank) in de beste families voor en men kan er oud mee worden. Maar het stemt mij toch tot een zorgelijk nadenken (ik meld u dit in vertrouwen) dat, naar mij onlangs uit tallooze proeven bleek, een van mijn zoons er mee behept is. Het notariaat en het huisschilderschap bieden méér perspectieven, het eerste op economisch, het tweede op politiek terrein.

Ik schrijf, omdat ik het niet laten kan. Vindt

gij ook niet, dat uit deze bekentenis een zwakheid spreekt?

Juist het onberedeneerde van deze drift, het maniakale heeft mij zoo dikwijls gehinderd. Men moet zich toch, als men wil, deze gewoonte kunnen afwennen, gelijk men zich met eenige zelfbeheersching, het gebruik van sterken drank, sigaren en koffie kan ontzeggen. Ik heb de proef meer dan eens genomen. En, helaas, immer zonder eenig succes. Na korten of langen tijd begon ik tóch weer (c'était plus fort que moi) mijn wit papier met mysterieuze teekenen, letters genoemd, te versieren. Het doet mij pijn het tegenover u openlijk te moeten erkennen.

Als ik schrijf, denk ik daarbij niet aan publicatie. En als ik publiceer denk ik niet aan de gevolgen welke die daad voor het gemoed en den geest des lezers zou kunnen hebben, omdat ik mij niet goed kan voorstellen dat iemand lust heeft mijn schrijfsel te lezen.

Soms werk ik moeilijk, een anderen keer vlot; soms vecht ik met weerstanden, dan weer schiet ik met opgewektheid vooruit;

maar altijd vindt mijn arbeid haar doel en haar belooning in zich zelf. Wanneer het laatste woord neergezet is, gaat de affaire me verder niet aan. Het werk is dan ‘kopij’ geworden. Publicatie is een zaak, welke ten hoogste eenig secundair of tertiair belang kan hebben. Men stemt toe in de verspreiding van het geschrift ten einde er eenige bekende of onbekende vrienden - als men die heeft! (zie boven) - mede te vermaken en om zoo mogelijk eenige klinkende belooningen op te strijken, daar men behalve schrijven ook eten en wonen moet. Als ik rijk was zou ik weinig prijs stellen op de distributie van mijn ontboezemingen buiten den kring der mijnen.

Ik kan mij, al zou ik het nòg zoo graag willen, niet indenken in den geestestoestand van een man die uren per dag zit te pennen om aan een bont stellet je medeburgers, waarvan hij bijna niemand persoonlijk kent, mede te deelen, hoe zij eigenlijk zouden moeten denken en doen, hoe zij zouden moeten leven en sterven. Als men nu spreekt van ijdelheid,

dát noem ik ijdelheid. Het is ijdelheid van de ergste soort te meenen, dat de denkwijze van één mensch een maatstaf of een dwingend voorbeeld voor andere menschen zou kunnen zijn.

Wanneer ik lees, hoe een mijnheer X. uit Bloemendaal, of een meneer Y. uit Spekholzerheide beweert, dat de poëzie zóó moet zijn en niet anders; dat het goed is zóó te handelen en slecht om het anders te doen; dat men zijn bestaan aldus moet indeelen en het verknoeit, wanneer men een afwijkende schikking prefereert; heb ik altijd een neiging verschrikkelijk en schel te gaan lachen van bittere pret.

Is het ook niet grappig en zielig tegelijk, dat een saksische holroller de wereld door tralies begrensd gelooft? En zoo zitten nu de heeren X en Y ook maar zoet in hun kooitje en pikken een hennepzaadje en fluiten altijd hetzelfde loopje, hetzelfde prachtige, authentiek saksische loopje, het loopje waar ze beroemd door zijn geworden. En omdat zij altijd hetzelfde loopje fluiten, worden zij ten zeerste

bewonderd door de kenners en liefhebbers van holrollers. Kijk eens, zeggen die, welk één éénheid in dat leven, welk een consequentie, welk een standvastigheid, welk een nobele trouw aan, jaar in jaar uit, hetzelfde piedewiedewiet.

Ja, mijn waarde enquêteur, op den dag dat een kanarie, beu van zijn lied, gaat blaffen, vallen er dooden.

Maar ik dwaal af op het gebied der zoölogie....

Waarom ik schrijf? Bijvoorbeeld: om mijn brood te verdienen. Waarom niet? Il n'y a pas de sots métiers. De gekken zijn nièt zij die schrijven, maar zij, die altijd maar weer die praatjes voor de vaak met welbehagen aanhooren. Kantteekeningen bij de Grootte Politiek, waarom niet? Zij die de politiek maken, begrijpen er zelfs de finesses meestal niet van; hoe zou dan een simpel lezer zijn hoofdartikelenschrijver kunnen controleeren? Beschrijvingen van gebeurtenisjes en festiviteiten van beperkt belang welke, rijkelijk besausd met couleur locale, als we-

reldevenementen opgediend worden; kunstbeschouwingen ten gebruike van den gaanden en komenden man....

Alles wat men maar wenscht en betaalt, is hier te verkrijgen. Mundus vult decipi en ik moet bekennen, hoe het mij nog nooit een minuut gewetenswroeging bezorgd heeft, dat ik van mijn jonge jaren af, con amore, heb medegedaan aan het grootsch ópgezette boerenbedrog, dat journalistiek heet. Integendeel. Het werken voor de dagbladpers heeft iets prikkelends, iets opwindends, iets boeiends. En nog nooit heb ik zoo innig, zoo dicht en warm aan mijn hart, de minachting voor het vulgus gevoeld, als in mijn bescheiden journalistieke loopbaan. Ik moet eerlijk zeggen, dat ik nog altijd gráág in kranten schrijf, ook al valt het mij wel eens zwaar om iedere maand zoo tusschen twintig en dertig artikelen gereed te maken. Dikwijls hoor ik vakbroeders klagen over hun werk. En bijna altijd ligt de fout bij hen, wanneer zij de liefhebberij verliezen. Men kan met opgewektheid oud worden in het dagbladbedrijf,

wanneer men zijn werk zoo goed mogelijk doet en het toch vooral niet ernstig opvat. Zij, die het 'meenen' krijgen op den duur onafwendbaar een afkeer van hun métier: òf zij worden botte en pedante fanatici, òf zij sterven ontijdig aan een hartverlamming.

Verder schrijf ik, waarde collega, wel eens om een vriendendienst te bewijzen, of voor een goed doel, of om der wille van de smeer....

Ik schrijf ook heel dikwijls ten einde een bepaalde categorie van vaderlanders te ergeren. Er zijn menschen die altijd nijdig worden als zij een regel van mijn hand per ongeluk onder de oogen krijgen. Niet om wat ik daarin zeg; maar alleen omdat ik die regels heb geschreven. Zonderling, vindt ge niet? Mij doet dat altijd deugd. Het is een van de weinige kleine geneugten van een rustigen, ietwat verlegen heer op middelbaren leeftijd, die niet rookt en absoluut vrij van sterken drank is.

Mijn waarde.... ik weet niet, waarom ik schrijf. Ik heb voor ieder stuk een andere re-

den. Ik schrijf uit puur plezier, uit ijdelheid, uit aandrang, uit mededeelzaamheid, uit baatzucht, uit vriendschap en uit een aangeboren neiging om te pesten.

Ik schrijf alleen niet, omdat ik mij Profeet of Leider waan.

Ik hoop met deze uiteenzetting aan uw verzoek te hebben voldaan.

Met.... etc..

Aan een vakbroeder om hem te troosten

Het doet mij, waarde lotgenoot, oprecht leed, dat gij u iets gelegen laat liggen aan de afbrekende critiek van den heer X. over uw jongste werk. Dit althans maak ik op uit uw laatsten brief en aan het daarbijgevoegde artikel, waarin gij u zoowaar vernedert met uw belager uit de verte in discussie te treden. Foei! Ik leefde argeloos in de veronderstelling, dat een man als gij, dien ik tot nu toe nog niet veracht en zelfs soms wel eens plaatselijk waardeer, anders op zulke kleine wederwaardigheden reageeren zou. Ik had gedacht, dat gij zoudt uitroepen, fier en opgelucht te zelfder tijd: 'Dit ééne waarlijk ontbrak nog aan mijn schrijversgeluk.'

Denk eens na over wát er eigenlijk gebeurd is.

Er is dit gebeurd: de heer X. de befaamde meester der Nederlandsche critiek, de vraagbaak en de vertrouwensman van den letterkundigen middenstand, heeft, uit eigen

beweging en waarschijnlijk omdat hij nattigheid voelde, duidelijk aan het licht gebracht, dat hij met u niets gemeen heeft, dat gij met hem niets van doen hebt. Dat is een hartelijke gelukwensch waard. Wij behooren allen, gij zoo goed als ik, te streven naar duidelijke onderscheidingen. En het is onmogelijk die te maken zonder met vreugde en overtuiging hatelijk te worden. Er ligt tusschen u en den heer X. een afgrond. Maar laat een ieder dan ook weten, dat die afgrond bestaat. Wie is er mede gebaat, wanneer getracht wordt er een broos gewelf van serpentes en papieren rozen over heen te bouwen? Gij niet, X. niet en ik (dat is dus eigenlijk: de gemiddelde lezer) niet. Ik ben er blij om, dat X. dien ik verafschuw, zegt, dat hij u verafschuwt. En het zou mij zeer van u tegen vallen, indien gij het onder stoelen en banken ging steken, dat X. in uw oogen een verwerpelijke knoeier is.

Zoolang wij vrienden en vijanden hebben, kunnen wij rustig leven. Het gevaar begint, wanneer de vijanden den toon en het mom

van vrienden gaan aannemen. Wanneer de heer X. een loflied op u zingt, weet ik zeker, dat uw werk niet deugt; òf dat uw criticus op het punt staat u een wederdienst te verzoeken. Er zijn goede critieken, welke een klap in het gezicht van een rechtschapen en intelligent man zijn, zooals bij voorbeeld de critieken van X. Er zijn slechte critieken, die den schrijver, tegen wien ze gericht zijn, dadelijk een plaats verzekeren onder de ware broeders, zooals, om bij hetzelfde voorbeeld te blijven, alweer de critieken van X. Na aldus mijn hartelijke gelukwensen gemotiveerd te hebben, lijkt het mij, gezien de reactie, niet geheel nutteloos, ù mijn kijk op de critiek voor een oogenblik te doen deelen. Er wordt, niet alleen hier, maar ook in Frankrijk en elders, iederen dag geschreven over het Vraagstuk der Critiek. Ik moet bekennen, dat ik nooit heb kunnen ontdekken, waar nu eigenlijk het probleem lag of ligt. De zaak is, naar mijn meening, zoo helder als glas. Een criticus is een heer (was dat maar altijd zoo!) die, met of zonder talent (veelal

zonder), min of meer nauwkeurig (meest min), weergeeft wat hij heeft gevoeld en gedacht bij de lezing van een boek, de aanschouwing van een schilderij, het hooren van een stuk muziek. Precies zooals gij in uw boek reacties op de stad Rome hebt genoteerd en gerangschikt, precies zooals een lyricus zijn verhouding tot een zomernacht weergeeft, precies zoo geeft de criticus zijn gemoeds- en verstandservaringen weer, wanneer hij is teruggekeerd van een reis door een boek. Leert uw boek mij heel veel over Rome? Neen. Wanneer ik veel wetenswaardigs over Rome wensch, dan neem ik Gregorovius en Baedeker ter hand. Uw boek consulteer ik om ù te leeren kennen. En zomernachten ken ik uit eigen ervaring. Maar ik zoek den lyricus. In alle schrifturen van eenige beteekenis is de *schrijver* alles en in elk geval hoofdzaak. Of het een roman geldt, een lierdicht, een critiek, er is in laatste instantie maar één element van wezenlijk en blijvend belang: de *mensch*, die er achter staat. En dan nog niet eens de meeningen,

opvattingen, beginselen of overtuigingen van dien mensch, maar die mensch in zijn driftige animaliteit. Neem eens, beste vriend, de critische geschriften van Van Deysse ter hand. Het gaat u waarschijnlijk als mij, de beste kunt gij nòg met enthousiasme lezen. Interesseert gij u zoo voor Mr. Van Sorgen? Gij kent hem zoo min als ik. Boeien de opvattingen en theorieën van Thijm u? Mij lijken ze voor een groot deel verouderd en nogal kinderachtig. Maar dat alles heeft geen enkel belang. Achter al die mooischrijverij en achter al die modeleuzen staat, als een blijvende actualiteit, een man. Een man met zijn hartstocht, met zijn heerlijk dwaze illusies, met zijn afkeer voor een burgerij, welke maar één ideaal kent: het kussen warm houden. Een man, die den moed heeft om dóór te slaan; een man, die verheven en brutaal weet te spreken al naar zijn hart hem dwingt. Het komt er immers geheel niet op aan wát er gezegd wordt. Alles is waar en alles is niet-waar. Ik kan dolgelukkig zijn met een hartstochtelijken aanval op een schrijver, die

mij lief is. Ik kan boos worden over een aanval op een schrijver dien ik verwerp.

Alles hangt af van den aanvaller en van den tóón, welken hij aanslaat.

Sommige lieden hebben een laffe behoefte om het met een schrijver ééns te zijn. Wanneer zij het met hem inderdaad ééns zijn, noemen zij hem een goed schrijver! Die behoefte is mij niet alleen volkomen vreemd, ik vind er een bewijs van afhankelijkheid in. Het is zooiets als van de klimop, die een muurtje noodig heeft. Ik ben het nog nooit met iemand ééns geweest en ik heb me daar altijd best bij bevonden. Ik bedoel natuurlijk: gansch-en-al ééns: in hoofdzaken en in détails, in wezen en in vorm.

Gij kent mijn vriendschap en bewondering voor A. Hij heeft een voorkeur voor enkele geschriften van Jarry, waar ik nu werkelijk niets aan vind. Maar het is mij steeds een genoegen hem die voorkeur te hooren verdedigen, omdat hij dat zoo vurig en zoo intelligent doet en omdat ik juist uit die voorkeur iets omtrent hemzelf kan leeren. Daar hebt

ge B. Zijn critieken zijn verre van slecht geschreven en hij is lang niet dom. Het is een rechtschape jonkman, naar ik geloof. En ik lees zijn critieken dan ook trouw. Niet om het agrement van zijn stijl, noch om het schouwspel van zijn intelligentie in actie; maar om te zien, hoe het type van den veredelden leeraar M.O. reageert op de litteraire verschijnselen van den dag. Daar hebt ge C. Hij heeft, zoo ge weet, de gapende holten van zijn geest opgevuld met Freudafval, dat daar zoo'n beetje aan het fermenteeren is geslagen. Nu is het toch wel aardig om eens te zien, wat er gebeurt, wanneer men dáár nu nog eens wat Nederlandsche poëzie doorheen gronselt. D. is een gevallen aartsengel. Hij droomde groote dingen. Hij waande zich dichter en vernieuwer van het proza. Het bleef bij de goede intenties. Hij schrijft nu kleine stukjes over boekjes, waaruit wij ervaren hoe de verbeterde afgunst reageert op de letterkundige actualiteit. E. de groote man van de ethisch-sociaal-gezinden, toont ons, hoe het Leger des Heils tegenover de

bellettrie staat, F.... maar waarom zal ik voortgaan? De lijst is lang eer ik tot X. ben afgedaald! En dan zijn er, onder X., nog Y. en Z.

Wanneer iemand zegt, dat de criticus en dus de schrijver in het algemeen een taak heeft, liegt hij bewust of onbewust. Wanneer er voor een schrijver sprake kan zijn van een taak, is het alléén deze: zich zelf al schrijvende zoo zuiver en zoo volledig mogelijk uit te spreken. Een schrijver, die werkelijk recht op dien naam heeft, denkt al schrijvende alléén aan zich zelf en interesseert zich alléén voor zich zelf. Als hij over een boek schrijft, heeft hij vierkant lak aan dat boek en nog veel vierkanter lak aan eventueele lezers van het tijdschrift, waarin hij eventueel zijn proza zal publiceeren.

Wie niet aldus schrijft, zonder argwaan en zonder opzet; wie niet zonder strekking en zonder stichting weet te blijven, kan zijn bepaald en beperkt nut hebben als onderwijzer, gids, explicateur, maar hij pleegt in elk geval verraad aan de litteratuur en aan zich

zelf. Er zijn nu eenmaal mensen die met een verradersnatuur geboren worden.

Ik vind in de praktijk een alleraardigst voorbeeld van de onwezenlijkheid en onwaarachtigheid van alle theorieën op dit gebied. In het aan Just Havelaar gewijde nummer van 'De Stem' schrijft de heer H. Robbers: 'ik meen dat zonder zekere genegenheid geen rechtvaardige beoordeeling mogelijk is'. En verder: 'Een zekere genegenheid, warme belangstelling en geboeide aandacht voor een persoonlijkheid, bewondering voor zijn vermogens, toegevendheid voor zijn menselijke zwakheden is conditio sine qua non voor behoorlijke critiek.' - En van dien heer H. Robbers lees ik dan een beoordeeling over een boek, dat ik overigens niet ken ('Man en Vrouw' door A. de Mea) zoo volkomen zonder genegenheid, warme belangstelling, geboeide aandacht, bewondering en toegevendheid geschreven, dat ik het gevoel krijg door den heer H. Robbers, als hij zijn edele principes op begrafenissen uitsnottert, bij den neus genomen te worden. Hij verwijt

een tegenstander, dat hij zinnnetjes uit het boekverband rukt en hij doet zelf op een andere plaats niets anders. Het blijve buiten beschouwing of de opvattingen door den heer H. Robbers in theorie verkondigd juist zijn (ik voel eigenlijk wel iets voor die 'genegenheid', etc. maar dat doet hier niet ter zake) het is alleen zoo aardig om te zien, hoe hij, als hijzelf aan den slag gaat, alle dierbare en edelmoedige opvattingen vergéét en eenvoudigweg zijn schoolmeestersnatuur volgt, aldus illustreerend, wat ik u betoogde: men doet nooit iets anders dan zich zelf schrijven, ook al critiseert men een ander. Wat staan de H.H. Voorgangers rillerig in derlui hempjes. En zoo heelemaal zonder dat zij schijnen te vermoeden, hoe ze bespied worden? Pas las ik weer een heel mooi stuk. Van wie? Ik heb me voorgenomen om netjes te blijven en ik noem daarom, zelfs in dezen confidentieelen brief, liever geen namen meer. Wij zeggen dus keurig: van Raffles, den grooten onbekende. Hij schrijft over een boekje, dat hem heelemaal niet ligt. Hij is te

intelligent om het niet te begrijpen en te geborneerd om er zich in te kunnen verdiepen. Hij is zich bovendien voortdurend bewust van zijn roeping als Leider der Letteren. Hij moet dus verklaren, duidelijk maken, ‘richtlijnen uitstippelen’ (vakterm) en, om der wille van zijn eigen prestige, op een verheven toon, enkele fouten aanwijzen. Met al het werkelijk talent, waarover onze begaafde jonge criticus Raffles beschikte, is het hem niet gelukt iets anders neer te schrijven dan een machteloos gepraat om een boek héén, zonder één seconde de kern te benaderen; een stuk waar één ding duidelijk uit wordt: de verborgen zelfverheerlijking van den farizeeër, die voortdurend denkt: ‘Heer, ik dank u, dat ik niet ben gelijk deze.’ Er blijkt, eerlijk gezegd ook nog iets anders uit: dat men heel intelligent kan zijn en toch heel weinig begrijpen. Raffles stikt in zijn vooroordeelen. En daardoor maakt zijn artikel den indruk van door een doove te zijn geschreven. Wat ik hem au fond verwijt is, hoe hij zich zelf door en door meent te kennen,

en zoozeer met zich zelf accoord en ingenomen is, dat hij zich zelf ten vóórbeeld durft stellen. Let wel, niet met duidelijke woorden, maar toch zeer evident.

Hij mist dus als allen die de wijsheid in pacht hebben: aandacht. Hij stormt op het werk los met een maliënkolder aan en tot de tanden gewapend met vaststaande meeningen, theorieën en pasklare overtuigingen. En als het gevecht is afgelopen, brengt hij ons de restantjes van zijn tegenstander op een schaalje thuis.

Het spijt mij, maar ik kan mij, met den besten wil, niet warm maken voor een heer in harnas en nog minder voor de gekneusde overblijfselen van een boekje!

De criticus naar mijn hart gaat er zonder wapens en zonder wapenrusting d.w.z. zonder *zekerheden* op af. Hij hangt zelfs zijn huid aan den kapstok. Hij geeft zich over, hij laat het boek op zich inwerken. En als de actie en reactie voltrokken zijn, constateert hij de ravages, welke de schrijver in hem heeft aangericht. Dan beschrijft hij, over zijn

innerlijk gebogen, precies wat hij er gezien en gevoeld heeft. Bewondering is liefde. En een teleurstelling in de lectuur is niet minder pijnlijk dan een blauwtje. Critiek is liefdeslyriek. En critiek die iets anders is of iets anders zijn wil, behoort niet in de litteratuur maar bij Lissone thuis.

Wilt gij nu, waarde strijdmakker, met den heer X. gaan discussieeren? Maar hij heeft immers gelijk. Hij heeft het grootste gelijk van de vischmarkt. Hij is door onzen Lieven Heer speciaal geschapen als tegenwicht tegen u. Hij is geroepen en gewijd om u te verafschuwen en te bestrijden. En in den vorm, waarin hij dien afschuw uit, toont hij zich zooals hij is, als een schrale naprater. Alles is dus juist zooals het in dit leven behoort te zijn. De menschen en de meeningen zijn precies op hun plaats.

Het eenige wat niet in orde is: uw verontwaardiging tegen uw richter.

Gij zijt niet het slachtoffer der critiek.

Integendeel, een criticus als X. is uw slachtoffer. En wanneer ik medelijden kende, zou

dat uitgaan naar hem en niet naar u. Gij hebt hem gedwongen zich uit te spreken, zich te laten zien, zooals hij leeft.... Een zielige vertooning! Zonder het te willen zijt ge heel wreed geweest. En ge moest u schamen, omdat gij u beklagenswaardig acht.

Praat toch niet de anderen na over de Quaestie der Critiek!

Verheug u eenvoudig over het schouwspel, dat de huidige critische brigade u biedt. Aanziet het krioelen der pieren in het potje der peuëraars.

Is het niet aardig en zelfs, zoo ge goed weet te kijken, boeiend?

Wie het kleine versmaadt is het groote niet waard. Alle schouwspelen zijn de moeite waard. Zelfs de heer X, wanneer hij zich wentelt in zijn eigen proza.

Niemand is criticus en iedereen is het. Waarom zou mijn werkvrouw géén opinie hebben over een boek, dat ze toevallig gelezen heeft? En eerlijk gezegd lijkt mij die belangwekkender, dan de meening van den heer X. Ik zou het oordeel van een grooten reeder, van

een koopman, van een kolonel, van een heerenboer, van een hôtelportier, van een melkslijter over een boek van mij willen kennen. Maar aan het oordeel van de Bevoegde Beoordeelaars X.Y.Z. heb ik maling.

Dat van dien koopman en dien heerenboer was maar een grapje; aan hun oordeel heb ik óók maling.

Critiek, mijn beste, critiek bestaat niet, praat er me nooit meer over! Critiek is òf pedant geleuter zonder geur of zin. Of het is Poëzie. Sterkte! En als je X. mocht ontmoeten, doe hem dan mijn hartelijke groeten, want ik ben au mieux met hem.

Met hartelijke, etc.....

Aan een buitenlandsch belangstellende

Gij wilt u op de hoogte stellen van het Nederlandsche geestesleven en de Nederlandsche letterkunde in het bijzonder en het boezemt u belang in te weten wat er bij ons omgaat.... Ofschoon ik voor u een teleurstelling en voor onzen nationalen trots een pijnlijk eindoordeel vrees, wil ik u gaarne met wat ik weet ten dienste staan.

Maar dan moet ge ook beginnen, Aanzienlijk Vreemdeling, met u ietwat ernstiger voor te bereiden. Gij zendt mij nu twee drukwerkjes toe met het verzoek u te willen melden of ze bruikbaar zijn als eerste handleiding. Ik kende ze niet, maar ik heb ze te uwen behoefte nauwkeurig bestudeerd. Groote goedheid, waar hebt ge deze merkwaardige geschriften op den kop getikt? Ik ben u eigenlijk zeer erkentelijk. Zonder u zou ik waarschijnlijk geen gelegenheid gekregen hebben er kennis mee te maken. En dan zou ik heel wat gemist hebben.

Wie denkt dat hij ergens iets van afweet, heeft altijd ongelijk. Vroeger verkeerde ik in de meening, dat ik zoo'n beetje op de hoogte was van wat er in de Nederlandsche litteratuur omgaat, maar nu wordt mij plotseling door het Ministerie van Buitenlandsche Zaken (dank zij uw bemiddeling) het bestaan van den romancier dr. Baeke geopenbaard, en tegelijkertijd ontdek ik in het handboek van Bernard Rang, een aanbeveling van het werk van een romanière, Ida Westerman, die hoewel nog jong, toch in één adem met Carry van Bruggen genoemd wordt. Dat zijn dus twee inktvliegen, twee totaal nieuwe letterkundigen, in één klap! Wel bezit ik in mijn bibliotheek een roman genaamd 'Ida Westerman', het boek van Van Eckeren, dat ik uit zijn oeuvre verkies; maar een schrijfster van dien naam kende ik niet, hetgeen waarschijnlijk een schande is, want het overzicht van dr. Rang is zeer beknopt en alleen héél befaamde figuren worden er in vernoemd. Ik heb dat opstel gevonden in het rare boekje dat gij mij deed toekomen:

‘Weltliteratur der Gegenwart’ - en ik heb daar nog tal van interessante details uit opgediept. Een zekere Louis Couperus, van wien ik in mijn omgeving altijd veel goeds had hooren vertellen, blijkt echter niets anders dan een ‘routinierter Vielschreiber; ein geschickter Journalist und tüchtiger Geschäftsmann’ te zijn geweest. Zijn boekjes zijn ‘kalt und kitschig’ en zij doen denken aan ‘Makartschen Monumentalmahlereien’. Afgedaan is dus die mijnheer Couperus.

Dadelijk daarop lees ik iets over den heer Boutens in verband met Henriëtte Roland Holst. ‘Neben Roland Holst wäre als Lyriker nur der ihr an Menschenliebe wohl ebenbürtige, wenn auch nicht Sozialistisch gesinnte, P.C. Boutens, zu nennen.’

Ik heb nooit geweten dat menschenliefde het meest in het oog vallende van Boutens' lierdicht was. Verder merk ik op hoe het woordje ‘nur’ in dezen zin beteekent, dat J.H. Leopold en J.A. Dèr Mouw, op wie wij in onze domheid en onschuld hoogen prijs stel-

den, niet in de schaduw kunnen staan van den heer Adama van Scheltema, die hier met instemming vermeld wordt. Onder onze groote mannen moeten wij dus verder Jan Fabricius Senior rekenen, hetgeen ik ook niet wist; terwijl mij terzelfder tijd geopenbaard wordt dat de heer Querido een geniaal schrijver was naast die prulprozateur van een Couperus (zie boven). Arthur van Schendel, dien ik altijd voor een oprechten vriend hield, blijkt het afschuwelijk achter de mouw te hebben. Volgens uw geleerde Duitsche geschiedschrijver onzer letterkunde heeft hij in het geniep een bundel vertellingen geschreven, 'Schuim en Asch' genaamd, onder het pseudoniem: 'J. Slauerhoff'. Verder schreef hij 'Het Fregatschip Maria'. En wij vragen ons af wat Johanna misdaan heeft. Behalve de meervermelde Ida Westerman 'die noch jonge Ida Westermann', en de 'sympathische' Anna van Gogh-Kaulbach, leerde ik als schrijfster van letterkundige beteekenis kennen: Annie Salomons, Carry van Bruggen, Marie Verhoe-

ven-Schmitz, Jo van Ammers-Küller en Marie Coenen, waarbij niet vermeld wordt of het de zuster van Frans is.

Van de jongere schrijvers worden genoemd: A.M. de Jong, met den cyclus van Meryntje Geyzen, die door al die Y-grecs aanzienlijk aan deftigheid wint. De schrijver van dit overzicht maakt met een bedenkelijk uiterlijk gewag van De Jong's socialisme; maar stelt ons dan gerust omdat hij zich desalniettemin vol liefde in de kinderziel heeft kunnen verplaatsen.

Tenslotte ontmoet ik een zekeren Albert Holman en verzekert de hooggeleerde schrijver, in tegenspraak met alle andere deskundigen, mij, dat Roel Houwink: 'eine der bedeutendsten Persönlichkeiten der jüngsten Dichtergeneration Nederlands' genoemd moet worden. Ook las ik nog iets over een zekeren heer Doncker, met ck, terwijl bijzonderlijk de heer R. Blijstra genoemd werd. Nu heb ik niets tegen den heer Blijstra, maar ik vind het zoo vreemd dat men speciaal hem citeert, terwijl in dit barokke stuk de volgen-

de namen ten eenenmale ontbreken: Aart van der Leeuw, Jacob-Israël de Haan, A. Roland Holst, J.C. Bloem, J.W.F. Werumeus Buning, M. Nijhoff, J. Slauerhoff, M. Ter Braak, S. Vestdijk. Deze allen hebben toch wel iets meer in de litteraire melk te brokkelen dan de heer R. Blijstra, wien ik overigens wel een kleine opmontering gun.

Hierop volgt van denzelfden heer doctor Bernhard Rang een overzicht van de Vlaamsche letterkunde. Hij overschat Guido Gezelle, Rodenbach en Pol de Mont. René de Clercq's kinderachtige volksliedjes worden hemelhoog verheven, terwijl Karel van de Woestijne slechts terloops ter sprake komt. Een nobele figuur als Jan van Nijlen wordt natuurlijk verzwegen en het is meer dan belachelijk om Achilles Mussche te noemen, wanneer men Marnix Gijsen niet blijkt te kennen. Wanneer Cyriel Verschaeve en Paul van Ostayen in één alinea genoemd worden, lijkt het mij toe dat het er in den geest des schrijvers zonderling uit moet zien. Het proza van De Bom, Vermeersch en Lode Baekelmans

wordt geprezen ten koste van dat van Karel van de Woestijne. Maar gelijk het altijd het geval is voor domme menschen, is ook voor den heer Bernhard Rang Felix Timmermans het neusje van de litteraire zalm in Vlaanderen. Het grove, laag bij de grondsche, geheel op een uiterlijk succes gerichte maakwerk van Timmermans, wordt hier in drie delireerende bladzijden behandeld, terwijl van den grootsten Vlaamschen prozaschrijver van dezen tijd: Willem Elsschot, gezegd wordt dat hij 'kurz erwähnt verdient zu werden'. Maurice Roelants wordt heelemaal niet vermeld; en toch weten wij allen dat 'Komen en Gaan' een dieper beteekenis heeft dan het heele oeuvre van Ernest Claes bij elkaar. Ook Walschap's prachtige 'Adelaïde' bleef den heer Rang onbekend, om nog te zwijgen van het kleine meesterwerk van Joris Vriamont 'De Exploten van Tabarijn'. Behalve Gijsen zijn ook Richard Minne, Raymond Herreman en nog eenige jonge lierdichters buiten den gezichtskring van dezen handboekschrijver gebleven.

Een boekje dat zoo stampvol onjuistheden zit, dat zich kenmerkt door zulke dwaze en tactlooze appreciaties, waar een zoo verbijsterend gebrek aan onderscheidingsvermogen uit blijkt; een overzicht dat bovendien zwart ziet van de fouten in namen en titels, is ten eenenmale onbruikbaar. Het geeft behalve onjuiste inlichtingen, een totaal vervalscht beeld van de litteraire verhoudingen en van de waarde van onze letterkunde. Smijt het boek dus zoodra gij het van mij terugontvangen hebt (ik zal het u aangeteekend zenden) op de mestvaalt.

Ik kan mij over zulk een machteloos knoeiwerk toch zoo verduiveld nijdig maken. Toevallig ben ik nu in staat de mededeelingen van den hooggeleerden Bernhard Rang over de Nederlandsche litteratuur met mijn eigen ervaringen te vergelijken. Maar wie zal het mij kwalijk nemen dat ik de hoofdstukken over de Finsche letterkunde of over de IJslandsche, waarbij het ons onmogelijk is de beweringen te verifiëren, hartgrondig wantrouw? Het is natuurlijk mogelijk dat die

hoofdstukken iets beter zijn, want zij zijn van een anderen schrijver. Ik zal mij dus wel wachten om er een oordeel over uit te spreken. Ik zeg alleen wat ik weet en wat ik verantwoord kan: namelijk dat de Stadtbibliothekar Dr. Bernhard Rang een aartsbroddelaar is, die schrijft over aangelegenheden, waar hij de allereerste beginselen nog niet van kent! Maar de andere brochure, welke ik door uw vriendelijke zorgen ontving is nog véél gekker en nog veel schandelijker. Want deze is niet door een buitenlander, maar door een landgenoot vervaardigd en, wat nog het allerergste is, door een van onze departementen uitgegeven. Hoe komt gij aan dit prulproduct? Hebt gij er uw kostelijke franken voor neergeteld of heeft ons consulaat u dit drukwerk verschaft, bijwijze van propaganda voor ons land? Ik kan mijn oogen maar niet gelooven, wanneer ik het titelblad bezie en lees wie de verantwoordelijkheid voor dit averechtsche werk draagt. Het Ministerie van Buitenlandsche Zaken, na 'De Witte' het schoonste sieraad van het

Plein en dus van 's-Gravenhage, is aangeblazen door een geest van modernisme, aan reclame gaan doen!

Zonder één oogenblik te denken aan de talloze geslachten van ambtenaren, die zich op Oud en Nieuw Eik-en-Duinen in hun kisten om en om liggen te wentelen, heeft ons deftigste departement een reclameboekje doen samenstellen, dat nu in een beeldig en loyaal getint bandje in den handel verkrijgbaar blijkt te zijn en ook in uw handen geraakt is. De titel van het werkje is niet voor de poes: 'Handbook of the Netherlands and Overseas Territories'. Ik weet natuurlijk niet wie het geschreven heeft. Daar komt een mensch nooit achter wanneer het ambtelijke publicaties betreft. Ik heb het ook niet gehéél gelezen, omdat het grootste gedeelte ervan mij niet boeit en ik alle elementen voor een oordeel daarover mis. Maar wel kan ik je dit, sub rosa maar met nadruk, verklaren: als alle hoofdstukken zóó onbetrouwbaar, systeemloos en onvolledig zijn als het hoofdstuk 'Art and Literature', doet men

beter met dit drukwerk de kachels van het ministerie aan te maken, terwijl ik jou adviseer het zoo snel mogelijk naast het proza van dr. Rang op de vuilnisbelt neder te vlijen. O, dat kapittel over kunst en letteren! Het is maar goed, dat het bestemd is voor aanzienlijke vreemdelingen - vergeef mij dezen uitval! - die van hun gezond niet af, benevens van toeten noch blazen weten en dus niet tot eenige verificatie in staat zijn. Voor allen die ook maar een héél klein beetje weten van de materie, waar dit hoofdstukje over handelt, is het een wonderbron waar zij beurtelings verbijstering en vermaak, ergernis en lachlust uit putten. Ik zal voor de aardigheid eens de moeite nemen het van a tot z door te gaan om hier en daar te uwen behoefte een kanteekening te maken.

Na eenige officieele gegevens over musea en museumbeheer komt de hedendaagsche kunst ter sprake. Maar daarbij wordt met geen enkel woord gerept van Willem Paerels, Matthieu en Piet Wiegman, Wieggers-

ma, Willink, Pijke Koch, e.a. Wat de deskundige van het Plein 'the now living generation' noemt is een stelletje overrijpe verfmaarschalken, die sedert jaren geen teeken van leven meer geven. Bij de grafische kunstenaars mist men Fokko Mees, mist men Oepts, kortom mist men.... àlle aanwezigen. Ook in deze branche worden alléén zij genoemd die in het graf verdwenen zijn of aan den rand daarvan ongeduldig trappelend op hun beurt staan te wachten. Verder wordt gesignaleerd 'the rather scarce art of caricature'. Daar hadden wij een Albert Hahn in. Maar aangezien dat een vènt was en bovendien een bekwaam teekenaar komt hij niet in aanmerking. Wel echter de heer Dr. Louis Raemaekers. Wat doet die sukkel in de kou en wat heeft hij met humor of satyre uit te staan? Voor dit raadsel is maar één verklaring. Men heeft ontdekt dat hij de caricatuur van een kunstenaar is en dat zijn producten caricaturen van teekeningen zijn. De architecten komen er vrij goed af. Alleen heeft men, nota-bene, Brinkman en Van der

Vlugt 'vergeten'. Het is merkwaardig hoe vergeetachtig hoofdambtenaren kunnen wezen, behalve die welke verbonden zijn aan het instituut der directe en indirecte belastingen. Zoo is de geheele cinematografie 'vergeten'! Van Joris Ivens, die in gansch Europa een Nederlandschen naam heeft doen klinken, heeft men te 's-Gravenhage nimmer vernomen.

Onder de kunsthistorici 'vergeet' men Dr. A. Pit, die alléén waarschijnlijk meer in zijn mars heeft dan alle uitverkorenen en voluitgenoemden te samen. Totnutoe staan we hier tegenover een ietwat wezenloos, stelselloos, slordig geschrijf, dat echter, bedenkende waar het vandaan komt, nog wel lauwtjes en met voorbehoud te aanvaarden valt. Maar zoodra men aan de letterkunde toekomt, wordt het radicaal en onherstelbaar hommeles. Kunst, beeldende kunst.... daar is nog over te praten. Een schilderij kan men aan den muur hangen en soms met een zoet winstje van de hand doen, een huis heb je nodig om in te wonen. Schilders en archi-

tecten hebben eenig nut. Maar schrijvers! Dat is uitvaagsel, kaf. Pffft, dat blaas je weg, zóó van je hand. Het schijnt dat je d'r een paar moet noemen in zoo'n boekje. Vervelend genoeg. Zeg lui, noem eens een paar namen van schrijvers....

Zoo vinden wij hier, in een waarlijk kakelbonte rij, eenige auteursnamen, welke zooals ze naast elkaar staan iedere beteekenis missen. Bij de voormannen van de beweging, welke men met het toevallige jaartal tachtig aanduidt, 'vergeet' men Dr. Frederik van Eeden. Wie daarop kijkt is een kniesoor. Wel wordt hij elders genoemd: maar dan tusschen Margot Antink en Herman Heyermans in, te midden van het rommeltje der prozaïsten.

Het is natuurlijk nooit bij de pennelickers opgekomen dat er nog een andere hiërarchie, dan de ambtelijke bestaat. En wat de chronologie betreft erkennen zij alleen de opeenvolging der bevorderingsdata.

Ik begrijp overigens wel hoe het gegaan is. De namen, die de heeren elkaar hebben toe-

geroepen al naar zij hun invielen, hebben zij netjes op rijkspapiertjes geschreven en daarna hebben ze die in een venerabelen referendarishoed, met het geweten dat een Nederlandsch ambtenaar kenmerkt, langdurig door elkaar gehusseld. Toen heeft men opgelezen. Zoo staat C.A.J. van Bruggen (wat doet die in een zóó beknopt overzicht der Nederlandsche Letteren?) ver boven een zekeren Jac. van Looy, die gedoemd wordt, de zielepiet, arm in arm met Alie Smeding de 'Hall of Fame' binnen te wandelen. Dit zijn echter nog maar grapjes.

In trouwe, in ernst (in *bitteren* ernst) kent gij den romancier Dr. Baeke? Wie is Dr. Baeke? Ziehier de vraag waar ik, sedert ik mij voor jouw plezier in het Proza van het Plein verslikt heb, iedereen mede begroet; hetgeen mijn reputatie, welke toch al aan cautie onderhevig is, geen goed doet. Maar het is toch ook verduiveld onaangenaam als men denkt eenigszins thuis te zijn in de vaderlandsche letterwereld en men blijkt Dr. Baeke niet te kennen. Zoo maar Baeke. Niet Piet Nicolaas

of Theodoor Baeke. Neen, Baeke sec. Ik vrees dat hij verwant is aan den romancier Q.A. de Ridder, hier eveneens met onderscheiding vermeld. Kent gij Quirijn Adelfons de Ridder? Kent gij J.L.F. de Liefde? Bij het lezen van dien naam ging me een flauw licht op. Maar ik dacht vast dat dit geslacht, indertijd door den heer K.J.L. Alberdingk Thijm te Haarlem, althans door een van zijn kornuiten, uitgemoord was of dat het zich in de orgelbranche geretireerd had. Alweer een illusie minder....

Deze zinnelooze opsomming van bekende, vaagbekende, gunstig en ongunstig bekende, alsmede totaal onbekende namen is ridicuul. Maar helaas niet alléén ridicuul. Het zoo onhandig en lichtvaardig omspringen met een materie als deze is een schandaal. Wanneer men op het Plein eenige primaire ontwikkeling en daarbij een klein beetje inzicht had bezeten, zou men, gezien den aard en het doel van dit werkje, de geestelijke stroomingen summier maar scherp gekarakteriseerd en daarbij, en marge, enkele, héél weinige,

hoofdfiguren geschetst hebben. Wat heeft men in het buitenland aan namen, waaraan men geen enkele voorstelling kan verbinden? Terwijl daarentegen algemeene denkbeelden, indien men ze klaar en intelligent weet te formuleeren, overal begrepen kunnen worden. Men had, om ons tot de persoonlijkheden te bepalen, van de prozaschrijvers Louis Couperus afzonderlijk dienen te noemen, omdat hem een plaats apart toekomt èn omdat vrijwel zijn gansche oeuvre voor buitenlanders toegankelijk is in de voortreffelijke vertalingen van Alexander Teixeira de Mattos. Verder, royaal zijnde, Emants, Van Deyssel, Van Looy, Robbers, De Meester, Coenen. Uit de daarop volgende periode: Arthur van Schendel. Maar het werk van onzen grootsten levenden prozateur is niet tot Buitenlandsche Zaken doorgedrongen. Zijn naam, de naam van Arthur van Schendel komt in dit handboek *niet* naast die van Dr. Baeke voor! Wel kent men natuurlijk, gelijk ik al vermeldde, Alie Smeding. Waarschijnlijk leest men op de bureaux, tusschen

twee dossiertjes door, een paar lekker warme pagina's van 'De Zondaar'. Doch voor den zeewind, die uit een boek als 'Het Fregatschip Johanna Maria' aan komt waaien zijn de surnumerairs en de commiezen als de dood zoo bang.

Dus: Van Schendel. En daarnaast Aart van der Leeuw, Prof. P.H. van Moerkerken en de schrijver van de 'Overpeinzingen van een Bramenzoeker'. Al deze auteurs vallen buiten den Gezichtskring van het Departement. Neen, dàn: Johanna Breevoort, G. Schrijver, om van Dr. Baeke nog te zwijgen. Zelfs hebben de heeren Henri Borel ergens uit den droesem opgevischt. Maar Dirk Coster is 'vergeten'. Wij gaan weer een tijdperkje verder: R. van Genderen Stort? Onbekend! Dr. P.H. Ritter Jr.? Onbekend....

De jonge mensen, die, nu tusschen dertig en veertig jaar oud, de echte, levende, actieve krachten van de Nederlandsche letterkunde zijn, de eenige waarmede een buitenlander als gij, die zich werkelijk voor onze kunst interesseert, contact zal zoeken? Men-

no ter Braak, E. du Perron, S. Vestdijk, H. Marsman, J. Slauerhoff, Albert Helman, mijnentwegen zelfs Antonie Donker en A. den Doolaard? Onbekend, onbekend, onbekend!

Met zoo'n scherpe scheiding te maken, willen de samenstellers van dit overzicht natuurlijk duidelijk doen voelen, dat er toch een jaar of vijftien, tien geleden nog wel zooiets als een Nederlandsche litteratuur-in-miniatuur bestond; maar dat het nu uit is, voor goed en definitief uit. Dr. Baeke behoort tot de 'haute époque', met Johanna Breevoort begint de decadentie al; na J.L.F. de Liefde, de laatste der mohicanen, is het helaas definitief gedaan. Dan komen er nog wel een paar schreeuwende idioten, maar daar praten we liever niet over. Zoo iets is altijd vervelend. Il faut laver son linge sale en famille. Neen, zeg nu zelf, waar of niet?

Proza, meent de optimist in me, is nooit ons sterke punt geweest. Maar de poëzie, het lierdicht is (ná de Nieuwe Haring, Ds. Geel-

kerken en de Dierbare Toon natuurlijk) Neerlands onvolprezen specialiteit. Zoo'n troetelkind zal toch door de Bakers op het Plein wel met zorg en teederheid behandeld worden. Mispoes! Hier volgen, met Haagsch attest, de 'Dutch Poets of the First Rank': C.S. Adama van Scheltema.... Er zijn veel menschen die Scheltema hooger stellen dan ik doe en dat kan ik best hebben; maar het is mij nog nooit overkomen dat iemand, die ze alle vijf bij elkaar had, hem in mijn bijzijn een dichter van den éérsten rang noemde. Op gezegden eersten rang staat hij met vele anderen, waarvan er slechts héél enkele daar volkomen op hun plaats zijn. In dit voorste gelid ontdek ik zonder verbazing (niets verbaast mij meer) maar toch met een zekere onwennigheid, Frans Bastiaanse, Frans Mijnsen, Willem de Merode en Nellie van Kol. Het poëtisch oeuvre van Nellie van Kol ken ik niet en wil ik ook voor geen geld van de wereld leeren kennen. Maar ik brand van verlangen om de Verzamelde Verzen van Frans Mijnsen te lezen.

Ge hebt het hoop ik al gezien: óók hier weer precies dezelfde verhaspeling der verhoudingen. Veel te veel namen, namen die hier absoluut niet hooren, terwijl andere, die ik niet missen wil, ontbreken.

En hoe eenvoudig is het! Als men om het cijfer 80 de drie namen Kloos, Verwey en Gorter gegroepeerd had (Perk is op B.Z. onbekend); en men had van de tusschengroep: Leopold, Boutens, Henriette Roland Holst en Adwaita; van het ‘geslacht van 1905’: A. Roland Holst en Bloem genoemd; had men plaats genoeg overgehouden voor Nijhoff en vervolgens voor Marsman en Slauerhoff. Wanneer men weinig namen noemt, is het destemeer noodig ze met overleg te kiezen. Dit overleg en de onontbeerlijke elementaire wetenschap waren hier echter geen oogenblik voorhanden. De Nederlandsche Critiek is in dit overzicht niet behandeld. Het komt mij echter voor dat gij over dit verzuim de heeren samenstellers niet lastig moogt vallen. Men kan niet het onmogelijke eischen; een iegelijk weet, dat men al sedert

onheugelijke tijden in alle Openbare Gebouwen critiek schuwt gelijk de droes. Het tooneel werd schandelijk oppervlakkig; de muziek zonder onderscheidingsvermogen behandeld. Een figuur als Dr. Alfons Diepenbrock, die voor het lot van de Nederlandsche muziek beslissend is geweest, had veel scherper geschetst behooren te worden; terwijl men wellicht de musische fenomenen Jan van Riemsdijk en Clinge Doorenbos beter voor binnenlandsche consumptie te Epe en Bussum had kunnen bewaren.

Het zou mij spijten als er misverstand tusschen ons groeide, en ge zoudt denken dat ik grapjes maakte. Sta mij daarom toe nog eens duidelijk en nadrukkelijk mede te deelen, hoe het hoofdstuk 'Art and Litterature' uit het officiele oranjebovenboekje, dat den weidschen naam draagt van 'Handbook for the Netherlands and Overseas Territories' van A. tot Z. en door en door slecht is, liederlijk slecht, zóó slecht dat men, om het precies te zeggen, zijn toevlucht tot de populaire terminologie moet nemen: verrot slecht. Dit

stumperig en kinderachtig geschreven opstelletje is een grauwe, vormlooze massa, waaruit wij, als wij de hengelsport beminnen, een ongelimiteerd aantal onwaarheden, slordigheden, scheeve of onjuiste voorstellingen en waardevervalschingen kunnen opdiepen.

De voorrede van het boek is geteekend door Dr. J.A. Nederbragt, directeur van de economische en consulaire afdeling. Wat zou de heer Nederbragt gezegd hebben indien een van zijn bedienden hem een artikeltje had voorgelegd, waarin vermeld stond: 'De belangrijkste stad van Nederland is Groningen; andere boeiende centra zijn Apeldoorn, Kampen, Bussum, Weert, Bleiswijk, Medemblik, Den Briel en Kakavee.' Deze laatste plaats bestaat niet, maar Dr. Baeke óók niet. Of als een ander aanzienlijk Penvoerder van het Plein had laten drukken: 'Political figures of the first rank are Braat, Duymaer van Twist, Jansen, the other Jansen, prof. Gerretson, Dr. Boon and Terpstra'. Lach niet, als het u belieft. Dit alles is *niets*

gekker, geen háár stompzinniger, dan het vergeten van Arthur van Schendel en het noemen van Johanna Breevoort of J.L.F. de Liefde en het verzinnen van Dr. Baeke. En in dit verband komt er een vraag bij mij op. Waarom raadpleegt men in zoo'n geval niet een beëdigd deskundige? Dr. N.A. Donkersloot (Firma A. Donker) is een gerenommeerd en solide adres voor het uitvoeren van alle critische werkzaamheden. Ook aan huis te ontbieden. Ik kan u deze onderneming ten zeerste aanbevelen. Dit is een gratis reclame en ik krijg géén procenten van de opdrachten, welke ik aanbreng. Maar heeft Dr. Nederbragt gedacht, waarom zou ik een kostelijke vijftig gulden uit 's rijks kas in Dr. Donkersloot's zak doen verdwijnen voor zoo'n flutgeschiedenis als 'Art and Litterature'? Dat stukje flansen we zelf in mekaar. En als de Heeren er zich te hoog voor voelen (ze zijn er après tout te goed voor zich met zulke nonsens op te houden) moet een van de bodes het maar doen. Een welgeschapen bode moet alles kunnen, zelfs dat....

Ik heb de innige overtuiging dat men de rest van het boek met scrupuleuze zorg bewerkte, dat er verder niets in ‘vergeten’ werd, dat het zonder twijfel met vaderlandschen ernst en departementale grondigheid opgesteld, nagekeken en herlezen is. Het zal zeker een voorbeeldige arbeid zijn.

Behalve dan dat ééne hoofdstuk (‘dat toch niemand leest’).

Als er één klein technisch detail verkeerd is aangebracht zijn we onteerd. Maar de grootste prozateur mogen we, met een opgewekt en rustig hart, vergeten.

Dit is nu Nederland! Het land waarvan men zeker nooit zal kunnen getuigen, wat Dr. Curtius van Frankrijk zeide: ‘un pays où la nation entière considère la littérature comme l'expression représentative de ses destinées’. Godlof, zegt dr. Nederbragt. Arm Nederland! zeg ik.

Ik voel me tegenover u, een man met ervaring en smaak, niet op mijn gemak, nu ik weet, dat gij dit schriftuur in handen gehad hebt. Sta mij toe u de verzekering te geven,

dat niet alle Nederlanders zoo koeïg stom zijn als de auteur van dit proza en dat onze letterkunde er niet zoo haveloos en tweederangs uitziet als hij u die geschilderd heeft! Ik zal een keur van handboekjes samenbrengen en u die zoo spoedig mogelijk opzenden, ten einde daarmede ook zoo spoedig mogelijk den deplorabelen indruk bij u gewekt door deze ministerieele compilatie uit te wisschen.

Met mijn verontschuldigen en etc., etc....

Aan Theodoor De Saint-Juste Milieu

Is het niet, Theodoor, een der kenmerken van de vriendschap, dat men elkaar kan zeggen waar het op staat, zonder dat er onmannelijke boosheden op volgen? Ik wil van die situatie thans gebruik maken. Uw laatste brief dwingt mij er toe. Gij verwijt mij daarin een openhartigheid, welke geen grenzen erkent; een krachtadigen toon en een volkomen gebrek aan eerbied voor de parlementaire gebruiken en vormen. Gij hebt gelijk, dat gij uw meening niet onder stoelen en banken steekt, ik ben de eerste om dat te waardeeren. Het pleit voor uw karakter. Maar het pleit niet voor uw intelligentie en uw menselijkheid, dät gij een zoodanige meening zijt toegedaan. Toch begrijp ik dat van u volkomen. Gij zijt het type van den beschaafden diletant. Gij zijt de jonkman uit een keurig Nederlandsch milieu, waar de schoone kunsten met mate geëerd worden, gij hebt een welverzorgde opvoeding geno-

ten en gij onderscheidt u van uw lotgenooten doordat gij een fraai boek boven een voetbalmatch, een fraai concert boven een film van Greta Garbo stelt. Gij beschikt over eenige belezenheid, welke maakt dat er met u te praten valt en daar gij vlot, slechts ietwat te joviaal studentikoos, schrijft, staat gij op goeden voet met de litteratuur. Maar.... het geestelijk verkeer is voor u géén *levensquaestie*.

De litteratuur is de reden, noch de rechtvaardiging van uw bestaan. Wanneer morgen, door de een of ander booze fee, de toegang tot het geestelijk leven u ontzegd wordt, blijft ge ongeveer wie ge zijt en gij zoudt er op den duur niet minder gelukkig om voortbestaan. De kunst is in uw leven het aangename, een sierlijke bijkomstigheid, welke gij niet gaarne zoudt missen, maar die gij toch, als het moet, derven kunt. Gij hebt er u niet mede vereenzelvigd. Gij zijt er niet in ópgegaan. Neen, gij zijt en blijft de deftige heer, te zeer vervuld van zijn heer-zijn, te zeer overtuigd van zijn deftigheid, die in zijn vrij-

en tijd wel eens gaarne een goed stuk proza, een edele rijmproeve leest en die wel eens gaarne naar verheven muziek luistert of een boeiend schilderij beziet. Kortom, Theodoor, gij zijt het volmaakte type van den sympathieken buitenstaander: den Liefhebber.

Vandaar dat gij zoo keurig kunt debatteeren, vandaar dat gij zoo parlementair kunt blijven. De vraagstukken, welke gij met min of meer competentie behandelt gaan u, in laatste instantie, *niet* aan. Zulk redeneeren is voor u een ontspanning een oefening. Gij praat als Brugman en volgens de regelen van de praatkunst, met een olympisch gemoed. Waarom ook niet? Waarom zou uw gemoed bewogen zijn? Gij kunt even rustig spreken over de schoone letteren, als over het voordeel van de borsalino's boven de bolhoeden. Gij verdedigt een stelling, een meening, een opvatting. Zeker. Maar het blijft een spel. Het is strategie met looden soldaatjes. Gij verdedigt uw leven niet, mijn beste Theodoor.

Uw liberale zin en uw hoogachting voor par-

lementaire uitdrukkingswijzen komen voort uit een fond van onverschilligheid.

Ik geloof, dat hier de kern schuilt van ons verschil van meening. Is het een verschil van meening? Neen. Het is een verschil van aard. En daarom is het met uiteenzettingen en goeden vriendschappelijken wil niet uit de wereld te helpen. Desondanks is het niet zonder belang onze tegen elkander geplaatste stellingen met duidelijke woorden te karakteriseeren. Ik zie u daar plechtig zitten met uw geestesgesteldheid, die zoo wel past in het kader van de Witte, dat monument van burgerdeugd en middelmatigheid, waar het zoo heerlijk rustig, fatsoenlijk en parlementair is en waar iedere stemverheffing misplaatst lijkt, om van scheldwoorden nu nog te zwijgen. Gij moet u in dat Paleis der Gepensionneerdheid wonderwel thuis voelen. Er is in de atmosfeer dat verrukkelijk onzijdige en dat karakterloos gedistingeerde, dat voor u de essentie is van het leven eens Hagenaars, eens Hollanders van Goeden Huize. Denk niet, dat ik een vriend ben

van de luidruchtigheid, de zware woorden en de vloeken. Ik houd als gij van een kalm en teeder leven. Maar... voor mij zijn er grenzen, die gij, helaas, niet kent. Er zijn momenten in het bestaan, waarin ik bemerk, dat het noodzakelijk is de gulden glorie der schemerlampen gedag te zeggen en de gezellige kletspraatjes te laten schieten; dat het noodzakelijk is herhaaldelijk en met nadruk te vloeken; dat het onontbeerlijk is hartstochtelijk en met overtuiging te schelden. Er zijn oogenblikken, waarin ik aan den lijve voel, dat het meenens begint te worden. Redeneeren is heel aardig. Ik doe het graag. Ik heb met u, Theodoor, menig vriendelijk en aangenaam twistgesprek gevoerd. Maar het is en blijft een amusement. Er gebeurt niets als men praat, er verandert niets door praten. Wanneer er brand is, kan men de vlammen niet uitpraten. In een zondvloed kan men niet drijven op een volzin. Wel op een talhout. Dit bewijst de superioriteit der talhouten. En denkt gij een inbreker te bekeeren met een puntige peroratie?

Gij moet overtuigen, luidt uw spreuk. Maar ik wil mijnheer X.Y. of Z. niet overtuigen! Ik zou mij doodschamen, wanneer die personen zich, overtuigd door redeneering, aan mijne zijde schaarden! Ik wil niet anders dan die heeren de overtuiging van mijn diepe, onverwoestbare verachting geven. Ik wil hun onmiskenbaar doen bemerken, dat ik walg van hun bedrijf, dat ik vies ben van hun adem welke de atmosfeer verpest.

Redeneeren? Maar, Theodoor, waar denkt gij aan? Ik redeneer met menschen die ik acht, waardeer, bemin. Ik kàn met den besten wil van de wereld niet redeneeren met individuen, die voor mij minder zijn dan de inhoud der toilet-emmers. Zwijg er dan over, zegt ge. Vriend Theodoor ik vraag niet beter. Maar ook dat is mij onmogelijk. Wanneer gij welgemoed uw huis verlaat en gij glijdt op uw stoep uit over de onwelvoeglijkheid der straathonden, zijt gij wel verplicht kennis te nemen van het bestaan van die diertjes en ik ben er bijna zeker van, dat gij het doen zult met een hartigen vloek. Nu,

precies zoo vergaat het mij, wanneer ik een artikel van den een of anderen grootmeester der vaderlandsche dagbladcritiek onder de oogen krijg. Ge ziet, dat wij au fond niet zoo heel veel verschillen. Alleen transposeer ik in het geestelijk leven de reacties, welke gij alleen in de dagelijksche realiteit kent. Wanneer ik uitglij over de vuiligheid van den heer X, zeg ik ook: 'Bah, smerig beest'. Maar dat mag niet, volgens u! Moet ik dan met den heer X. gaan discussieeren? Spreekt gij den fidel van uw buurman, ernstig, bestraffend en opvoedend toe?

Begrijpt gij mij nu, Theodoor?

Voor menschen die in de geestelijke wereld thuis zijn, die er in lèven, gelijk gij in Den Haag, zijn er oogenblikken, waarin zij niet anders kunnen doen dan gij, wanneer gij uitglijdt over wat nog beter een bananenschil had kunnen zijn; waarin zij vloeken en schelden; waarin zij, ook al zijn zij nog zoo welopgevoed en vriendelijk van gemoed, niets anders kunnen, mogen, moeten doen dan vloeken en schelden.

Er zijn nog andere mogelijkheden. Redeneert gij met een vlegel, die u op de tram telkens geniepig op de met eelt bezwaarde teenen trapt? Redeneert gij met een ‘heer’, die uw gade een klap midden in het lieflijk gelaat plaatst? Redeneert gij met een Haarlemschen naaktlooper, die uw dochter te lijf wil? Redeneert gij met den straatjongen, die uw hagelwitten poedel met straatmest kleurt? Redeneert gij met een cliënt van ‘De Stad Hamburg’, die brandt van de intieme begeerte uw lijk van portefeuille en horloge te ontlasten? Neen, Theodoor, gij met uw temperament, uw gezonde leden en de hooge opvattingen, welke gij koestert betreffende uw waardigheid als mensch en staatsburger, gij, zijnde zooals de goden u schiepen, zult bij al die gelegenheid uw speeksel niet vermorsen in nuttelooze rhetorische figuren; gij zult er, razend en schimpend, op los timmeren, omdat uw weldoorvoed lichaam, uw gezin, uw portefeuille en uw poedel u na aan het hart liggen en gij er prijs op stelt het ensemble nog eenigen tijd in zijn geheel te conservee-

ren. Ik ook, Theodoor, wil in mijn wereld leven en blijven leven. En ik denk er niet over mij door jongelui als bovenbedoeld te laten belagen. Ik zal schreeuwen, tieren, spoegen, bijten, trappen. Precies als gij. Wat u veroorloofd is in uw sfeer, zij mij veroorloofd in de mijne.

En alleen omdat gij geen flauw idee hebt van de milieu's, welke ik frequenteer, eischt ge van mij een soort fatsoen, dat gij zelf evenmin bezit, een soort fatsoen, dat overeenkomt met een onbewogenheid, die idioot òf angeliek kan zijn, maar meestal idioot is. Ik hoor uw antwoord: 'wanneer ik, Theodoor, een stukje van X. lees, maak ik mij toch óók niet boos.' En ik wedervaar: dat zou ook heel gek zijn, beste vriend: het stukje van X. gaat u niet aan, gij behoort u niet te bemoeien met zaken die u niet raken en ge moet niet optreden op gebieden, welke voor u gesloten zijn. Mengt gij u in het huwelijksleven van uw buurman, schiet gij op den huisvriend van diens echtgenoot?

Neen, gij moet rustig in Den Haag blijven.

Wandel een grachtje om, drink een kopje koffie bij Riche, gebruik een borrel op de Witte, en ga niet te laat naar bed.... Maar laat òns het geestelijk leven, laat òns daar vechten en modderen. Dat is òns terrein. En wanneer er zoo nu en dan iets moois te zien komt, zullen wij u uitnodigen eens door de tralies te komen kijken.

Bemoei u niet met onze methoden en onze terminologie. Ik maak immers ook geen zorgen over de uwe. Alleen weet ik heel zeker, dat wij in gelijke situaties, maar op een verschillend plan, ongeveer gelijk handelen en spreken! Dat gij dat niet weet (en niet begrijpt) pleit niet voor uw doorzicht. Maar men kan ook zonder doorzicht een brave Theodoor zijn. Ik vertrouw, dat gij tot uw laatsten snik doortrapt netjes zult blijven, een volmaakt Hagenaar die discussieert met de hand voor den mond, een toonbeeld van deugd en betamelijkheid: de Ideale Liberale Buitenstaander.

En wij zijn en blijven de schoffies, die grof in den mond zijn.... helaas, omdat wij, óók voor

ulieden, of ge wilt of niet, de kastanjes al vechtend uit het vuur moeten halen. En al vechtend heeft men geen tijd de epitheta nauwkeurig te controleeren. Wij zijn en blijven de prolurken, ten einde lieden van uw slag in de gelegenheid te stellen, bleekjes en voornaam, de dilettant uit te hangen. Begrijpt ge nu, waarom ik zoo hartgrondig het land heb aan de Kantleden? Om dezelfde reden, waarom de soldaten in de loopgraven de koffijhuis-strategen haatten en minachtten.

Gij hebt gelijk, Theodoor, laten wij netjes blijven tot de dood er op volgt. Laten wij allemaal samen en zonder onderscheid des persoons borreltjes drinken en toastjes houden. Laten wij van de wereld een immense Witte maken, met dikke tapijten en diepe stoelen, waarin wij broederlijk converseeren in den conversatietoon....

Theodoor, ik ben bekeerd: neem mij op in de universeele Broederschap der Betergesitueerde Betamelijken. Ik ben ook zoo jong niet meer. En met het stijgen der jaren krijgt men

behoefte aan de achting der medeburgers. Wilt gij mij voorstellen als lid van uw Bond der Beleefde Banalen? Ik hunker naar aanzien, naar respect, naar den dagelijkschen handdruk van een gepensionneerd majoor van de cavalerie.

Ik begin te gelooven, Theodoor, dat wij het ééns zijn geworden. Of acht gij mij wellicht in staat tot ironie? Dat zou mij oprecht spijten.

Houdt gij u bij de Waardigen; ik voel mij best op mijn gemak bij uw tegenpartij! Tòch met een hand (want er zijn gebieden die wij beiden soms wel eens betreden) van uw etc. etc....

Aan een zuiderbroeder

Hoe nu, goede oude kameraad, wordt ge boos omdat gij plotseling bemerkt, hoe ik uw standpunt niet deel en van meening met u verschil? Kunnen wij dan over letterkundige aangelegenheden niet meer redekavelen zonder stemverheffing en zonder dat gij u aanstelt alsof men u persoonlijk beleedigde? Zijt ge ook al aangetast door den verfoeilijken tijdgeest, welk iedere vrijheid van oordeel en uitspraak verdacht vindt en de wereld bezaaid heeft met de absurde Architectuur der Heilige Huisjes, welke door de voorbijgangers eerbiedig gegroet moeten worden, als eertijds de Hoed van den Landvoogd? Voor een Tell heb ik u nooit gehouden; maar ik dacht toch ook niet dat uw teen zóó lang en uw eerbied voor de gestelde overheden zóó groot was.

Boos zijt gij, heel boos, omdat ik mij verstout heb eenige letterkundige verschijnselen en feiten tot hun ware proporties terug te brengen. Waar steekt mijn zonde? Laten wij de

stukken op tafel leggen. Zie hier het eerste citaat dat uw ergernis wekte:

‘Er heerscht onder de Vlaamsche schrijversbent een soort joviale soldatenkameraadschap, welke zoo nu en dan een beetje krakeel niet uitsluit, maar een hartstochtelijke critiek en een scherp onderscheiden onmogelijk maakt. Mede door het bestaan van vele officieele prijsuitdeelingen, waardoor iedere letterkundige op zijn beurt candidaat of jurylid is, ontstaat een gemoedelijk onder-onsje, waarin de besten als broeders met de stoethaspels verkeerden. In zulk een atmosfeer van bedwelmende welwillendheid klinken duidelijke woorden ongepast; van een brutaal oordeel zonder bijoverwegingen kan er geen sprake zijn en inderdaad brengt men het er zelden verder dan tot formuleeren, op bescheiden wijze, van enkele bezwaren. En als er bij toeval en op zijn onverwachtst eens harde waarheden in het debat geworpen worden, is het eerstvolgende litteraire banket altijd een welkome gelegenheid om de ruzie af te drinken.

Het allermerkwaardigste verschil tusschen de Nederlandsche en de Vlaamsche geestesgesteldheid komt bijzonder duidelijk uit in de laatste twee jaargangen van het maandblad "Forum" 1933 en 1934. In 1933 werd het tijdschrift geleid door een driemanschap met een Nederlandsche meerderheid. De bijdragen werden aan een streng critisch onderzoek onderworpen, dat maar door weinig Zuid-Nederlandsche auteurs zegevierend doorstaan werd. Natuurlijk stond de publicatie open voor mannen als Willem Elsschot, Jan van Nijlen, Richard Minne, Raymond Brulez, Gerard Walschap, maar er was geen denken aan, dat van een Urbain van de Voorde of iemand van zijn kaliber ooit één letter aanvaard zou worden. Bij de reorganisatie, van 1934 heeft men iedere aflevering in twee afdelingen, een Vlaamsche en een Nederlandsche, gesplitst, elk met een eigen redactie. En dadelijk, alsof er háást bij was, dook ook Van de Voorde's pretentieuze en leege breedsprakigheid in Forum op. De Nederlandsche afdeling geeft het

beeld van een bepaalde letterkundige opvatting, hetgeen men erkennen moet, afgescheiden van het feit, of men die opvatting al dan niet waardeert; terwijl het Vlaamsche gedeelte op een gezellig, vriendelijk kransje gelijkt, waar voor Jan en alleman een plaatsje besproken is. Er bestaat tusschen die twee afdeelingen een opvallende afstand in tenue en kwaliteit, welke de geheele verhouding tusschen de Nederlandsche en de Vlaamscheletterkunde kenmerkt. Met den jaargang 1934 van Forum voor ons zien wij heel duidelijk, pijnlijk duidelijk, hoever nog de Vlaamsche cultuur bij de Nederlandsche ten achter staat. En dan begrijpen wij ook ineens waarom een Karel van de Woestijne, een der groote Europeanen, in zijn landje, ondanks officieele erkenningen, zoo bitter eenzaam stond. Hij was te groot. Hij was te bijzonder. En vooral was hij niet exclusief-Vlaamsch, d.w.z. niet provinciaalsch genoeg naar den smaak van zijn tijdgenooten, die er niets voor voelden om door een vergelijking tot de ontdekking van hun eigen bekrompenheid te

komen. Wij behoeven niet te verzwijgen dat als geheel de Vlaamsche letterkunde van nu (in weerwil van enkele belangrijke schrijvers) een pooveren indruk maakt naast de Nederlandsche. En dezen indruk kan men niet wijzigen door auteurs van den derden rang tot grootheden op te blazen.'

Deze uitspraak werd eenige jaren geleden gedaan en nu verval ik in hetzelfde kwaad door het navolgende te beweren:

'Belangstelling voor geestelijke aangelegenheden is er in Vlaanderen te over. Er valt een achterstand in te halen en met niet zelden bewonderenswaardige offervaardigheid wijden belangstellenden uit alle standen zich aan de verfraaiing en de verrijking van hun leven. Ook de poëzie wordt er met edel vuur beoefend en vindt bij een groot publiek aandacht en ingang. Nog onlangs betrapte ik een Brusselschen tramconducteur erop, dat hij de rust aan het eindpunt benutte voor de lectuur van *Gezelle*. En als er een dichter gehuldigd wordt komen honderden eenvoudige zielen door hun aanwezigheid getuige-

nis afleggen van hun bewondering en erkentelijkheid. De onverschilligheid ten opzichte van de Muze, welke den Hollander van nature eigen is - uitzonderingen bevestigen den regel - wordt hier niet aangetroffen. Waar begrip ontbreekt, cultiveert men hier ten minste den *eerbied* voor de schoone letteren. Op deze wijze is er in Vlaanderen een atmosfeer ontstaan, waar de dichtkunst zich vrijelijk en met welbehagen ontplooiën kan. Er wordt dan ook krachtig gerijmd!

Maar tegenover deze gunstige factoren, staan ook enkele niet geringe bezwaren, welke het ontstaan van een waarlijk belangrijke letterkunde belemmeren. Het pijnlijkste nadeel in België is, dat een indringende en gezaghebbende critiek, die zich zonder aanzien des persoons uitspreekt, tot de groote zeldzaamheden behoort.

Marnix Gijsen is een der scherpzinnigste en onafhankelijkste kunstrechtters en hij heeft menig voortreffelijk opstel openbaar gemaakt; toch is hij - zèlfs hij - niet geheel vrij van de algemeene fout: een neiging om

het geringe op te blazen tot een evenement. Men “ontdekt” hier telkenmale genieën. Nu eens bazuïnt Maurice Roelants rond dat “Elias en de Nachtegale” - een lang niet onverdienstelijk debuut - een *meesterwerk* is; dat het ontstond uit een kruising van Rilke en Alain-Fournier schijnt hem niet te hinderen. Het lijdt geen twijfel dat Maurice Gilliams talent heeft en hij is daarenboven een ingetogen en eerlijk arbeider in den wijngaard, doch van een meesterstuk heeft deze proeve nu juist niets. Kort daarna wordt er luidkeels verkondigd dat Blanka Gijsselen een wonder van Vlaanderen is. Maar het boudste maakte het Raymond Herreman, die ons den verwarden en verbleekten naneef van Rimbaud, Bert Decorte, als goddelijk fenomeen voorstelt.

Een rustig gevoel voor maat ontbreekt hier, omdat men blijkbaar niet over beproefde maatstaven beschikt. De nationale gevoelens, welke hier met zorg aangewakkerd worden, dragen er verder toe bij het oordeel te vervalschen. Ter eere van Vlaanderen,

wil men tot elken prijs (vooral tegenover de Franschsprekende landgenooten) een belangrijke en omvangrijke Vlaamsche litteratuur. En als er niet veel is, blaast men al wat men vangen en grijpen kan tot wereldwonderen op. De drie voorbeelden, uit den allerlaatsten tijd, hierboven aangehaald, zijn zeer treffend. Het spreekt vanzelf dat met dit bedrijf niemand gediend is. De betrokkenen wel het allerminst en voor de Vlaamsche cultuur zijn deze “genieën” van gering nut. Deze neiging tot litteraire grootspraak, gevoegd bij het stelsel der officiele prijsuitdeelingen, heeft de verhoudingen in de Vlaamsche litteratuur totaal scheef getrokken.

Bij tal van jonge Vlaamsche schrijvers, die over een uitgesproken gave beschikken, ziet men het verschijnsel, dat de vroege erkenning hen belet voort te arbeiden aan hun zelfvervolmaking. Een oeuvre van beteekenis komt nimmer gemakkelijk tot stand. En wat ik den meesten jongen dichters ten kwade duid is dat zij het zichzelf veel te ge-

makkelijk maken. Met een lief sentiment en een beetje vindingskracht is men er nog niet! Er is toch nog zoo iets als vormgeving en, in laatste instantie, heeft men toch ook met de taal van doen. Welnu, een normale taalkennis is hier uitzondering, het beeldend vermogen en de prosodische vaardigheid zijn wel zeer verwaarloosd in het land dat een Karel van de Woestijne voortbracht, die zijn taal en zijn vak als geen ander beheerschte. Men begrijpe mij wel: ik denk er niet aan op te komen tegen het gebruik van typisch Vlaamsche woorden, welke aan een gedicht niet zelden een onverwachte kleur kunnen geven; ik protesteer tegen slecht gebouwde zinnen, on-Nederlandsche uitdrukkingen en wendingen, gallicismen en constructies, welke tegen ons taaleigen indruischen. Daarbij komt dan nog, dat tal van volzinnen, zoowel in dicht als on dicht, ook al zijn ze niet verkéerd gemaakt, toch zeer onbeholpen aandoen. Ten slotte is de woordenkeus soms zeer ongelukkig.

Men heeft bijna altijd den indruk te maken

te hebben met mensen, die de grondslagen van het vak dat zij beoefenen niet of slecht kennen. Zoodra zulk een schrijver voor een moeilijk vormprobleem gezet wordt, maakt hij er zich met een Jantje van Leiden af. Ik aanvaard alle vrijheden en ik verwerp de poëtische dogmata; doch ik kom in opstand tegen onmacht en slordigheid.

Een doorwerkt stuk, tot in zijn geringste onderdeelen verantwoord, komt men heel zelden tegen. In het beste geval heeft men altijd te doen met een onmiskenbaar talent in onontwikkelden staat. Erts te over; maar waar zijn de voltooide pronkjuweelen?’

En nu uw tegenwerpingen. Allereerst vindt ge, dat ik te zeer generaliseer. Daar hebt ge gelijk in, maar dit doet een ieder, die van een bestaanden toestand een globalen indruk tracht te geven. Ten tweede mist gij als rechtgeaard Vlaming gevoel voor humor en ziet dus niet wat er van boutade in de aangehaalde beweringen steekt. Verder acht gij de voorbeelden slecht gekozen: Herreman, Gijsen en Roelants zijn, zoo meent gij, lang niet

zulke critieklooze geesten als ik het doe voorkomen.

Laten wij Herreman eerst even bij den kop vatten. Zijn bewondering voor Bert Decorte is mateloos, maar hij beperkt zijn heldenvereering niet tot dit genie. Ik heb hier naast mij liggen een nummer van Herremans lijforgaan waarin hij het over Raymond Brulez heeft. Dr. Menno ter Braak had juist verklaard, dat in een bundel slechte vertellingen, die van Raymond Brulez tot de minst goede behoorden. Maar Herreman noemt, naar aanleiding van *diezelfde* vertellingen, Brulez: ‘onzen Voltaire’, zóómaar alsof het niets is en geen geld kost. En, eenige regelen citeerende, maakt hij zóómaar gewag van de wereldlitteratuur! Van overschatting gesproken!

Tusschen twee haakjes, die Bert Decorte heeft nog meer op zijn geweten. Er is een Vlaamsch dagblad in mijn werkcel gefladderd, waarin ook Johan de Maegt een lofzang op dien jonkman dicht. Die Decorte publiceerde een bundel ‘Germinal’, welke

ik eenigen tijd geleden ter bespreking aan S. Vestdijk zond. Men weet welk een diep inzicht in poëtische problemen deze criticus paart aan een omvangrijke belezenheid. Hij geldt, en niet zonder reden, als een der eerste autoriteiten in ons land en daarbij is hij van nature een welwillend man, vrij van elk vooroordeel. Hij achtte 'Germinal' van Bert Decorte niet de moeite waard er één regel over te schrijven. En diezelfde hysterische woordenpraal, door Vestdijk geminacht, wordt door Johan de Maegt in één adem genoemd met het werk van twee authentieke meesters Guido Gezelle en Karel van de Woestijne. Alweer van overschatting gesproken!

Maar nu kom ik op mijn betoog terug en aan Marnix Gysen toe. Ik blijf er bij dat Blanka Gijsselen geen woord van waardeering waard is en hij heeft vele woorden aan dat fenomeen verspild. Als hij niets anders op zijn geweten had, zou het nog wel schikken. Maar, helaas, Alice Nahon, door den dichter-criticus M. Nijhoff definitief in de prul-

lenmand gewerkt, werd er door Marnix Gysen in hoogsteigen persoon weer uitgevischt en afgestoft werd haar een ruime plaats in een Breviarium der Vlaamsche Lyriek waardig gekeurd. Overschatting! En dezelfde Gysen dorst het bestaan ‘Blauwbaard’ van De Pillecyn (een boekje dat in weerwil van zijn kwaliteiten, een typisch voorbeeld is van wat men ‘overdone’ noemt) te vergelijken met het sobere meesterschap van Arthur van Schendel!

Maar Roelants dan, werpt gij met eenigen aandrang tegen: ‘hij weet wel degelijk te schakeeren en in zijn bespreking van “Elias en de Nachtegalen” noemde hij, in weerwil van uw boosaardige beweringen, de namen van Rilke en Alain-Fournier’.

Ik heb dit feuilleton niet bij de hand. Het is zeer goed mogelijk, dat ik mij in een detail vergis, maar dat doet niets aan de strekking van mijn betoog af. Trouwens Roelants is zoo vriendelijk geweest mij de argumenten in den schoot te werpen! Hij zou ‘Elias’ dus niet overschat hebben? Dat weet gij zeker?

Uit een ingezonden stuk bemerk ik intusschen, dat Roelants nog immer 'Elias' door Maurice Gilliams, een der belangrijkste boeken, sinds den oorlog in Vlaanderen verschenen, noemt en ik verhard in mijn overtuiging dat het een sympathiek, doch zwak en weinig persoonlijk debuut is. En als ik dan bedenk dat na den oorlog in Vlaanderen 'Kaas', 'Tsjip' en 'Pensioen' door Elsschot verschenen zijn, om nog van 'Adelaïde' door Walschap, 'Boerenpsalm' door Timmermans en 'Komen en Gaan' door Roelants te zwijgen, zinken voor mij 'Elias' plus Roelants' critisch vernuft gansch in het niet.

Maar hij gaat nog stug verder:

In de Telegraaf van 26 September 1937 noemt onze gematigde Roelants 'Elias' door Gilliams: *o n v o l p r e z e n*. Hieruit blijkt wel overduidelijk, dat het Nederlandsch zijn oorspronkelijke uitdrukkingswaarde verloren heeft door het misbruik van de vergrootende en overtreffende trappen. *Onvolprezen, nooit genoeg geprezen*, gebruikt men als men over God of misschien

een genie spreekt. Dit onderscheid in benaming is niet terug te brengen tot een simpel verschil in appreciatie. Wie een simpel beginboekje ‘onvolprezen’ noemt, mist alle gevoel voor schakeeringen van de Nederlandsche taal en houdt er een buitenissige waardeschaal op na.

Uw Roelants waardeert eveneens hoogelijk de novellen, die Brulez in den bundel ‘Vertellen’ openbaar maakt en die Ter Braak (met mij) ver en verre beneden het peil van den schrijver van ‘Sheherazade’ acht. Het schijnt, dat in deze vluchtige Oké-verhaaltjes wonderlijke verwantschappen aan den dag komen. Roelants ontdekt tenminste aan de hand daarvan Brulez' geestelijke vaders: Voltaire, Laforgue, France. Het genie is goedkoop in Vlaanderen. Uitverkoop van Groote Namen! Dit boekje ‘Vertellen’, bevattende Vlaamsche novellen, is (om een geliefd woord van E. du Perron te gebruiken), ‘een dunne bestelling’, doch ter meerdere glorie der Vlaamsche letterkunde moet het met alle macht opgevijzeld worden.

Wat hebt gij nu nog in het midden te brengen, beste Zuiderbroeder?

Ik noem hier man en paard. En doe mij nu het plezier en ga eenige maanden terug met uw overpeinzingen. Toen werd het letterkundige leven te Brussel opgemonterd door een schandaaltje, waar heel wat over te doen is geweest. De heer Urbain van de Voorde werd beschuldigd van plagiaat. Niet in het wilde weg, doch aan de hand van talrijke en onweerlegbare bewijzen. Dat was natuurlijk niet keurig van den heer Van de Voorde. Maar zijn aanvallers, in het bijzonder Raymond Herreman, vergaten te vermelden, dat zij dienzelfden Van de Voorde jarenlang voor een machtig criticus versleten hadden. Wanneer een boosaardige grapjas eens alle lof hem toegezwaaid in een welgekozen bloemlezing bijeenbracht, zoudt gij zelfs achteroverslaan van verbazing en ergernis. Het schandaal-Van de Voorde bestond minder in 's mans kinderachtig naschrijven, dan in de blinde, stompzinnige overschatting, welke van die opgeblazen nul een groot man

in den lande gemaakt had. Onder mijn letterkundige vrienden in Nederland is niemand slachtoffer geworden van Van de Voorde's schijngeleerdheid en schijntalent. Wanneer de overschatting tot stelsel wordt, ontstaan er natuurlijk andere maatstaven en verhoudingen. Men heeft Vermeylen als kunstenaar schromelijk overschat en Teirlinck en Timmermans en Roelants en Brulez en Walschap, doch men leeft in een zoo algeheele en alzijdige 'adoration mutuelle', dat men niet eens meer wéét wat werkelijke critiek is: lichte bedenkingen, schroomvallig uitgesproken, krijgen in deze drukkende atmosfeer van verheerlijking het accent van heftige afbraak.

Dit alles lijkt mij de evidentie zelf voor een nuchter toeschouwer, die volkomen onpartijdig de aardsche zaken bekijkt, maar die geen slachtoffer van feestroes of waan wenscht te worden.

Laten wij niet langs elkander heen praten en tot de werkelijkheid terugkeeren. Het lijkt wel of gij de beteekenis van het woord

overschatten onvoldoende doordacht hebt. Wanneer ik bijvoorbeeld zeg dat uw vriend Roelants overschat wordt, wil dat niet zeggen, dat ik de waarde van zijn werk ontken. Hoe komt ge tot zulke gevolgtrekkingen? Als een leeraar 9 aan een opstel geeft en ik ken er een 7 aan toe, spreek ik van overschatting; maar dat neemt niet weg dat 7 een heel eervol cijfer is.

Bovendien staat hiermede de Norm in een nauw verband. Een hongerlijder voedt zich koninklijk in het eethuis, waar een lekkerbek den neus voor optrekt. De eerste *overschat* in de oogen van den tweede de deugden van den kok; de tweede *onderschat* ze naar de opvatting van den eerste. Uit deze gelijkenis blijkt duidelijk dat gij en ik beiden gelijk hebben, doch ieder op een ander plan.

Ons debat per brief is dus terug te brengen tot, hetgeen mijn bedoeling was, een simpel *niveau-verschil*. Een overeenkomst tusschen ons is uitgesloten. Gij hebt groot gelijk, dat gij uw maatstaven, waar gij tevreden mee zijt en u gelukkig bij voelt, verdedigt; maar

gij zult zeker niet verlangen, dat ik ze overneem. En evenmin is het mij mogelijk afstand te doen van mijn criteria, om mij in het vervolg met de uwe te vergenoegen.

Waarde kameraad-tegenstrever, gij zijt een gelukkig man; gauw tevreden, spoedig enthousiast, schenkt het leven u ontelbare verrukkingen, waar zij die zoo dwaas zijn hun idealen onbereikbaar hoog te stellen nimmer deel aan mogen hebben. En als het mogelijk ware zou ik graag met u ruilen, want het bestaan is niet makkelijk voor hen die *nooit* tevreden zijn met zich zelf, noch met hun medemenschen.

Nu moet gij niet denken, dat gij met uw enthousiaste reacties tegen mijn geschrijf, de meening van al uw landgenooten vertegenwoordigt. Het spijt me voor u, maar er ontgaat mij weinig. En zoo las ik de volgende leerzame beschouwingen van een Gentsch publicist, welke wonderwel met mijn bevindingen overeenstemmen. Ik mag u deze woorden, waar het gezond verstand uit spreekt, niet onthouden.

‘Bewust of onbewust, opzettelijk of niet, hebben duizenden Vlamingen sedert het romantisch tijdperk van het flamingantisme meegeholpen, de idee eener Vlaamsche waardigheid aan te moedigen. Wat daarbij, onder den druk der gansch speciale omstandigheden waarin de Vlamingen leefden, miskenning der taal, minachting voor de litteratuur, onvolkomenheid van het lager en middelbaar onderwijs in eigen taal, soms als overdreven voorkwam, is zeker ten goede gekomen aan het zoolang uitgebleven rechtsherstel.

Deze overdrijvingen, waarbij systematisch alles wat zoo pijnlijk op Vlaamsch kultureel gebied geboren werd, als vanzelfsprekend overschat of voor heilig verklaard werd, hebben echter ook een fatalen nasleep.

De honderden halve talenten, die in Vlaanderen naast enkele echte scheppers, krioelen en die bij de gangmaking van den Vlaamschen strijd mede op een voetstuk werden gezet, zijn er thans niet meer af te krijgen. De lokale roep waarvan zij hebben genoten,

is hun niet slechts naar het hoofd gestegen; maar naar gelang de Vlaamsche kwestie recht bekwaam, zijn deze zwermen kleine en kleinere satellieten mee de hoogte ingegaan. Alle wanverhoudingen tusschen werkelijk talent en Vlaamsche reputatie, hoe schreeuwend zij soms ook waren, zijn hierbij geduld geworden. Men hoont soms de Fransche republiek met de bestempeling: 'la republique des camarades'. Maar dit is niemendal, vergeleken bij het Vlaanderen, waar al de maatjes helden zijn, waar iedere dichter genie heeft, waar iedere Vlaamschgezinde een groot man is, enz. enz., dat alles 'omdat ik Vlaming ben....'

Tot nu toe heb ik mij volkomen vrij gehouden, ge moet het gemerkt hebben, van de boosheid, welke u uit het evenwicht brengt; doch nu aan het einde van uw missieve gekomen moet ik toch even een vlaag van woede onderdrukken. Ik had het niet van u gedacht, dat ook gij, zelfs gij, met het argument der Vlaamschvijandigheid op de proppen zoudt durven komen. Een ieder die u niet

naar den mond praat beziet ge blijkbaar met schele oogen. Alle verwijten van antivlaamsche gezindheid wijs ik met nadruk en verontwaardiging af. Wanneer men vleien met vriendschap verbindt en alle critiek als een daad van vijandschap beschouwt, moet men wel tot een onjuist begrip komen van de belangen van het Vlaamsche volk. Juist omdat ik de waarachtige waarden van de Vlaamsche litteratuur zoo hoog stel, ergert het mij wanneer Van de Woestijne met Decorte in één adem genoemd wordt, door dagbladschrijvers, wier vriendelijke gezindheid boven allen twijfel verheven doch wier letterkundig benul beneden peil is.

De ware eerbied voor de Vlaamsche letterkunde toont hij, die haar voor vól aanziet en dus met Europeesche maatstaven meet en niet de hoera-recensent, die met gratis vervoering de dichters waar hij over jubelt onsterfelijk blameert.

Aan het bed van een zieke, spreekt men, optimist door dik en dun, woorden van troost en opwekking. Tegen een gezonden kerel

zegt men nauwkeurig en brutaal wat men denkt. Moet de Vlaamsche letterkunde als een patiënt of als een robuste jongeling behandeld worden?

Daar moet ge mij nu eens kort en krachtig op antwoorden, zonder uitvluchten, zonder de aandacht op zijpaden te leiden.

Ik ben er van overtuigd, en gij moogt mij dat niet ten kwade duiden, dat ik de Vlaamsche letterkunde, wanneer ik die met denzelfden meter wil meten als de Nederlandsche, beter dien en hooger eer, dan gij en uw vrienden, die argumenten door juichkreten vervangen.

En verlies vooral niet uit het oog, dat zachte heelmeesters nog immer stinkende wonden nalaten.

Temidden van den kruitdamp, rijk ik u de hand, met mijn beste groeten etc....

Aan een voorlichter

Ja, ik weet het wel, geachte heer, ik ben niet onpartijdig, niet objectief, niet wetenschappelijk. Ik heb er trouwens het uiterlijk niet voor. Het zou tegen alles in zijn, wanneer ik het wel was. En daarom ben ik dan ook ten eenenmale ongeschikt om leiding te geven aan de openbare meening in zake kunst.

Maar wie heeft u ingefluisterd, dat ik leiding begeerde te geven? Er is de klad in de leiders gekomen nu de zonderlingste particulieren zich tot die functie geroepen voelen. Lieden, aan wie ik nog niet eens het harken van mijn tuintje zou toevertrouwen, nemen het lot der volkeren in handen en 'leiden' tegen de klippen op en tot de dood er op volgt.

Neen, waarlijk, ik dank voor deze twijfelachtige eer. Ik wil geen leiding geven. Maar gij popelt het te doen. Gij zijt, boven stroomingen en smaakverschillen verheven, de ware weger, die onbewogen de waarden

naast en tegen elkaar stelt ten einde tot definitieve slotsommen te geraken. Gij zijt voorlichter of liever gij waant u rechter en richtingaanwijzer.

Kinderlijk vermaak! Alsof wij ooit los van ons wezen zouden kunnen komen en vrij van onze ingeschapen en aangeleerde vooroordeelen, die den onderhouw van onzen geest vormen; alsof er buiten ons maatstaven zouden bestaan, alsof er buiten onze aanwezigheid sprake zou kunnen zijn van de problemen, welke de mensch stelt en die met den mensch verdwijnen.

Uw voorlichterij is immers, waarde heer, precies even subjectief als mijn doordraven! Gij neemt alleen daarbij een air aan, dat u niet toekomt en ik toon mij gelijk ik ben, wuft en gezellig.

Gezellig zijn voorlichters nooit. En om u van het voorlichten te genezen, zal ik u in kennis brengen met eenige voorlichters-van-heb-ik jou-daar-en-wat-ben-je-me. Ik bedoel geen nieuwelingen in de voorlichtersbranche, doch doorgewinterde vaklieden, wien het

voorlichten, dat met de moedermelk ingezogen wordt, in het bloed zit.

Daar heb je om te beginnen de voorlichter der jeugd!

Dr. A.J. de Jong, zoo heet hij, mist bij al zijn goeden wil ten eenenmale ieder gevoel voor qualiteit, een gebrek, dat hij met duizenden land- en tijdgenooten deelt en dat zeker niet op zou vallen als hij het niet te kwader ure in zijn hoofd gehaald had, dat de jeugd met zijn letterkundige voorlichting gediend zou kunnen zijn. De heer De Jong is een braaf neerlandicus, die in verband met zijn studie en uit hoofde van zijn beroep het een en ander gelezen heeft, doch nimmer blijkt gaf het gelezene op de juiste waarde begrepen te hebben. Hij toont met een ontwapenende argeloosheid zijn wanbegrip en de wonderlijke verwarring der waarden, te midden waarvan hij zich met kippendrift rondbeweegt. Van wissewasjes maakt hij evenementen; bijfiguren blaast hij op tot helden op het voorplan; geringe zaken behandelt hij als waren het aangelegenheden van belang. En aan wat

wezenlijk beteekenis heeft, gaat hij opgewekt en achteloos voorbij. Aldus kwam hij tot het verbijsterend resultaat, dat wij in zijn 'Nederlandsche Letterkunde', bedoeld als inleiding voor het middelbaar en gymnasiaal onderwijs, onze eigen, trouwe, vaderlandsche litteratuur nauwelijks herkennen. Menschen en werken heeft deze inleider door elkaar gehutseld als tombolabriefjes in een hoed en na deze bewerking vinden wij de generaties en de normale maatstaven niet meer terug.

De 'grooten' van Tachtig behooren tot de beschermden natuurmonumenten en ernstige vergissingen zijn in dit, in tijd en ruimte beperkte, gebied bijna uitgesloten. Ik stel alleen maar vast dat dr. A.J. de Jong zelfs geen bescheiden poging waagt zich van Kloos, Verwey, Thym, Van Eeden een eigen beeld te vormen, noch streeft hij naar nauwkeurige omschrijvingen en plaatsbepalingen. De waarde, de werking en de situatie van deze schrijvers, van hun werk als van hun werkzaamheid, bleven hem verborgen en

het spreekt dus vanzelf, dat hij er ons geen nader uitsluitel over geven kan.

Bij afwezigheid van persoonlijke gemoedservaringen en een elementair inzicht in de vraagstukken, welke de letterkunde stelt, bleef den man van goeden wille, die dr. A.J. de Jong ondanks alles is, niets over dan gebruik te maken van aanhalingen en gemeenplaatsen. Zoo werd dit werk de apotheose van leentje-buur. Geen criticus of de heer De Jong trekt hem een pluim uit den staart om er zijn eigen kaalheid mee te bedekken en te versieren. En wat hij bij de critici niet vindt, ontleent hij aan de vage doch beproefde onwetendheid van den gaanden en komenden man.

Het heeft zijn nut te doen zien tot welke banaliteiten de buitenstaanders zich kunnen opwerken.

‘Met keurigen zin zoekt Gorter telkens het treffende woord, het juiste beeld.’

Mij trof hier in het bijzonder het boeiende gebruik van ‘telkens’. Overigens leefde ik in de veronderstelling dat ieder schrijver,

onverschillig of hij zich in dicht of ondicht uit, het bovenstaande nastreefde. Ik althans heb in mijn omgeving nog nimmer een vakgenoot aangetroffen op zoek naar het onverschillige woord en het valsche beeld.

‘De groote verdienste van Boutens' verzen ligt in den prachtigen klank en het zuivergeziene beeld.’

Ik zal niet beweren dat hiermede het laatste woord over dezen dichter gesproken is, maar we zijn betreffende de hoofdzaak duidelijk en volledig ingelicht.

Met Leopold zit dr. De Jong leelijk in zijn maag, zoodat de citaten op de proppen komen (hetgeen voor den lezer winst beduidt) en van Adwaita heeft hij nimmer vernomen. A. Roland Holst heeft, voor wie het nog niet weten mocht: ‘behalve zeer-welluidende poëzie ook wonder-teer proza geschreven’; terwijl mr. M. Nyhoff het navolgende getuigschrift uitgereikt wordt: ‘Wat heeft hij zijn klacht in een schoonen vorm weten te uiten en hoe beheerscht hij rythme en rijm!’ Bij Anthonie Donker ‘beluisteren wij

een toon van weemoed', doch: 'zijn versrhythme nadert den gewonen spreekvorm', waarmede de argelooze auteur een kletspraatje aan een onwaarheid koppelt.

Van J.C. Bloem heeft dr. A.J. de Jong nimmer hooren verluiden; J. Slauerhoff acht hij verwaarloosbaar en H. Marsman valt buiten zijn gezichtskring. Wel heeft hij ontdekt, dat R.N. Roland Holst 'een fijngevoelig auteur' is en dat Henriette Roland Holst 'in haar gedichten van haar strijd en haar idealen spreekt.' Dat Van Collem zich in zijn latere verzen nauwer bij Adama van Scheltema aansluit, was mij tot heden niet opgevallen, evenmin, dat Beversluis' natuurlyriek zuiver is en aan Guido Gezelle doet denken.

Wat de Katholieken van nu aangaat, behoeven wij ons alleen om Anton van Duinkerken te bekommeren. Uit zijn dichtproeven 'spreekt niet zelden groote deernis met de misdeelden. Hij hekelt soms scherp den valschen schijn en hij treft door de scherpte van zijn woord'. Jan Engelman wordt, met Al-

bert Kuyle en wat verder talent mocht hebben, in den doofpot geduwd. Geerten Gossaert heeft, daar valt niets tegen in te brengen 'een krachtige plastiek'; over Willem de Mérode valt uitsluitend in aanhalingen te spreken en Jan Eekhout bestaat niet.

Tot zoover de dichters. Met onze prozaschrijvers is het al niet verheugender gesteld. Jacobus van Looy heeft natuurlijk dit voor, en daar zijn wij het allen over eens, 'dat zijn realisme nooit kwetst', zoodat Jaapje dan ook 'verdienden opgang heeft gemaakt'. Verder hebben wij Antoon Coolen en A.M. de Jong. Zij schrijven gelijk bekend mag worden geacht, uit Brabant: 'Dergelijke dorpsverhalen zijn altijd min of meer realistisch. Een geheel anderen geest ademen de boeken van Arthur van Schendel.' Afgezien van die ademende drukwerken, stel ik met oprechte voldoening vast, dat dr. A.J. de Jong, blijkens bovenstaande, in hoofdzaak juiste, opmerking, zonder hulp van buiten het verschil tusschen Merijntje Gijzen en Het Fregatschip Johanna Maria ontdekt

heeft. Overigens begint en eindigt Van Schendel's litteraire werkzaamheid met dezen roman, zooals Louis Couperus na Eline Vere nooit een boek schreef, belangrijk genoeg om bij den naam genoemd te worden.

Met het vrouwvolk maakt onze voorlichter korte metten. Twee is meer dan genoeg: Augusta de Wit en Ina Boudier-Bakker. Dat Carry van Bruggen, Top Naeff en Nine van der Schaaf van meer beteekenis zouden kunnen zijn, is nimmer bij onzen voorlichter der jongelingschap opgekomen.

Ook de toestand in Vlaanderen heeft hij aanzienlijk vereenvoudigd. 'Stijn Streuvels schreef verschillende romans en novellen, waarin we, naast zijn prachtige uitbeelding van het Vlaamsche landschap, zijn rake typeeren van de Vlaamsche menschen bewonderen.' Doch: 'men bemerkt in zijn werk weinig van de innige Vlaamsche vroomheid, die de gedichten van zijn oom Gezelle bezielt.' Verder hebben we onzen Sabbe, veel optimistischer dan Streuvels; 'ja, hij toovert soms een lach op het gelaat van zijn lezers'; -

onzen René de Clercq, onzen Aug. van Cauwelaert, onzen Wies Moens.

Karel van de Woestijne is quantité négligable; Toussaint van Boelaere het vernoemen niet waard; Teirlinck een obscure prutser. Zelfs Felix Timmermans heeft de aandacht van dr. A.J. de Jong niet mogen trekken. Van Willem Elsschot zwijgen we, omdat men daar gewoonlijk over zwijgt; die schrijft nu eenmaal niet voor kwezels en frikken. Paul van Ostayen, Richard Minne, Marcel Matthys, Raymond Brulez, Maurice Roelants en vele anderen, worden naar het grondelooze verwezen, waar zij het voorrecht en het genoeg hebben J. van Oudshoorn, Frans Coenen, Aart van der Leeuw, Victor E. van Vriesland, Albert Helman, Menno ter Braak, E. du Perron, S. Vestdijk en dergelijke nietsnutten aan te treffen!

In ernst dr. A.J. de Jong, doordat hij met zorg de wezenlijke vraagstukken en de beslissende persoonlijkheden onzer letterkunde vermijdt en over allen, die hij een plaats in zijn overzicht waardig keurt, slechts vee-

ge en beduimelde algemeenheden te berde brengt, geeft zijn lezers, leerlingen die op zijn voorlichting vertrouwen, een averechts beeld van ons geestelijk leven. Eerlijk gezegd: hij bedot zijn gemeente. Zijn boekje, dat zich als een 'inleiding' aandient, biedt slechts een ziel- en zinloze caricatuur. Niets deugt er in: de verhoudingen zijn scheef getrokken, de accenten verkeerd geplaatst, de natuurlijke rangorde is verstoord, waardebesef afwezig; van een redelijke karakteristiek van schrijvers en boeken is geen sprake. Zelfs de citaten, waar deze tekst voor een zoo belangrijk deel uit bestaat, zijn gelukkig gekozen, noch intelligent toegepast.

Hoe is het mogelijk dat zulk een onpersoonlijk warwerk een uitgever vindt?

Maar dit gaat mij nu verder niet aan!

Een leeraar is misschien niet bevoegd genoeg naar uw smaak. Welnu dan zullen we een hóógleeraar uit de lappendoos te voorschijn tooveren.

Ja, dat is een gek geval, waar ikzelf ook een beetje van geschrokken ben; want (eerlijk-

heid gaat voor) ondanks mijn grooten mond had ik toch diep in wel een beetje eerbied voor een universitair voorlichter en als buitenman nog niet ontbolsterd, vond ik rust in de veronderstelling, dat mannen van wetenschap zich alleen maar uitspraken over aangelegenheden, welke zij van haver tot gort kenden. Ik meende zelfs in mijn onschuld, dat lichtvaardig en luchtig geschrijf in die kringen als onteerend werd beschouwd. Maar (hoe kon ik het vergeten?) de éénige regel zonder uitzondering is die welke ons leert, dat geen regel zonder uitzondering blijft.

Prof. dr. J.H. Scholte herinnerde er mij aan door zijn opstel, als ik het zoo noemen mag, naar den aard getiteld: 'Gegenwärtsströmungen der nordniederländischen Schriftums', verschenen in een verbazingwekkend werkje, dat op zijn Hollandsch (raar genoeg) 'De Goede Hoop' hiet en 'Berichte aus dem Deutschen und Dietschen Kulturraum' bevat.

Bij grasduinen hoort een beunhaas, heeft

professor gedacht en het is een genot hem te zien rondhuppelen, argeloos en ondernemend, op een terrein dat kennelijk geheel nieuw voor hem is. Een plukje hier, een plukje daar, een beetje snuffelen, een beetje knagen: o wat is het levensjeun en de letterkunde al niet minder!

In het hoofd des hooggeleerden heerscht de baaierd: alles heeft hij door elkaar gehaald; tijdperken, groepen, beginselen en waarden. Hij heeft een onbeschrijflijken rommel in de litteratuur gemaakt, als een jongen die met een Richters' bouwdoos boven zijn leeftijd gespeeld heeft en nu de stukken met geen mogelijkheid weer in de doos kan krijgen.

Vooraf met de schattingen heeft hij last. Wat gering is vizelt hij op en aan belangrijke dingen dartelt hij voorbij met de heerlijke gemoedsrust des onwetenden.

Het is niet mogelijk alle grilligheden aan te geven, daar zou te veel ruimte voor nodig zijn. Daarom een enkel punt. Herman van den Bergh wordt met enkele nietszeggende woorden afgedaan, zonder dat de lezers ook

maar een flauw begrip krijgen van zijn plaats en beteekenis in de ontwikkeling van ons lierdicht, terwijl meer dan een bladzijde aan den dagbladschrijver Den Doolaard vermorst wordt. Nog vreemder wordt het, wanneer blijkt, dat S. Vestdijk nauwelijks bestaat, terwijl 27 regels gewijd worden aan Henrik Scholte, die reeds lang de Muze voor den Mammon verraden heeft. Cola Debrot kent deze overzichtschrjver niet, maar wel Henriette van Eyk. Couperus en Van Schendel worden slechts terloops genoemd, niet *behandeld*; maar M.J. Brusse krijgt den vollen mep.

En welk een bonte gezelschappen weet onze hoogleeraar bij elkaar te brengen. Hij plaatst Carry van Bruggen naast Jo van Ammers-Küller, zonder te vermoeden, dat ze door een wereld gescheiden zijn. En elders noemt hij Bloem, Mérode, Keuls, Pauwels, Bastiaanse, Speenhoff, Van Collem, Jan Prins, hot en her door elkaar, zonder ook maar de geringste poging tot onderscheiding of schakeering, al was het slechts in leeftijd, te wagen.

Over Indische motieven handelend, brengt hij Marie van Zeggelen, Jan Fabricius, Szekely-Lulofs, Westenek, Gonggrijp e.a. te berde, maar van 'De Stille Kracht' en 'Van oude Menschen' heeft hij blijkbaar nimmer vernomen. Zou Daum als voorganger niet een plaats verdienen en Victor Ido als schilderachtige figuur?

Maar het ergste zijn professors omschrijvingen en aanwijzingen. Als kenschetsend voor de geheele geestesgesteldheid, waar dit geschrift uit ontstaan is, moet men het bijschrift bij Henrik Scholte citeren. Deze jonkman 'verrät in seiner Schriften eine reiche Universitätsbildung.' Alsof deze iets met letterkunde van doen heeft!

Slauerhoff is: 'der Dichter einer in der Ferne schweifenden Ruhelosigkeit, einer sehnsuchtsvollen Romantik, daneben aber einer wohl teilweise angeborenen, zum Teil aus orientalischer Philosophie geschöften, mitunter wohl auch als Lebenshaltung nach auszen gewendeten Skepsis.' Lust u nog peultjes? Door die 'Romantik' is Slauerhoff

innig verwant met (ik geef het in tien!) Den Doolaard en óók met Marsman, in wiens gedichten ‘sich mit zunehmender Reife eine Verfeinerung der Form und eine Vertiefung des Gefühls erkennen lässt.’

En zoo gaat het maar door. Ik heb geen lust al die gemeenplaatsen over te schrijven. Ik stel vast, dat prof. Scholte met de banaliteit getrouwd is: een huwelijk uit liefde.

Een essay, om dit woord even te misbruiken, als dít, eischt geenszins kennis der texten. Iedereen kan het uit de handboeken samenstellen. En met een beetje zorg en vernuft doet men het beter.

Na de lezing van dit verwarde en wezenlooze stuk, vraag ik mij af hoe de heer Scholte ooit over de Deutsche letterkunde, zijn vak, iets kan schrijven dat steek houdt; want daar werkt men ten slotte met ongeveer dezelfde begrippen en dezelfde schalen.

Wat dom van zoo'n man, om zijn eigen standje derwijze in discrediet te brengen. Maar ja, dat gaat mij ook alweer niet aan.

En dan heb je natuurlijk de aartsvoorlichter

nog, de officiële, nationale oppervoorlichter, dr. P.H. Ritter, die nu al zóóveel jaren onafgebroken voorlicht, dat het hem langzamerhand begint te schemeren (dat zijn nu de bekende en veel geprezen wonderen der natuur) en dat hij niet meer weet wat voor en achter, wat goed en slecht, wat hoog en laag is. De brave man is letterlijk verblind door zijn eigen vóórlicht (dit is een wonder der techniek).

Wil je werkelijk wat bereiken? Ga niet bij De Jong en niet bij Scholte in de leer, ga direct naar den Meester in het voorlichten, vraag hem raad, neem les bij hem, word krullejongen op zijn letterkundige fabriek en werk je door eigen kracht op tot bijlichter, alvorens ééns, als de tijden rijp zijn, zelf als voorlichter op te treden tot heil van Holland en....

Ik moet er niet aan denken. Kunt ge heusch niets beters beginnen? Ambtenaar bij den Burgerlijken Stand is een boeiend bedrijf. Of standwerker, of empiekerauteur, of verdierenpikker.

Alles is beter dan leiding geven aan lieden die geen leiding wenschen en niet te leiden zijn.

Sans rancune,
Steeds uw....

Aan Albedil

(Tot Besluit)

Hoe komt ge er toe, en dan nog wel op zoo'n uitdagenden toon, mij een ruziezoeker te noemen, waarde heer? Geen benaming was ooit minder toepasselijk en het gebruik, of juister het misbruik van dat woord bewijst, dat gij mij, in weerwil van een kameraadschappelijken omgang van vele jaren slecht, ik durf wel haast zeggen: niet kent. De waarheid wil, dat ik onder al mijn vrienden en bekenden de vredelievendste ben. En in elk geval bemin ik den vrede oprechter dan gij. Ik heb een ingekankerde afschuw van gekibbel, booze uitvallen, woordenwisselingen, slechte humeuren, of erger nog, schelden en bekvechten. Tot twist bij monde of met de pen ben ik slechts met de uiterste zelfoverwinning te bewegen. Aangezien echter niets menselijks mij vreemd valt, gebeurt het mij, zoo goed als u, een enkele maal dat ik, door bijzondere omstandigheden terneerge-

slagen, het toezicht op mijn woorden en daden wat laat schieten en ongezouten uitval. Doch al heel spoedig neem ik mezelf weer in de hand en dan volgt een periode van bitter zelfverwijt, welke ik mijn ergste vijanden niet toewensch.

Neen, mijn waarde alweter, ik heb een afkeer van lieden, die met opzet mot zoeken en er behagen in scheppen. Ik zou mij schamen tot dat soort te behooren. Gij had dat kunnen en moeten weten. Heb ik u ooit een leelijk woord toegevoegd? Hebt ge mij ooit een ongeduldig gebaar zien maken? Is het u wel eens overkomen mij werkelijk boos aan te treffen?

Ik weet het wel, dat ik in sommige kringen als querulant te boek sta. Die wetenschap verstoort mijn eetlust niet. Wel echter hindert het mij geducht, dat gij niet intelligent genoeg blijkt tot een eigen oordeel en u ook al met een kinderachtige legende vergenoegt.

Maar al die polemieken dan? - hoor ik u, in uw ietwat prikkelenden onschuld, vragen.

Die polemieken, mijn beste, werden mij altijd opgedrongen en ik heb er nimmer een bescheiden genoeg aan beleefd.

Maar gij begint toch!, - vervolgt ge in uw steeds irriterender argeloosheid.

Neen, hardnekkige, ik begin niet, ik begin nooit met voorbedachten rade een twistgeschrijf.

Begrijp je dat nu eindelijk goed? Ik herhaal voor alle zekerheid (met lieden als gij zijt kan men niet voorzichtig genoeg zijn), dat ik nimmer bewust, met vooropgezette bedoelingen, omdat ik er behagen in schep of baat bij vind, een polemiëk begin. Ik raak altijd, zonder het te zoeken of te willen, in zonderlinge en nuttelooze woordenruzies gewikkeld.

Deze prozaïsche heibeltjes, waar de buitenstaanders om gniffelen als ze er zich niet nijdig over maken, en die mij tijd en energie kosten, welke ik oneindig beter kan besteden, ontstaan door de *onverdraagzaamheid* der zedemeesters en de woede der belanghebbenden, waar ik niet verantwoordelijk

voor ben; òf door mijn tegenzin in misverstanden, welke ik, zonderling en zot genoeg, tot elken prijs uit de wereld wil ruimen; hetgeen, onder ons gezegd, een donquichotterie is, want het is mij in trouwe nog nooit gelukt een tegenstander te bekeeren of tot erkenning van zijn misvattingen te brengen.

Ik leef bij den oud-vaderlandschen stelregel van leven en laten-leven. Maar geen wet wordt in deze dagen trager toegepast, zoodat ik bijna dagelijks tegenover koppige en kwaadwillige betweters en bedillers kom te staan, uw collega's, die mij den mond trachten te snoeren. En dan komen natuurlijk de poppen aan het dansen! Ik voel geen enkele behoefte iemand (wie dan ook) te overtuigen (van wat dan ook), want ik ben geen zendeling. Het kan mij werkelijk *niets* schelen wat de bakker op den hoek van de drie-eenheid, Colijn, het proza van Ary Prins of de methode Stolze-Wéry denkt, zoolang hij mij maar niet belet mijn meening er over (gesteld dat ik daar lust toe zou gevoelen), openbaar te maken, zoo duidelijk als ik dat nodig acht

en zoo dikwijls ik er aardigheid in heb.

Doch, waarde stijfkop, gij weet het zoo goed als ik, zoodra ik mijn mond open doe (dat heeft de praktijk herhaaldelijk bewezen) beginnen de omstanders ietwat zenuwachtig te gillen. Met een fanatisme, dat niet fraai om aan te zien is, verdedigen ze hun heilige huisjes, die goed onderhouden en geregeld opgeschilderd worden, maar leeg staan en dus geen verdediging waard zijn!

Wanneer ik doodrustig en zonder iemand van den Burgerlijken Stand af te willen houden, mijn overtuiging te kennen geef, dat het huwelijk een tegennatuurlijke en wanschapen instelling is, door en door onzedelijk en slechts door zeer domme lieden critiekloos te aanvaarden, word ik aangeblaft alsof ik iets ergs zeg, terwijl toch een ieder zonder vooroordeel de in het oog vallende juistheid van zulk een bewering kan vaststellen. Wanneer ik volhoud, dat volwassen, vrijgeboren staatsburgers niet lastig gevallen moeten worden, wanneer zij zich, alleen of gezamenlijk, aan de vermaken der pornogra-

fië wenschen over te geven, beginnen de fariseërs luidkeels te loeien. Wanneer ik te kennen geef, dat ik mij met geen menschen-mogelijkheid tot eerbied en bewondering op kan schroeven, omdat een paar stammen beneden de Schelde de Nederlandsche taal opgewekt doch roekeloos verhaspelen, word ik buiten de gemeenschap gesloten der hartelijke hoerabroeders, die het heft in handen hebben en den toon aangeven. Wanneer ik een geringe waardeering voor het klassieke apenpak toon, beginnen gepasporteerde militairen met donderende ingezonden stukken te werken of sturen het op broodroof aan.

Nu wensch ik werkelijk niet (gij neemt zulks toch, hoop ik, volledig aan) dat iemand mij plotseling op al die punten gaat bijvallen (ik zou dat zelfs pijnlijk vinden); als ik van mijn kant het maar niet ééns behoef te zijn met de lieden die het niet ééns zijn met mij.

Mijnentwege acht gij een wekelijksche kerkgang onontbeerlijk voor uw heil, zegent de familie als een Instituut van Hooger Hand,

beschouwt Mussolini als een genie en Werumeus Buning als een fatsoenlijk criticus; zoolang ik slechts het recht behoud het tegendeel te gelooven en in dicht en onrecht te verkondigen.

Ik ben waarlijk geen querulant, heer zedepreker, ik ben niets anders dan een slachtoffer van de onverdraagzaamheid, welke ten allen tijde de trots der triomfeerende meerderheden was en die thans tot grondslag van het gezag verheven werd. En - let wel - waar de tolerantie uitgebannen is, schuwt men critiek in iederen vorm. Deze twee verschijnselen zijn niet te scheiden. Gij kent uit uw naaste omgeving de voorbeelden. De angst voor het Oordeel is tegenwoordig alfa en omega van iedere politiek.

Overal en op ieder gebied toonen de burger en de tyran, die elkaar aanvullen, hun angst. Ik heb mij in der tijd dan ook verbaasd over de verbazing door Goebbels' verbod van kunstcritiek gewekt. Er zitten nog hier en daar lekken in het stelsel en die worden nu, het een na het ander, rustig en methodisch,

gestopt. Een democratie is gevestigd op critiek, die voor een redelijk man immer zelfcritiek insluit; een dictatuur kan zich alleen handhaven indien de critiek in al zijn uitingen, hoe onschuldig die ook schijnen, met wortel en tak wordt uitgeroeid. Niet omdat de critiek, eenmaal geformuleerd, een gevaarlijke werking zou hebben, want daartoe wordt de politie, met S.S. en S.A. versterkt, voldoende tegengif, maar omdat de critiek voortvloeit uit een *geestesgesteldheid*, welke niet in den totalen staat en niet bij uw burgerlijke gelijkhebbertij past.

Wie zegt denken, bedoelt kritisch denken, critiek. De elementairste denkvormen veronderstellen nog een keuze, een onderscheiding, dus alweer critiek.

De strijd tegen de critiek heeft dus geenszins ten doel de kunstenaars en hun werk tegen schandelijke belagers te beschermen, doch vormt een onderdeel van de systematische onderdrukking van het onafhankelijk denken. De zelfbewuste burgerij heeft zich immer zeer wel bij die dwang bevonden.

De staat als Moloch eischt onderwerping en die volkomen. O, hoe simpel is dat alles en hoe sluit het als een bus! Het feit, dat de staat, wanneer die eenmaal het voorrecht der totaliteit verworven heeft, de publicatie of het tentoonstellen van bepaalde werkstukken veroorlooft, houdt een goedkeuring in. Wie dus aan de waarde van den goedgekeurden arbeid twijfelt, twijfelt aan het oordeel van den staat, die behalve volkomen ook alwetend (en heel wat erger: almachtig) is: hetgeen, naar een ieder begrijpt, onbetamelijk en ontoelaatbaar moet worden geacht. De instelling der censuur geeft een waarborg aan de burgerij, die zich alleen in de onderwerping kiplekker voelt; precies zooals het paarse stempel van het abattoir ons vertrouwen geeft in de kwaliteit van het vleesch. Wie beweert, dat een door rijksambtenaren goedgekeurde koe tóch aan mond- en klauwzeer gestorven is, tast daarmee - ook al heeft hij feitelijk gelijk - de grondslagen der samenleving aan.

In een democratie is dat niet erg, omdat de

redelijke bases daarvan een stootje verdragen kunnen. In een dictatuur, die altijd uitsluitend door toevallige machtsverhoudingen gedragen wordt, kan zulks noodlottig zijn. Wanneer dus de staat de schilders, de schrijvers en de muzikanten in staatsvakverenigingen organiseert, onder leiding van een staatsmoderator, moeten zij *allen* en liefst evenveel talent bezitten. Wie critiek op hun huiswerk uitoefent, oefent critiek uit op de Leiding, die hen in zoo'n hooge klasse toeliet. En iedere Leiding en iedere Leider (tot zelfs de waterleiding en de berenleiders) zijn, naar algemeen bekend mag worden geacht, heilig, heilig, driewerf heilig. Daar komt nog bij dat Goebbels particulier een appeltje met de critiek te schillen had. Goebbels is namelijk in den vrijen tijd, welke het dicteeren hem laat, schrijver en wel meer in het bijzonder prulschrijver. Het weegt hem zwaar op het gemoed, dat hij aan die vervloekte critiek nooit een woordje van lof over zijn productie heeft kunnen uitlokken. En aangezien de fout niet bij een Leider

kan liggen, moeten die dus in de critiek gezocht worden, welke dom en bevooroordeeld is. Dus: wèg met de critiek!

Zei ik niet dat dit alles eenvoudig en logisch in elkaar steekt?

Krap den dictator af, zoo komt de Afgunst bloot. En wat zou er voor den dag komen, als gij eens met de schaaaf bewerkt werd? Ik moet er niet aan denken!

Alles hangt, zooals ik zeide, samen. Uw vrees voor mijn loslippigheid staat in een innig verband met de werkzaamheden der inquisitie, die eeuwig is en overal aanwezig blijft.

Omdat gij, ja ook gij, mislukte heilsoldaat, niet leven kunt zonder de geniepige morfine-injecties, welke gij met een belachelijke zelfverheffing 'idealen' betitelt, eischt gij dat ik, die geen enkele behoefte aan verdoovende middelen voel, mij om uwentwille eveneens vergiftig. Of ten minste, dat ik onomwonden en nadrukkelijk eerbied voor uw roes zal toonen. Mijn waarde heer, dat is te véél gevergd.

En ja, dan blijft u en uw vrienden, die de vrijheid vreezen, niet veel anders over, dan het systematisch misverstand en de van God gegeven kwade trouw.

Gij ziet het (of liever, gij zoudt het zien, zoo gij onbevooroordeeld waart): ik ben slechts een gedwongen polemicus, een stille, schuwe man, zonder eenige maatschappelijke eierzucht en volkomen onverschillig voor een roem, waarin hij toch nooit met Robert Taylor of Pijnenburg wedijveren kan; en die er alléén plezier in heeft al wat hem door hoofd en gemoed vaart in letterteekens vast te leggen. Een zonderling geneugte. Toegegeven. Maar wie daar eenmaal mee begint, komt er niet licht van af.

Wanneer men mij rustig aan mijn vermaak liet, zou ik *nooit* polemiseeren, zou ik zelfs den schijn van ruziezoeken vermijden. En als de nooddrift mij niet aan een plaats en een besogne, gelijkelijk verafschuwd, bond, zou ik mij uit al deze ijdelheid geheel terugtrekken op het Eiland, dat alle eenzelvige zonderlingen lokt.

Ik las dezer dagen in het Dagboek van Katherine Mansfield, dat Lawrence een Eiland bezat. Ge zult het al evenmin op de kaart kunnen vinden als het mijne! Maar hij had de indeeling en de bevolking ervan nauwkeurig vastgesteld en uitgezocht. En zoo juist ontvang ik een brief van onzen wederzijdschen vriend E. du Perron, waarin hij mij mededeelt, dat ook hij zich een imaginair Eiland aangeschaft heeft.

‘Links van ons verblijf achter een zware haag verscholen staat een ouderwetsch, somber huis met één verdieping. Daar zou Henny Marsman moeten zitten om zijn “Jacques Fontein” verder tot leven te brengen. Een luchtige, kalme woning, een minuut of tien verder, heb ik ingericht voor Arthur en Annie van Schendel. Er is een groot perceel met een overdaad van Amerikaansch comfort en W.C.'s als chirurgische laboratoria voor Menno, die zijn hart aan de hygiene verpand heeft. Een diep verdoken villa'tje is bestemd voor Jan van Nylen die, als het viooltje, slechts in de stilte en de verborgen-

heid bloeien kan. Chiamonte en Pia moeten samen voor een drukkerijtje zorgen, om al de copie van Simon Vestdijk te verwerken....'

Zoo ongeveer schilderde hij mij ons beknopte Paradijs.

En ik zelf heb éérs Gallinaria tegenover Alassio veroverd; daarna Port Cros op een veiling gekocht en van den zomer deed ik een bod op St. Marguerite tegenover Cannes. Maar deze gelegenheden liggen nog veel te dicht bij het Vervloekte Vasteland. Daarom heb ik aan Ibiza gedacht. Maar dat is te groot en niet genoegelijk van ligging. Ik denk dus dat ik in de Stille Zuidzee terecht zal komen. Daar is bovendien, bij zoo'n geweldig aanbod, altijd wel een goedkoop, desnoods tweedehandsch, eilandje te bemachtigen, dat aan alle gestelde eischen voldoet: niet te groot, niet te klein, niet te warm, niet te koud, niet te ver weg, niet te dicht bij, niet te leeg, niet te vol, niet te groen en niet te kaal....

In ernst, waarde heer, want ik vrees dat het

niet-ernstige u in verwarring brengt: wat bewijst dat inbronstig verlangen naar het Eiland anders dan een diep gewortelden afkeer van alle stompzinnige en ijdele polemieken, welke mij aangedaan worden door tegenstanders, die ik meestal niet voor vól aanzie en niet voor eerlijk houd; wat anders - om wat verder te gaan - dan een integrale ontkenning van àlle waarden, welke een maatschappij, waaraan ik mij innerlijk niet gebonden voel, mij wil opdringen, van àlle woorden, welke van iederen menschelijken inhoud beroofd tot leuzen geworden zijn, van àlle verbintenissen met medeburgers, die ik veracht en dus slechts tot leugens en scheeve verhoudingen aanleiding kunnen geven.

Misschien is het tenslotte niet noodig naar Oceanië te vertrekken. Wellicht kunnen wij van ons huis en onzen kleinen kring van ingewijden, voor eigen gebruik een Eiland maken, dat nog véél moeilijker te bereiken is dan Tahiti, waar tegenwoordig een pontje op vaart.

Gij met uw conventies en neuswijsheid, gij albedil, hoort daar in elk geval niet bij en gij zult het mij dus niet ten kwade duiden, dat ik u niet uitnodig, Uw eigendunkelijke aanwezigheid zou tóch nog polemiek noodzakelijk maken. Dat nooit, zei Van Speyck, dan liever de lucht in....

Niettemin, met vriendelijke groeten, als altijd uw etc.